

กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ



นายสุทธิมนัส ชินอัครพงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ไม่สังกัดภาควิชา/เทียบเท่า
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

FACT CHECKING PROCESS IN SOCIAL MEDIA AMONG THE ELDERLY



A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts (Communication Arts) in Communication Arts

Common Course

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ
โดย	นายสุทธิมนัส ชินอัครพงศ์
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	อาจารย์ ดร.เจษฎา ศาลาทอง

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ปรีชาต สถาปิตานนท์)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พนม คลี่ฉายา)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.เจษฎา ศาลาทอง)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุระชัย ชูผงกา)	

สุทธิมนัส ชินอัครพงศ์ : กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ. (FACT CHECKING PROCESS IN SOCIAL MEDIA AMONG THE ELDERLY) อ.ที่ปรึกษาหลัก : อ. ดร.เจษฎา ศาลาทอง

การศึกษาระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์ การศึกษา ประการแรก เพื่ออธิบายกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ประการที่ สอง เพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุ การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิจัยแนวทางปรากฏการณ์วิทยา มีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ เฉพาะเจาะจง และ คัดเลือกจากการสังเกตการณ์ออนไลน์ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่ม กลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่มีอายุเทียบเท่า ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เคยมีประสบการณ์การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ และมีแสดงออกถึงการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารใน สื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม รวมกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่ศึกษา 12 คน กลุ่ม ที่สอง ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร จำนวน 4 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน รวม ทั้งสิ้น 8 คน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็น กระบวนการที่มีการตรวจสอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก ซึ่งเรียงลำดับจาก 1) การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (Internal source) และเมื่อผู้สูงอายุยังคงไม่แน่ใจความถูกต้อง จะนำไปสู่กระบวนการ 2) การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source) นอกจากนั้น หลังจากกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีการบวนการหลังการ ตรวจสอบ คือ การหักล้างข้อเท็จจริง (Debunking) และผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุโดยพบ ปัจจัยที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ ได้แก่ ประเด็นความสะดวก การประกอบอาชีพ ในอดีต ปัญหาด้านสุขภาพ และความรู้จากการอบรมสัมมนาและสถาบันที่มีความรู้

ส่วนแนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ สำหรับผู้สูงอายุ พบว่า มีแนวทางในการพัฒนา คือ ในเชิงการใช้สื่อบุคคลส่งเสริมผู้สูงอายุพบว่า ผู้เชี่ยวชาญ และบุคคลที่มีความ โดดเด่น เป็นสื่อบุคคลที่สามารถสื่อสารกับผู้สูงอายุได้มีประสิทธิภาพ ในเชิงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การอบรม การสร้างห้องเรียน ฝึกทักษะ โดยการมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจะทำให้ผู้สูงอายุเปลี่ยนทัศนคติและนำข้อมูลไปใช้ในการตรวจสอบได้ ในเชิงการส่งเสริม ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยเสนอว่า การตอกย้ำภาพผู้สูงอายุในฐานะผู้ทำผิด เป็นตัวปัญหา ไม่ใช่วิธีที่ดีในการส่งเสริมหรือแก้ไข ปัญหาสำหรับผู้สูงอายุ และสุดท้ายคือในเชิงการดูแลและปรับปรุงเนื้อหาในสื่อสังคมออนไลน์ให้เหมาะสม ด้วยการสร้างแหล่งข้อมูล ที่น่าเชื่อถือชุดอื่น ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือ มากกว่าการให้ผู้สูงอายุเปิดรับข่าวสารจากการส่งต่อกันมา เป็นต้น

CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์
ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6084684828 : MAJOR COMMUNICATION ARTS

KEYWORD:

Suthimanat Chinakarapong : FACT CHECKING PROCESS IN SOCIAL MEDIA AMONG THE ELDERLY.

Advisor: Jessada Salathong

The study on the process of fact checking information and news on social media of the elderly holds the objectives of the study with the first objective explaining the process of the elderly fact checking information and news on online platforms and the second objective is to study the process of building an understanding of the process of fact-checking information and news on an online platform by elderly. This is a qualitative research using a phenomenological method research approach choosing a specific group of subjects and selecting test subjects from an online observation, collecting data from both subject groups. The first subject group is the elderly that is 60 years old and above that have experience with online platforms and have fact checked information with in depth interviews and observation with no interference with a total of 12 people while the second subject group are four experts on fact checking and four experts on the elderly in this group, a total of eight people. The method used is in depth interviews to collect data. Results of the study indicated that the process of fact checking information and news on online platforms by the elderly is a process that is done in two major steps as the following 1) Fact checking with elderly's internal source and if elderly still doubt they might for forward to the next process 2) asses information from external sources (External source)

After the process of fact checking information, the researcher has found that the process after fact checking is debunking the information. The researcher analyzed information gained from in depth interviews with the elderly and found that factor that related to the fact checking process of the elderly was convenience , past careers health problems and knowledge from knowledgeable seminars and institutions.

As for the ways to enhance knowledge on fact checking information and online platforms of the elderly is to use public figures to enhance knowledge in fact checking, arranging learning activities, seminars and having a classroom to build skills, promote with fun content and doesn't emphasize the problems that are related to the elderly while maintaining and adjusting content on social media that is moderate.

Field of Study: Communication Arts

Student's Signature

Academic Year: 2019

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการทำวิทยานิพนธ์จนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.เจษฎา ศาลาทอง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้ความกรุณา อบรมสั่งสอน ให้ความรู้ในการทำวิทยานิพนธ์ และหยิบยื่นโอกาสในชีวิตมาตลอด ขอกราบขอบพระคุณประธานกรรมการและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน รองศาสตราจารย์ ดร.พนม คลีฉายา และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุระชัย ชูผกา ที่ให้ความกรุณา และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ จากคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน สำหรับการสนับสนุน ให้โอกาส และให้คำแนะนำแก่ผู้เขียนในการศึกษาเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเพื่อนๆ และรุ่นพี่ทุกคนที่เป็นกำลังใจ รับฟัง ให้ความช่วยเหลือในการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้เขียนเสมอมา ขอขอบคุณเพื่อนเจ เพื่อนในที่ปรึกษาเดียวกับกับข้าพเจ้า ที่ให้การช่วยเหลือ และให้กำลังใจเป็นอย่างดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัวของผู้เขียน คุณพ่อคุณแม่ น้องก้อย น้องกัน น้องมดหมี่ และญาติผู้ใหญ่ทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุน ดูแล และสอบถามความก้าวหน้าในการเรียน ให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ เรื่อง และเป็นกำลังใจที่สำคัญเสมอ

ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ที่ได้ให้ความกรุณาและสละเวลาอันมีค่าให้ผู้เขียน ได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อใช้ประกอบข้อมูลในวิทยานิพนธ์นี้

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณผู้สูงอายุใจดีทุกท่าน และผู้ประสานงานระหว่างผู้เขียน กับผู้สูงอายุทุกท่าน ที่เมตตา ให้ความกรุณา ให้สัมภาษณ์อย่างเต็มที่ ด้วยใจจริง หากมีความผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขออภัยไว้แต่เพียงผู้เดียว คุณประโยชน์อันพึงมีจากงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ผู้เขียนขออุทิศให้บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกคน

สุทธิมนัส ชินอัครพงศ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามนำวิจัย.....	9
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ.....	10
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ.....	11
แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy).....	24
การตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร (Fact-checking).....	30
แนวคิดสื่อสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชัน.....	38
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	44
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	44
การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	45

วิธีวิจัย วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	47
เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล	50
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	52
คำถามนำวิจัยข้อที่ 1 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของ ผู้สูงอายุเป็นอย่างไร.....	53
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	81
สรุปผลการวิจัย.....	81
ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาสื่อสำหรับผู้สูงอายุ.....	87
อภิปรายผลการวิจัย.....	88
ข้อจำกัดของการวิจัย	95
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	96
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้	96
บรรณานุกรม.....	98
ประวัติผู้เขียน.....	101

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แนวทางและกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร	34
ตารางที่ 2 สรุประเบียบวิธีวิจัยของการศึกษาเรื่อง “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล ข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ”	51
ตารางที่ 3 แสดงผลสรุปขององค์ประกอบของกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลด้วย แหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (Internal source).....	83
ตารางที่ 4 แสดงผลสรุปขององค์ประกอบของกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลด้วย แหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source).....	84

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงจำนวนอายุเฉลี่ยของประชากรโลก ปี พ.ศ. 2060 และ พ.ศ. 2593.....	2
ภาพที่ 2 แสดงสำมะโนประชากรและเคหะ	3
ภาพที่ 3 ภาพเฮียกวง รายการซัวร์ก่อนแซร์ 23 มิ.ย. 2561	6
ภาพที่ 4 หน่วยงานต่างๆ ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข่าวสาร	7
ภาพที่ 5 กรอบแนวคิดการมีพหุพลังของผู้สูงอายุ (องค์การอนามัยโลก, 2545).....	20
ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดดัชนีพหุพลังของคณะกรรมการด้านเศรษฐกิจเพื่อยุโรปขององค์การสหประชาชาติ (UNECE, 2013)	21
ภาพที่ 7 International Fact-checking Network @poynter (2018)	32
ภาพที่ 8 แสดงพฤติกรรมการแจ้งเพื่อหักล้างเมื่อมีข้อมูลที่ตนทราบหรือทำการตรวจสอบแล้วว่าเป็นเท็จ ด้วยการแจ้งด้วยถ้อยคำโดยตรง ในลักษณะที่ไม่ทันที แต่เป็นที่เข้าใจว่าเป็นการหักล้างข้อมูลใด	68
ภาพที่ 9 แสดงพฤติกรรมการแจ้งเพื่อหักล้างข้อมูลเช่นเดียวกับ ภาพที่ 8 โดยมีการกล่าวถึง (Mention) ผู้ส่งข้อมูลนั้น ด้วยวิธีการตอบกลับ (Reply) ถึงข้อมูลนั้นโดยเฉพาะเจาะจง.....	69
ภาพที่ 10 สรุปกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ	70

บทที่ 1

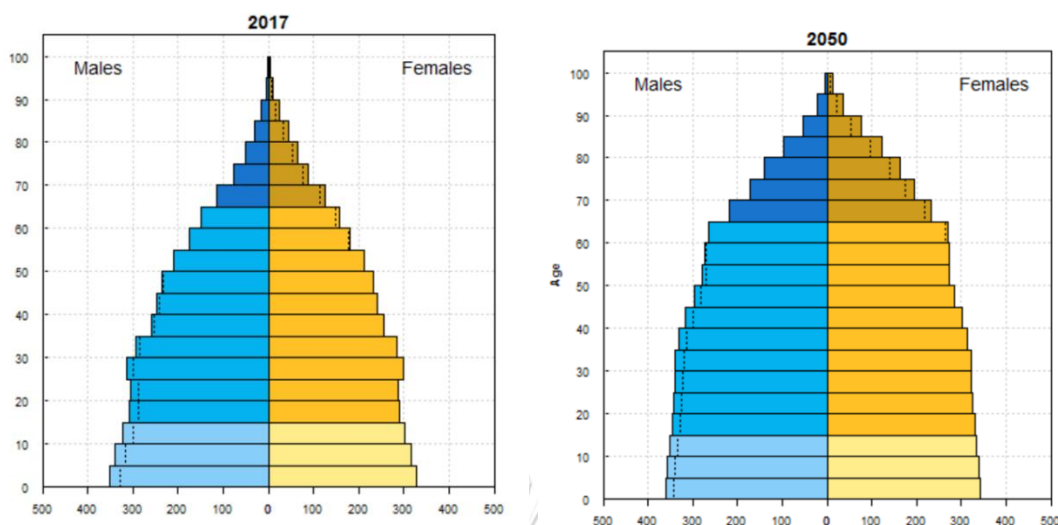
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร (Demographic Change) เป็นปรากฏการณ์ที่อยู่ในความสนใจของนักประชากรศาสตร์ในภูมิภาคต่างๆทั่วโลก เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำมาซึ่งสิ่งที่องค์การสหประชาชาติ (UN) นิยามว่า “สังคมสูงวัย” (Aging society) หรือ สังคมที่มีสัดส่วนประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีลักษณะของสังคมที่สามารถจำแนกได้ตามสัดส่วนของประชากรสูงอายุนับตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ได้แก่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete Aged Society) มีสัดส่วนประชากรสูงวัยมากกว่าร้อยละ 20 และ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด”(Super Aged Society หรือ Hyper Aged society) มีสัดส่วนประชากรสูงวัยมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด ลักษณะโครงสร้างประชากรดังกล่าว ทำให้หลายประเทศ ได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยแล้ว และบางประเทศก็ได้พัฒนาไปสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ และมีข้อมูลคาดการณ์ว่าประเทศต่างๆจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด ในอนาคตอันใกล้นี้ (ระวีวรรณทรัพย์อินทร์, 2560)

รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุของโลกขององค์การสหประชาชาติ (2017) ชี้ให้เห็นว่า ในปัจจุบัน 1 ใน 9 ของประชากรโลกมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และมีแนวโน้มจะเพิ่มเป็น 1 ใน 5 ภายในปีพ.ศ. 2593 โดยในช่วงศตวรรษที่ 21 จะถือเป็นยุคของผู้สูงอายุ กล่าวคือ มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์โลกที่จำนวนประชากรของผู้สูงอายุจะมีสัดส่วนมากกว่าจำนวนประชากรเด็ก ทั้งนี้ กระบวนการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุในแต่ละประเทศเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับตัวแปรที่มีผลต่อสุขภาพ (Health) และการมีอายุยืนยาว (Longevity) เช่น สภาพแวดล้อม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ การโภชนาการ การศึกษา เป็นต้น

ใน 6 ทวีปทั่วโลก ทวีปยุโรปมีสัดส่วนประชากรสูงวัยที่มากที่สุด เป็นจำนวนร้อยละ 24 ของประชากรทั้งทวีป รองลงมาคือทวีปอเมริกาเหนือ และเอเชีย ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 12 ของประชากรทั้งทวีป โดยจีนเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุด 209 ล้านคน ทั้งนี้ประเทศที่มีสัดส่วนประชากรสูงวัยมากที่สุดในโลกอยู่ในทวีปเอเชีย นั่นคือประเทศญี่ปุ่น โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 33 (UNWPP, 2015)



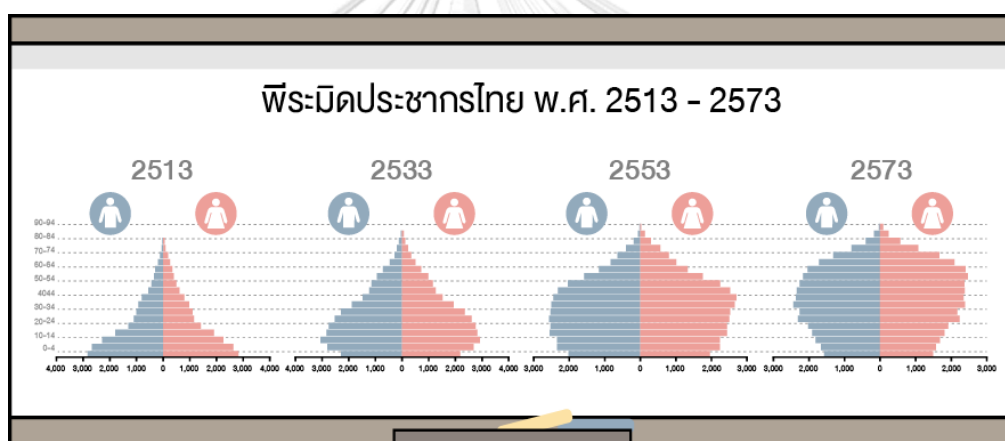
ภาพที่ 1 แสดงจำนวนอายุเฉลี่ยของประชากรโลก ปี พ.ศ. 2060 และ พ.ศ. 2593
ที่มา : UNWPP 2017

รายงานสถานการณ์สังคมสูงวัยของธนาคารโลก (World Bank) ในปี พ.ศ. 2558 ได้เสนอไว้ว่า ในขณะที่ทั่วโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเป็นเขตที่กำลังเผชิญปัญหาหนักที่สุด เนื่องด้วยการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็ว เทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ที่ได้ปรับตัว และเตรียมรับมือกับสภาวะดังกล่าวไปแล้ว โดยอาจส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานเป็นจำนวนมากในอนาคต (อนันต์ อนันตกุล, 2560)

ในปี พ.ศ. 2558 ประเทศอาเซียนมีประชากรรวมกันทั้งหมดประมาณ 633 ล้านคน มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 55 ล้านคน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 9 ของประชากรทั้งหมด และในปัจจุบัน มีประเทศสมาชิกอาเซียนจำนวน 3 ประเทศที่เป็นสังคมสูงวัยแล้ว คือมีสัดส่วนประชากรที่อายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นจำนวนร้อยละ 10 ได้แก่ อันดับ 1 ประเทศสิงคโปร์ ร้อยละ 18 ตามมาด้วยอันดับ 2 คือ ประเทศไทย ร้อยละ 16 และอันดับ 3 เวียดนาม ร้อยละ 10 (อนันต์ อนันตกุล, 2560)

สถานการณ์ประชากรสูงอายุในประเทศไทย ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงวัยแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งกำลังเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านสู่ “สังคมผู้สูงวัยอย่างสมบูรณ์” ในปี พ.ศ. 2564 และคาดว่าประเทศไทยจะเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” ภายในปี พ.ศ. 2578 (คณะกรรมการปฏิรูประบบรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย, 2559) โดยข้อมูลจาก สำนักงานสถิติแห่งชาติ ชี้ให้เห็นว่า ปี พ.ศ. 2560 เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ที่มีจำนวนประชากรเด็ก น้อยกว่าประชากรสูงอายุ โดยจำนวนผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ทั้งหมดของ ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2560 มีจำนวน

ทั้งสิ้น 10,225,322 คน คิดเป็นร้อยละ 15.45 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ประเทศไทย เปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยมีด้วยกันหลักๆ 2 ปัจจัยได้แก่ 1.) การลดลงของภาวะการเกิดและ ภาวะการเจริญพันธุ์ของประเทศ ขนาดครอบครัวที่เคยเป็นครอบครัวใหญ่เปลี่ยนแปลงไป จากคุณแม่ ลูกตก กลายเป็นคุณแม่ลูกน้อย โดยจากข้อมูลสถิติ ชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันผู้หญิงจะมีบุตร 1.6 ต่อคน ซึ่งต่างจากเมื่อ 20 ปีก่อน ซึ่งมีบุตร 2.0 คนต่อผู้หญิงหนึ่งคน 2.) การลดจำนวนการเสียชีวิตของกลุ่ม วัยเด็กและวัยแรงงาน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาทางการแพทย์ส่งผลให้ประชากรไทยมีอายุยืนยาว ขึ้น โดยอายุเฉลี่ยของประชากรไทยเพิ่มขึ้นจาก 58 ปี ในปี 2508 มาเป็น 75 ในปัจจุบัน (กรมกิจการ ผู้สูงอายุ, 2559) จังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จำนวน 978,455 คน คิดเป็นร้อยละ 17.22 ของประชากรสูงอายุในประเทศ (ระบบสถิติการลงทะเบียน กรมการปกครอง, 31 ธันวาคม 2560) นอกจากนี้ ยังมีผลการคาดประมาณประชากร ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี จะมี จำนวนเพิ่มสูงขึ้น เป็น ร้อยละ 19.1 และ 22.8 ภายในปี พ.ศ. 2563 และ 2568 ตามลำดับ



ภาพที่ 2 แสดงสำมะโนประชากรและเคหะ

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2560)

ไม่เพียงแต่จำนวนประชากรสูงวัยในปัจจุบันเท่านั้น ที่เป็นสิ่งที่ท้าทายของประเทศไทย หากแต่เป็นจำนวนประชากรที่กำลังไหลเข้าสู่ภาวะสูงวัย ที่มีจำนวนมากขึ้นจนอาจเรียกว่า “คลื่นผู้สูงวัย” ก็ว่าได้ สืบเนื่องจาก “ประชากรรุ่นเกิดล้าน” (Baby Boomer Generation) ซึ่งหมายถึงผู้ที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2489-2507 จำนวนเกิดนั้นมีจดทะเบียนในแต่ละปี มากกว่า 1 ล้านคน ทำให้อีก 5 ปีข้างหน้า ประชากรรุ่นเกิดล้านนี้ จะทำให้จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก และอีก 19 ปีข้างหน้า ในปี พ.ศ. 2580 ประชากรรุ่นเกิดล้านจะมีอายุ 53-73 ปี (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560)

สังคมผู้สูงอายุนำมาซึ่งความท้าทายทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งปัจเจกบุคคล ครอบครัว สังคม และประชาคมโลกต่างต้องเตรียมตัวรับมือ โดยในประเทศไทยนั้น การตื่นตัวและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลง ของนักวิชาการด้านประชากรศาสตร์ นิเทศศาสตร์ สังคมศาสตร์ และอื่นๆ เห็นได้จากการศึกษาวิจัยด้านผู้สูงอายุที่เริ่มมีมากขึ้น รวมถึงการออกพระราชบัญญัติผู้สูงอายุขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2546 การจัดทำ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) เพื่อดำเนินงานด้านการคุ้มครองและดูแลส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อจากแผนฉบับที่ 1 ซึ่งกำหนดแนวทางการดำเนินงานไว้เป็นยุทธศาสตร์ เช่น การส่งเสริมระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ การก่อตั้งองค์กร ชมรม หรือหน่วยงานสำหรับผู้สูงอายุ เริ่มมีมากขึ้นเพื่อตอบรับกับสถานการณ์ โดยข้อมูลจากสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2559 ชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศ มีจำนวน 26,263 ชมรม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งและยังมีความท้าทายที่ต้องเตรียมรับมือ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553)

สำหรับผู้สูงอายุนั้น เป็นปกติที่เมื่ออายุมากขึ้นปัจจัยทั้งภายนอกและภายในย่อมเปลี่ยนแปลง ครอบครัวที่หลากหลายทางพฤติกรรมส่งผลให้ผู้สูงอายุนั้นต้องอยู่ห่างจากลูกหลานมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเพราะลูกหลานย้ายถิ่นฐาน หรือศึกษาต่อในพื้นที่อื่น การเดินทางไปที่ต่างๆ ที่ง่ายขึ้นของคนในครอบครัว หรือขนาดของครอบครัวเล็กลง ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการสื่อสาร การหันมาใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์มากขึ้น ผู้สูงอายุต้องเปิดรับการใช้สื่อใหม่มากขึ้นเพื่อยังสามารถติดต่อสื่อสารกับลูกหลาน หรือญาติมิตรได้ อีกทั้งยังเป็นช่องทางที่ผู้สูงอายุสามารถติดตามข่าวสารได้ง่ายกว่าเก่า (กันตพล บันทัดทอง, 2558) แรงจูงใจดังกล่าว ทำให้ผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหัวเมืองใหญ่หันมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบัน กลุ่มผู้สูงอายุเป็นอีกกลุ่มที่มีการใช้งานอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น ผู้สูงอายุในสหรัฐฯ ใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพิ่มจากร้อยละ 11 ในปี ค.ศ. 2010 เป็น ร้อยละ 35 ในปี ค.ศ. 2015 ซึ่ง Facebook เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่นิยมเป็นอันดับ 1 (Pew Research Center, 2015) พบว่าในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาผู้สูงอายุเข้าไปเป็นสมาชิกของสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มขึ้น ถึงร้อยละ 95 และพบว่า ความถี่ของการเข้าใช้งานและระยะเวลาการใช้งานได้เพิ่มขึ้นเช่นกัน จากเดิม 1 ชั่วโมง ต่อวัน เพิ่มเป็น 7 ชม.ต่อวัน

โดยสถิติในประเทศไทยจากการสำรวจพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในปีพ.ศ. 2559 ของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ หรือ ETDA พบว่า Gen B (Baby Boomer) ซึ่งคือกลุ่มผู้สูงอายุในปัจจุบันและผู้ที่กำลังก้าวสู่ช่วงสูงอายุ มีการใช้งานอินเทอร์เน็ต 31.8 ชั่วโมง/สัปดาห์ โดยกิจกรรมที่พบว่าช่วงวัยดังกล่าวนิยม ทำมากที่สุดคือ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 89.9

และ ค้นหาข้อมูล ร้อยละ 69.1 โดย โลกออนไลน์เป็นช่องทางที่กลุ่ม Baby Boomer นิยมใช้ติดต่อสื่อสารมากที่สุด (Thailand Internet User Profile, 2016) โดยผู้สูงอายุนิยมส่งคลิปข่าวเตือนภัยและเหตุการณ์ข่าวให้ลูกหลาน ในระดับที่มาก โดยเชื่อว่าการใช้งานจะทำให้ตนเป็นคนทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ และช่วยให้ลูกหลานหรือคนรอบข้างปลอดภัย (ปิยวัฒน์ เกตุวงศา และ ศุทธิดา ชวนวัน, 2558) ซึ่งพฤติกรรมการใช้สื่อของผู้สูงอายุนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย เช่น เปิดรับเพื่อทราบข่าวสาร เพื่อความบันเทิง และเพื่อประโยชน์ในการนำเนื้อหาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน (ระวีวรรณ ทวีพันธ์, 2560)

การเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ที่มากขึ้นของผู้สูงอายุผนวกกับการแพร่กระจายของข่าวปลอมทำให้เกิดความกังวล เพราะ ผู้สูงอายุนิยมส่งต่อ (Forward) หรือแบ่งปัน (Share) ข้อมูลข่าวสารต่างๆที่ได้รับมาไปยังผู้อื่นโดยมี ทั้งน่าเชื่อถือ และไม่น่าเชื่อถือ ก่อให้เกิดผลกระทบได้ ดังเช่น ข้อมูลด้านสุขภาพที่เป็นเท็จ นำไปสู่การปฏิบัติตามข้อมูลนั้นๆ จนเกิดผลตามมาและเสียชีวิต เป็นต้น ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการยืนยันจากแพทย์ว่าข้อมูลทั้งหมดนั้นเป็นเท็จทั้งสิ้น (ไทยรัฐ, 2558) ประกอบกับการศึกษาผลกระทบของสื่อต่อผู้สูงอายุจากวงการแพทย์ นันทศักดิ์ ธรรมานวัตร (2555) ได้ระบุในบทความว่า สื่อมีผลทั้งทางบวกและทางลบต่อผู้สูงอายุ ทางด้านบวกคือการทำให้รู้สึกสบายใจ คลายเหงา แต่ในทางลบ สื่อที่มีความหลากหลายมากขึ้น และข้อมูลข่าวสารที่มากขึ้น อาจทำให้ผู้สูงอายุรับข่าวสารที่ไม่ปลอดภัย หรือเป็นโฆษณาชวนเชื่อ ทำให้เกิดผลเสียกับตัวผู้สูงอายุหรือคนรอบข้างได้

ปัญหาการตกเป็นเหยื่อของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ กลายมาเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุไม่ปลอดภัย โดยสามารถสร้างอันตรายถึงชีวิตและทรัพย์สินได้ในหลายกรณี ข้อมูลการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2560 พบว่า มีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 4.2 ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์จากอินเทอร์เน็ต หรือสื่อสังคมออนไลน์ สถานการณ์ข้อมูลข่าวสารที่ไม่น่าเชื่อถือดังกล่าวมีความเป็นไปได้ที่จะรุนแรงขึ้นอีกในอนาคต โดย ปริญญา หอมเอนก กล่าวในงานเสวนา “สังคมชัวร์ก่อนแชร์” ว่า “ในอนาคตอันใกล้นี้ มีความเป็นไปได้ว่า ระบบการวิเคราะห์ข้อมูลแบบใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence) หรือ เอไอ (AI) อาจทำให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จ ข่าวปลอม หรือข่าวลวง เข้าถึงผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์มากกว่าปัจจุบันเสียอีก

ปัญหาข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จที่อาจมีมากขึ้น เมื่อผนวกเข้ากับจำนวนผู้สูงอายุที่กำลังจะเพิ่มมากขึ้นและเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ได้มากขึ้นในอนาคต รวมถึงพฤติกรรมการส่งต่อผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ทำให้ปัญหาเรื่องการเข้าใจผิด หรือการเสพข่าวสารที่เป็นเท็จ ถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ทำนายสำหรับการก้าวสู่สังคมสูงวัยของไทย โดยในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีความรู้ และทักษะในการวิเคราะห์ ประเมินข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์อย่าง

รู้เท่าทัน เพราะ ผู้ที่ไม่มีความรู้และทักษะในการใช้งาน สามารถได้รับผลกระทบในทางลบได้ (Vanwynsberghe, Boudry & Verde gem, 2011)

กรณีศึกษาผลกระทบจากข้อมูลข่าวสารปลอม โดยเฉพาะต่อผู้สูงอายุ มาจากข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษา “เฮียกวง” โดย เฮียกวง(นามสมมุติ) เป็นผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์หลายชุดข้อมูล เช่น กินกระชายทำให้เพิ่มสมรรถภาพ และทานขมิ้นปิ้งกับน้ำส้มสายชูแก้ไ้น้ำลื้อค เป็นต้น ซึ่งเฮียกวงได้รับผลกระทบต่อร่างกายตนเอง จากการปฏิบัติตามข้อมูลดังกล่าว และได้ออกมาเผยแพร่ข้อมูลแก่เพื่อนๆผู้สูงอายุในเวลาต่อมา (รายการข่าวร์ ก่อนแซร์ สำนักข่าวไทย เทป 23 มิ.ย., 2561)



ภาพที่ 3 ภาพเฮียกวง รายการข่าวร์ก่อนแซร์ 23 มิ.ย. 2561

ผลกระทบจากการรับข้อมูลที่เป็นเท็จของผู้สูงอายุนั้น ไม่ได้มีเพียงแต่ด้านสุขภาพร่างกาย และการพลาดโอกาสในการรักษาพยาบาลเท่านั้น หากแต่ส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุด้วย เช่น การสูญเสียทรัพย์สินที่ต้องใช้ในการรักษาพยาบาลเพื่อเยียวยาผลที่เกิดจากการใช้ยาผิดตามข้อมูลที่รับมา สูญเสียทรัพย์สินเมื่อเกิดการตื่นตระหนกจากข้อมูลข่าวสารเท็จ และหลงเชื่อข่าวปลอมที่มุ่งขายสินค้า เช่น อาหารเสริม ตามสื่อต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุสูญเสียทรัพย์สินมากมายในหลายกรณี (นันทิยา ดวงกุ่มเมศ, 2562)

Hamblick and Marquardt (2018) เขียนบทความเรื่องความสอดคล้องของระดับการทำความเข้าใจของมนุษย์ ที่มีผลต่อการถูกโจมตีด้วยข่าวลวง โดยให้เหตุผลว่า สิ่งที่ทำให้ผู้สูงวัยมีความสามารถในการรับรู้เนื้อหาใดเป็นเท็จหรือไม่ มีผลมาจากความสามารถทางการเข้าใจที่น้อยลงตามแนวคิดความเข้าใจของมนุษย์ในแต่ละช่วงวัย นั่นทำให้อธิบายได้ว่า วัยรุ่นจะมีความสามารถในการแยกแยะข้อมูลเท็จ ได้มากกว่าผู้สูงวัย นอกจากนี้ยังอธิบายว่า การศึกษา เป็นอีกตัวแปรหนึ่ง ที่ทำให้มนุษย์มีความเข้าใจที่ไม่เท่ากัน

กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล (Fact Checking) คือกระบวนการขั้นตอนของการตรวจสอบความเป็นจริงของงานเขียน ข่าว การปราศรัย เป็นต้น (Cambridge Dictionary, 2018) กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง เปรียบเสมือนเครื่องมือสำหรับตรวจจับได้ว่าข้อมูลที่ได้รับมามีความเป็นจริงแค่ไหน การไม่ตรวจสอบและหลงเชื่อข้อมูลข่าวสารชุดหนึ่ง สามารถทำให้เกิดผลกระทบได้ตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงระดับสังคม เช่น ข่าวลวงการเสียชีวิตของบุคคลมีชื่อเสียง ทำให้บุคคลนั้นได้รับความเสียหาย ข่าวลวงเรื่องสินค้าขาดตลาด ทำให้คนแห่ไปซื้อสินค้านั้นเพื่อกักตุนไว้ ทำให้สินค้าขาดตลาด เป็นต้น

หลายๆประเทศทั่วโลกมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข่าวสาร (Fact Checker) เช่น FactCheck.org ในสหรัฐอเมริกา BBC Reality Check ในยุโรป และ GoHoo ในประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น



ภาพที่ 4 หน่วยงานต่างๆ ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข่าวสาร

ภาพจาก : The Washington Post (2016), Fact-checking organizations around the globe embrace code of principles แสดงจำนวนองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เพิ่มขึ้นทั่วโลก

นอกจากนี้บริษัทสื่อสังคมออนไลน์ที่ใหญ่ที่สุดอย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) ออกมาประกาศว่าแก้ปัญหาข่าวเท็จด้วยการตรวจสอบข้อมูลภายในเว็บของตน แต่ถึงขณะนี้ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะในประเทศไทย ที่การตรวจ จับภาษามีความซับซ้อนมากกว่า อีกทั้งผู้สูงอายุยังส่งต่อข้อมูลข่าวสารผ่านไลน์แอปพลิเคชัน (Line) เป็นหลัก ทำให้การป้องกันการส่งต่อในเบื้องต้นเป็นไปได้

ได้ยาก ทำได้เพียงแจ้งให้ทราบภายหลังเท่านั้น อย่างไรก็ตาม องค์กร แฟคเช็คคอตโออาร์จี (FactCheck.org) ได้เสนอว่า ในปัจจุบันแนวทางที่จะแก้ไขและป้องกัน ปัญหาการแพร่กระจายของ ข่าวเท็จได้ดีที่สุด คือการตรวจสอบด้วยตัวผู้รับสารเอง (Eugene Kiely and Lori Robertson, 2016)

สำหรับในประเทศไทย การศึกษาเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก แต่สำหรับกระบวนการตรวจสอบ ได้มีความพยายามที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน และผู้สื่อข่าวผ่านการจัดสัมมนา อบรม และโครงการเชิงปฏิบัติการ เช่น โครงการ Trusted Media Thailand 2018 ซึ่งจัดโดยการสนับสนุนจากสถานทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย โครงการคิด ก่อนแชร์ ชัวร์ก่อนแชร์ ของบริษัท ซีพี ออลล์ จำกัด และการสัมมนาทางวิชาการต่างๆ เป็นต้น ขณะเดียวกัน ในต่างประเทศมีความพยายามที่จะส่งเสริมความรู้และทักษะให้กับผู้สูงอายุในประเทศ เช่น ในไต้หวัน กระทรวงศึกษาธิการไต้หวัน จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และฝึกฝนทักษะให้แก่ผู้สูงอายุรุ่นใหม่ เพื่อให้ผู้สูงอายุยังคงตื่นตัวกับการเรียนรู้แม้ว่าจะออกจากระบบการทำงานแล้ว โดยการให้ผู้สูงอายุที่มีความกระตือรือร้น (Active Elderly) เข้าร่วมโครงการและออกมาเป็นผู้ให้ความรู้กับผู้สูงอายุด้วยกัน นอกจากนี้ ยังมีการร่วมมือกับภาคเอกชนในการพัฒนาระบบตรวจสอบข้อมูล (Fact Checking Mechanism) เช่น LINE พัฒนาระบบตรวจสอบข้อมูลประเภทข่าวที่ถูกส่งต่อกันในกลุ่ม เพื่อแจ้งเตือนถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น

เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล (2561) ได้เสนอแนวทางรับมือกับข่าวปลอมในฐานะของพลเมืองที่เป็นผู้รับสารว่า ในฐานะที่เป็นผู้บริโภคเนื้อหา ผู้รับสารควรที่จะพัฒนาทักษะในการวิเคราะห์เนื้อหา แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น ใช้วิจารณญาณในการรับข่าว ตรวจสอบด้วยตนเอง ก่อนที่จะส่งต่อข้อมูล

การก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย มีการศึกษาหาทางรับมือถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้น รวมถึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาคส่วนที่เกี่ยวข้องหลายประเด็น ได้แก่ ด้านสุขอนามัย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านรายได้ ด้านการให้ข้อมูล เป็นต้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560) ซึ่งในด้านของการรู้เท่าทันสื่อ และการสร้างภูมิคุ้มกันต่อผู้สูงวัยในการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ยังถือว่าเป็นประเด็นที่ให้ความสนใจไม่มากนัก ในขณะที่จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุของไทยจำนวนมาก มีทักษะการรู้เท่าทัน ในขั้นของการเข้าถึงและการวิเคราะห์เท่านั้น ซึ่งยังไม่ถึงขั้นของการประเมิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาที่เป็นเรื่องสุขภาพและยา ที่ไม่สามารถประเมินความถูกต้องได้

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ด้วยกลุ่มผู้สูงอายุ ถือเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากในอนาคตและมีความเสี่ยงที่จะประสบปัญหาหลงเชื่อและส่งต่อข่าวสารเท็จสูง นอกจากนี้ การศึกษาในประเด็นการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงวัย มีงานวิจัยและการศึกษาค่อนข้างน้อย

การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรมการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในการวางแผนกลยุทธ์ในการแก้ปัญหา ให้ความรู้ เรื่องการตรวจสอบข้อมูล ที่ไม่น่าเชื่อถือต่อไป

คำถามวิจัย

1. กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ เป็นอย่างไร
2. แนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล ข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่ออธิบายกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร ในสื่อสังคมออนไลน์ ของผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของ ข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษากระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคม ออนไลน์ ของผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ ไลน์แอปพลิเคชัน เป็น ระยะเวลา ตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุที่มีลักษณะพลัดพลัง (Active Aging) โดยอาศัยอยู่ใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ไม่จำกัดเพศ จำนวน 12 คน และข้อเสนอแนะด้านการเสริมสร้าง ความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร จากผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ และ ด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริง จำนวน 8 คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการพัฒนาองค์ความรู้เชิงวิชาการ ในด้านนิเทศศาสตร์และการสื่อสาร เป็น ฐานข้อมูลในการใช้เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เป็นประโยชน์ต่ออนิสิต นักศึกษา ตลอดจนผู้ผลิตสื่อเพื่อให้ ความรู้แก่ผู้สูงอายุ
2. เป็นข้อมูลสำหรับดำเนินการงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาคอนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรผู้สูงอายุ ซึ่งวิธีการ หนึ่งคือ ความสามารถในการเข้าถึงด้านเทคโนโลยีและสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. เป็นข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ที่สนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐในการเตรียมความพร้อมให้เข้าสู่สังคมผู้สูงวัยด้วยการมีข้อมูลที่รอบด้าน

4. เป็นตัวอย่างการศึกษาต้นแบบในการศึกษาประเด็นกระบวนการการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูง อายุในประเทศไทย

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ผู้สูงอายุ หมายถึง ประชากรสัญชาติไทยที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง อาศัยในเขตกรุงเทพมหานคร

กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง หมายถึง กระบวนการที่ผู้สูงอายุสามารถระบุได้ว่า ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมา มีความน่าเชื่อถือในระดับใด โดยเป็นกระบวนการตั้งแต่ได้รับข้อมูลนั้นไปจนถึงการตระหนักว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริง ไม่เป็นความจริง หรือเป็นความจริงเพียงส่วนหนึ่ง อาจเป็นการตรวจสอบด้วยตนเอง หรือตรวจสอบผ่านช่องทางอื่น ซึ่งความหมายของกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงนี้ ผู้วิจัยพิจารณาตามแนวคิดของ พีรพล อนุตรโสตถี และ เจษฎา ศาลาทอง (2562) และ Tandoc Jr (2018)

ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง สิ่งที่สื่อความหมายให้รู้เรื่องราวข้อเท็จจริง ข้อมูล หรือสิ่งใดๆ ไม่ว่าการสื่อความหมายนั้นจะมาในลักษณะใดเช่น รายงาน เอกสาร ภาพวาด ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว สื่อประกอบเสียง หรือวิธีอื่นใดที่ทำให้ข้อมูลปรากฏ

สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) หมายถึง ไลน์แอปพลิเคชัน (Line) ให้บริการเพื่อบุคคลสามารถสร้างเครือข่ายในระดับเล็กหรือใหญ่ มีการสร้างบัญชีผู้ติดต่อ เป็นช่องทางที่ผู้สูงอายุใช้เพื่อแสวงหาข้อมูลข่าวสาร พูดคุยติดต่อกับบุคคลอื่น **วิทยาลัย**

แนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร หมายถึง วิธีการในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมิพหุติกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ที่ตนได้รับ ซึ่งเป็นแนวทางเฉพาะสำหรับส่งเสริมผู้สูงอายุ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุชั้นนี้ ได้นำแนวคิดทฤษฎี รวมทั้งบทความและการศึกษาที่เกี่ยวข้องมาทบทวนรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ (Elderly)
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy)
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร (Fact-checking)
4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชัน (Social Media and Mobile Application)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุและการศึกษาผู้สูงอายุ

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 ได้นิยามความหมายของผู้สูงอายุว่า “ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่หกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย”

Hall (1976) เสนอว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นวัยแห่งการปรับตัวในหลายๆด้าน เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ และมีจิตใจที่ดี นอกจากนั้น Hall ยังได้แบ่งการสูงอายุไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. สูงอายุตามวัย (Chronological Aging) หมายถึง การสูงอายุจากอายุตามปีเกิดตามปฏิทิน สามารถบอกได้เลยว่าใครมีอายุเท่าไร
2. สูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) เป็นการเปลี่ยนแปลงตามสภาพ เมื่อสูงอายุขึ้น กระบวนการทำหน้าที่ก็เสื่อมประสิทธิภาพลง ซึ่งเป็นไปตามอายุขัยของมนุษย์
3. สูงอายุตามสภาพจิตใจ (Psychological Aging) คือการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ การรับรู้การเรียนรู้ ความจำ และบุคลิกภาพ ซึ่งปรากฏในระยะเวลาต่างๆของชีวิต เมื่ออายุเพิ่มขึ้น
4. สูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological Aging) เป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่อายุมากขึ้นในระบบสังคม รวมถึงความคาดหวังต่อบุคคลและการแสดงออกทางคุณค่าต่อบุคคลที่มีการสูงอายุ

บรรลู่ ศิริพานิช (2542) กล่าวถึงความหมายของผู้สูงอายุว่า การจะพิจารณาผู้สูงอายุสามารถใช้เกณฑ์ 3 เกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพ เป็นการเรียกตามลักษณะทางสรีระที่บ่งบอกว่าเป็นผู้สูงอายุ เช่น มีผมสีขาว ผิวหนังเหี่ยว เดินช้า เป็นต้น โดยคำเรียกจะใช้คำว่า คนชรา คนเฒ่า (The Aged, Aging, Oldman) โดยบางคนอาจจะมีลักษณะแก่ชราตั้งแต่อายุยังไม่มากก็ได้

2. อายุมากขึ้นตามปฏิทิน เพราะการเรียกว่าผู้สูงอายุ เกิดคำถามว่า อายุเท่าใดจึงจะเรียกว่าผู้สูงอายุ ที่ประชุมสมัชชาว่าด้วยผู้สูงอายุโลกขององค์การสหประชาชาติมีมติว่า หากอายุ 60 ปีเป็นต้นไป ให้เรียกผู้นั้นว่าผู้สูงอายุ แม้ว่าในยุโรป ผู้สูงอายุนั้นคือผู้ที่อายุ 65 ปีก็ตาม คำเรียกคือผู้สูงอายุ (Elderly, Older Person)

3. ตามสถานภาพสังคม เช่น คำเรียกว่าผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ (Senior Citizens) มักมีในบริบทขององค์กรหนึ่งๆ ผู้เป็นหัวหน้าย่อมมีความอาวุโสมากกว่า แม้ไม่ใช่ผู้มีอายุมาก หรือแก่ชรา

ศรีประภา ชันสินธพ (2554) กล่าวว่า การจะนิยามความสูงอายุด้วยตัวเลขอายุนั้น ไม่สามารถทำได้ทั้งหมด เพียงแต่ในทางกฎหมาย ได้กำหนดให้ผู้เกษียณอายุราชการอยู่ที่อายุ 60 ปี แต่บางที่ก็ใช้เกณฑ์ 55 ปี หรือ 65 ปี ในทางการแพทย์ การเสื่อมลงของร่างกายก็ไม่เท่ากันในแต่ละช่วงอายุ บางคนอายุ 70 ก็ยังดูเหมือนยังไม่ชราทั้งร่างกายและจิตใจ แต่บางคนอายุ 50 ปี แล้วดูสูงอายุทางร่างกายและจิตใจก็มีเช่นกัน

การนิยามว่าผู้สูงอายุคืออะไรในสังคมไทย จำเป็นต้องใช้เกณฑ์การแบ่งที่หลากหลาย และแต่ละศาสตร์ต่างให้คำนิยามของผู้สูงอายุในมุมมองที่ต่างกันไป เช่น ด้านกายภาพ จิตวิทยา และสังคม

เกณฑ์ตามอายุ “ผู้สูงอายุ” สำหรับสังคมไทย คือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป โดยได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการ พ.ศ. 2494 ในต่างประเทศ องค์การสหประชาชาติ ได้นิยามผู้สูงอายุไว้ว่า เป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งประเทศไทยได้นิยามไปในทางเดียวกัน แต่ในบางประเทศที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ผู้สูงอายุถูกนิยามว่าเป็นผู้ที่มีอายุ 65 ปี ซึ่งแตกต่างจากไทย (ปราโมทย์ ประสาทกุล และ ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, 2553 : 17) อย่างไรก็ตามการศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้เลือกศึกษากลุ่มเป้าหมายซึ่งใช้เกณฑ์การนิยามที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเห็นว่าเป็นเกณฑ์ที่เหมาะสมที่จะศึกษาสังคมไทย

สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2554) เสนอว่า การอธิบายผู้สูงอายุนั้น ไม่สามารถใช้แนวคิดหรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งในการอธิบาย โดยอาจอธิบายได้จากทฤษฎี 3 ทฤษฎีดังต่อไปนี้ได้แก่

1. **ทฤษฎีทางชีววิทยา** อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและสรีรวิทยา เช่นการสูญเสียความสามารถในการต้านทานโรค การเปลี่ยนแปลงของอวัยวะต่างๆ พบว่า ในผู้ที่เรียกว่า

ผู้สูงอายุ จะมีการเสื่อมถอยของชีววิทยาในทุกๆระดับ ตั้งแต่เซลล์ เนื้อเยื่อ อวัยวะ ระบบอวัยวะ แบ่งย่อยได้ 3 ทฤษฎีดังนี้ (อรรวรรณ แผนคง, 2552 : 11-14)

1.1 ทฤษฎีความมียอายุเกี่ยวข้องกับพันธุกรรม (Genetic theories)

เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทุก ช่วงวัย อธิบายโดยรวมเกี่ยวกับพันธุกรรม ได้แก่ ทฤษฎีพันธุกรรมทั่วไป (General genetic theory) ทฤษฎีเกี่ยว ข้องกับพันธุกรรมในเซลล์ (Cellular genetic) ทฤษฎีผ่าเหล่า (Somatic mutation theory) ทฤษฎีความผิดพลาด (Error of aging) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution theory) และทฤษฎีนาฬิกาชีวภาพ (Watch spring theory) ทฤษฎีข้างต้นที่กล่าวมา เป็นตัวอย่างของชุดความคิดที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ที่จะค่อยๆเกิดขึ้นเมื่ออายุเริ่มมากขึ้น

1.2 ทฤษฎีที่ไม่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม (Non-genetic cellular theories)

ทฤษฎีกลุ่มนี้ไม่ได้มองร่างกายมนุษย์เป็นแค่เรื่องของพันธุกรรม แต่จะเปรียบเทียบร่างกายของ มนุษย์เหมือนกับเครื่องจักร คือ เมื่อเครื่องจักรทำงานมากขึ้นก็ต้องมีวันเสื่อมสภาพ ทฤษฎีย่อยๆได้แก่ ทฤษฎีความเสื่อมโทรม (Wear and Tear Theory) อธิบายว่าแม้มนุษย์จะสามารถซ่อมแซมตัวเองได้แต่เมื่อถึงจุดหนึ่ง ร่างกายที่เหมือนกับเครื่องจักร ก็ต้องเสื่อมสภาพไป นอกจากนี้ยังมี ทฤษฎีการสะสม (Accumulative theory) ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) และทฤษฎีการเชื่อมตามขวาง (Cross linking theory) ทั้งสามทฤษฎีอธิบายว่าเมื่อร่างกายทำงาน ร่างกายมนุษย์จะสะสมสารต่างๆเอาไว้ ทำให้ส่งผลต่อระบบการทำงาน การกำจัดของเสียต่างๆของร่างกายก็ทำงานได้น้อยลง ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรม

1.3 ทฤษฎีความมียอายุเกี่ยวข้องกับทางสรีรวิทยา (Physical theories) ระบบของร่างกายมนุษย์ย่อมมีภูมิคุ้มกัน แต่เมื่ออายุมากขึ้น ระบบภูมิคุ้มกันต่างๆเสื่อมลง และส่งผลต่อร่างกาย ในผู้สูงอายุ นั้นอาจทำให้ผู้สูงอายุเป็นโรคภูมิคุ้มกันทำลายตัวเอง (Autoimmune disease) เช่น โรคมาร์ติซิม โรคมะเร็ง เป็นต้น

2. **ทฤษฎีทางจิตวิทยา** อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้วยความคิด บุคลิก หรือพฤติกรรมของผู้สูงอายุ เป็นการพัฒนาที่มีที่มา สามารถศึกษาได้ เช่น ประสบการณ์ในอดีตและสังคมรอบตัวผู้สูงอายุ เป็นตัวแปรที่ทำให้การ พัฒนาและการปรับตัวเกี่ยวกับสติปัญญา ความนึกคิด ความเชื่อ และการรับรู้แตกต่างกัน มนุษย์จะมีช่วงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่สำคัญ ซึ่งอาจเรียกว่าช่วงรอยต่อของชีวิต หรือภาวะวิกฤต การที่บุคคลสามารถผ่านภาวะต่างๆเหล่านั้นมาได้ จึงส่งผลให้ตัวตนของผู้สูงอายุแต่ละคนแตกต่างกันไป

3. ทฤษฎีทางสังคมวิทยา พยายามอธิบายว่าเพราะเหตุใดผู้สูงอายุถึงมีสถานะทางสังคมที่เปลี่ยนไป สิ่งแวดล้อมมีผลอย่างไรในการปรับตัวของผู้สูงอายุ โดยแนวคิดนี้เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคม ทำให้สถานะของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยทฤษฎีทางสังคมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทย่อยดังนี้คือ

3.1 ทฤษฎีไร้ภาระผูกพัน หรือ ทฤษฎีการถดถอยจากสังคม (Disengagement Theory) อธิบายว่าการละบทบาททางสังคม ของผู้สูงอายุ เช่นการเกษียณอายุ การเลิกทำงาน ทำให้มีผลดีกับทั้งสองฝ่าย คือผู้สูงอายุเอง และกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ได้เข้ามาทำงาน ผู้สูงอายุจะได้มีเวลาในการเตรียมตัวกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยกระบวนการละบทบาทดังกล่าวเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกันการถอยออกมาจากสังคมทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการห่างไกลจากสังคมมากขึ้น

3.2 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) อธิบายว่า กิจกรรมเป็นสิ่งที่มีค่ามากสำหรับผู้สูงอายุ เพราะเมื่อผู้สูงอายุลดบทบาทที่เคยมีอยู่ในช่วงวัยเดิม กิจกรรมจะเข้ามาเป็นสิ่งสำคัญในการคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสังคม และคนรอบๆตัว กิจกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขที่ทั้งใจและกาย และช่วยให้มีความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ กิจกรรมยังเป็นส่วนสำคัญที่จะพัฒนาผู้สูงอายุในด้านต่างๆที่เริ่มจะถดถอย ให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

3.3 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) เป็นการต่อยอดของทฤษฎีไร้ภาระผูกพันและทฤษฎีกิจกรรม ทำให้สามารถอธิบายว่าชีวิตของผู้สูงอายุจะมีความสุขได้นั้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและรูปแบบการดำเนินชีวิตเดิมของผู้สูงอายุ เช่น ผู้สูงอายุที่มีบทบาททางสังคมสูงมาก่อน ก็จะมีความสุขเมื่อได้ร่วมกิจกรรมเหมือนในอดีต และขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ไม่ชอบการเข้าร่วมสังคม ก็จะมีความสุขกับการแยกตัวเองในช่วงหลังวัยทำงาน

3.4 ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) กล่าวถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น มีลักษณะการเป็นเมืองมากกว่าเป็นชนบท จนมีผลทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกก้าวตามไม่ทัน จนอาจถูกมองว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ค่า แต่ในทฤษฎีความทันสมัยในบางประเทศ ได้นำไปใช้เพื่อศึกษาด้านการยอมรับผู้สูงอายุ ให้ยังคงมีความเคารพนับถืออยู่ ด้านการทำให้ผู้สูงอายุนั้นสามารถอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างก้าวทันโลก และพัฒนาทัศนคติต่อตัวผู้สูงอายุของคนรุ่นใหม่ไปพร้อมกัน (Jett, 2008)

นอกจากการศึกษาผู้สูงอายุด้วยแนวคิดข้างต้นแล้ว ศุภมณฑา สุภานันท์ (2557) ได้เสนอแนวทางที่ใช้ในการศึกษาผู้สูงอายุไว้ 2 แนวทาง ซึ่งเป็นมุมมองเชิงชีววิทยาและเชิงการประกอบสร้างทางสังคม ซึ่งทั้งสองแนวทางเป็น กระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง โดยยกคำอธิบายของ สุชาติ ทวีสิทธิ์ (2553) ซึ่งอธิบายทั้งสองกระบวนทัศน์ไว้ดังนี้

กระบวนทัศน์ชีววิทยาการแพทย์ (Biomedical gerontologist)

เป็นกระบวนทัศน์ที่เน้นศึกษา “สภาพร่างกายของผู้สูงอายุ” ทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย เมื่ออายุเยอะขึ้นร่างกายจะเสื่อมโทรม ระบบอวัยวะต่างๆจะทำงานได้ไม่เหมือนเดิม การศึกษาด้วยกระบวนทัศน์นี้จึงเป็นการตรวจสอบร่างกายของผู้สูงอายุ ด้วยเครื่องมือและเกณฑ์ต่างๆ เพื่อบ่งชี้ว่าใครเป็นผู้สูงอายุ โดยการประเมินศักยภาพของร่างกาย ผู้ที่มีร่างกายที่มีศักยภาพต่ำลง เรียกว่า มีร่างกายที่ชราภาพ (Aged Body) ข้อดีของการศึกษาในประเด็นดังกล่าวคือ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ แต่ด้านลบก็คือการศึกษาและผลจากการศึกษา อาจเป็นการตอกย้ำซ้ำเติมความชราภาพ โรครุมเร้า และการช่วยเหลือตัวเองได้น้อยลงของผู้สูงอายุ เพราะฉะนั้นการศึกษาผู้สูงอายุจึงมีอีกกระบวนทัศน์หนึ่งเสมือนนั้นคือ กระบวนทัศน์การประกอบสร้างทางสังคม

กระบวนทัศน์การประกอบสร้างทางสังคม (Social-constructionist gerontologist)

กระบวนทัศน์การประกอบสร้างทางสังคมเชื่อว่า การมองผู้สูงอายุเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับ การเสนอภาพผู้สูงอายุให้ปรากฏในด้านใด ภาพส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่ปรากฏในสถาบันทางสังคมต่างๆ มักเป็นภาพด้านลบว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เจ็บเหงา เป็นต้น ทำให้สังคมมองผู้สูงอายุในด้านนั้นๆ อีกด้านหนึ่งเชื่อว่า การเสนอภาพผู้สูงอายุไปในด้านบวก เช่น ความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง การดูแลครอบครัว จะเป็นกระบวนทัศน์ที่กระบวนทัศน์นี้เสนอให้มีการรื้อถอนภาพลักษณ์ในเชิงลบของผู้สูงอายุ และนำเสนอภาพเชิงบวก เพราะจำทำให้คุณค่าของผู้สูงอายุยังคงอยู่และใช้ภาพเหล่านั้นเป็นตัวอย่างในการพัฒนาตนเองและเชื่อมั่นในตัวเอง กระบวนทัศน์นี้จึงเชื่อว่าการใช้มิติทางการแพทย์ในการมองผู้สูงอายุนั้นไม่เพียงพอ เพราะสูงอายุมิติดีอื่นๆ ที่ต้องศึกษาเพิ่มเติม การศึกษาโดยใช้กระบวนทัศน์ทั้งสองอย่างนี้ประกอบกัน จึงจะเป็นวิธีที่จะพัฒนาผู้สูงอายุไปในทางบวกได้ดีกว่า

2.1.2 แนวคิดการแบ่งช่วงวัยผู้สูงอายุ

นอกจากแนวคิด ทฤษฎี และกระบวนทัศน์ในการศึกษาต่างๆแล้ว การทำความเข้าใจผู้สูงอายุ ยังมีเกณฑ์ที่ใช้ในการอธิบายการจัดกลุ่มผู้สูงอายุ โดยแบ่งอายุออกเป็น 4 ช่วงวัยดังต่อไปนี้ (Craig, 1991; อ้างถึงใน ศุภมณฑา สุภานันท์, 2557: 54)

1. ช่วงไม่ค้อยแก่ (The young - old) ช่วงอายุประมาณ 60-69 ปี เป็นช่วงวัยที่เพิ่งเริ่มเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ต้องรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆรอบตัว เช่น การเลิกทำงาน การเปลี่ยนการใช้ชีวิต การจากไปของญาติพี่น้อง และการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ โดยทั่วไปคนในช่วงวัยนี้ยังเป็นคนที่แข็งแรงอยู่ อาจฟังฟังผู้อื่นบ้าง แต่หากว่าเป็นบุคคลที่มีการศึกษาสูง รู้จักปรับตัว ช่วงวัยนี้ผู้สูงอายุจะ

มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับวัยกลางคนอยู่บ้าง โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในสังคม เป็นแนวทางที่ผู้สูงอายุในวัยนี้ควรปรับใช้

2. ช่วงแก่ปานกลาง (The middle-aged old) ช่วงอายุประมาณ 70-79 ปี เป็นช่วงที่อายุมากขึ้น ความเจ็บป่วยเริ่มชัดเจน รวมไปถึงการสูญเสียคนรอบตัวก็มีมากขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมน้อยลง การปรับตัวในช่วงนี้ คือการไม่คอยยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวอีกต่อไป

3. ช่วงแก่จริง (The old-old) ช่วงอายุประมาณ 80-89 ปี เป็นช่วงที่พละกำลังในการใช้ชีวิตลดลง ต้องมีคนคอยดูแลด้านสุขภาพและการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่ชีวิตจะเรียบง่ายไม่ออกไปไหน ไม่ควรมีเรื่องให้วุ่นวาย ผู้สูงอายุในช่วงนี้ จะเริ่มคิดถึงอดีตมากขึ้น และมีความเป็นส่วนตัวสูงขึ้น

4. ช่วงแก่จริงๆ (The very old-old) ช่วงอายุประมาณ 90-99 ปี เป็นช่วงวัยแห่งความสงบ ต้องการคนดูแลอย่างมาก กิจกรรมที่ต้องทำไม่ควรเร่งรีบ ต้องระมัดระวังในการเดิน การรับประทานอาหาร ช่วงอายุนี้จะเป็นคาบระยะแห่งความสุขสงบ

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆในผู้สูงอายุ

ในวัยสูงอายุนั้นการเสื่อมถอยด้านร่างกายอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสรีระร่างกายและการทำงานของระบบอวัยวะต่างๆ ไม่เพียงแต่ร่างกายเท่านั้นที่เกิดการเสื่อมสภาพ แต่การทำงานของปอดของร่างกาย ส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุเช่นกัน โดยผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆดังนี้ (ศิริพร แซ่ลิ้ม, 2558)

1. การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Changes)

ร่างกายของมนุษย์ จะเห็นการเปลี่ยนแปลงเมื่ออายุมากกว่า 60 ปี ความเสื่อมถอยของร่างกายจะเริ่มปรากฏชัดขึ้น โครงสร้างหน้าที่ของอวัยวะต่างๆจะเปลี่ยนแปลง ผิวหนังหยาบเนียนไม่เต่งตึงเหมือนเดิม กล้ามเนื้อลดความแข็งแรงลงและตอบสนองต่อสิ่งเร้าช้าลง ความสามารถของระบบประสาทก็เสื่อมสมรรถภาพลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่น สายตาฝ้า สายตาวาว เป็นต้น (ศิริพร แซ่ลิ้ม, 2558)

ในผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายในลักษณะของการเสื่อมถอยอย่างชัดเจน ทั้งโครงสร้างร่างกาย ผิวหนังหยาบเนียน เปลี่ยนสี ซึ่งอาการเหล่านี้เกิดจากการได้รับรังสีจากแสงอาทิตย์ที่มีอันตรายมากเกินไป (Scharffetter-Kochanek et al., 2000 ; อ้างถึงใน จุฑารัตน์ ประเสริฐ, 2557) รวมถึงอวัยวะต่างๆในร่างกายก็จะไม่เหมือนเดิม และอาการป่วยต่างๆเช่น ความเสื่อมของกล้ามเนื้อหัวใจและหลอดเลือด ซึ่งทำให้ลำเลียงออกซิเจนได้น้อยลงโดยความเสื่อมเหล่านี้เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์ อาชีพ การดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวผู้สูงอายุ (จุฑารัตน์ ประเสริฐ, 2557)

1.1 การเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางร่างกาย เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ พบว่าน้ำหนักตัวจะค่อยๆ ลดลง กระดูกพรุน เปราะบางแตกหักง่าย เนื่องจากผู้สูงอายุจะมีการสะสมของแคลเซียมที่น้อยลง ทำให้ฟันหลุดร่วงไปเรื่อยๆ เป็นต้น

1.2 การเปลี่ยนแปลงของระบบประสาทและอวัยวะรับสัมผัส ระบบประสาทอัตโนมัติที่ควบคุมการทำงานของอวัยวะในร่างกายเริ่มเสื่อมสภาพ ทำให้อวัยวะต่างๆ ที่ทำงานด้วยระบบอัตโนมัติ เช่น การเต้นของหัวใจ การหายใจ การย่อยอาหาร ทำงานอย่างเชื่องช้าและเสื่อมประสิทธิภาพลง ระบบประสาทส่วนกลางพบว่าสมองจะหดเล็กลง ส่งผลต่อความจำ การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ในส่วนของอวัยวะรับความรู้สึกทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส จะมีการทำงานที่ถดถอยลงอย่างชัดเจน

2. การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์

การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจเป็นสิ่งที่ส่งต่อจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคม และในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจและอารมณ์ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและสังคมเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจและอารมณ์มีองค์ประกอบด้วยกัน 2 องค์ประกอบคือ

2.1 ปัจจัยภายนอกร่างกาย

2.1.1 การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เช่น การสูญเสียคนรัก ญาติพี่น้อง หรือการที่บุตรย้ายไปใช้ชีวิตที่อื่น เป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกว่าตนเองไร้ค่า ไร้ความหมาย เหงา ว้าเหว ทำให้เกิดความวิตกกังวลและนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า

2.1.2 การสูญเสียปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การสูญเสียชีวิตประจำวันที่เคยปฏิบัติ บางคนทำงาน พอถึงวัยเกษียณ ก็จำเป็นต้องหยุดทำงานทั้งที่อาจจะยังสามารถมีแรงพอที่จะทำได้อยู่ ทำให้รู้สึกสูญเสียอำนาจ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรอบตัวไป รู้สึกว่าคุณค่าของตนเองลดลง รายได้ที่เคยมีก็น้อยลง รู้สึกว่าตัวเองเป็นภาระของผู้อื่น ไม่ได้ได้รับความสนใจจากผู้อื่นเหมือนแต่ก่อน

2.2 ปัจจัยภายในร่างกาย

การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ เช่น การเกิดโรคต่างๆ ข้อเสื่อม ความจำเสื่อม ทำให้ขาดความมั่นใจและความรู้สึกปลอดภัยของตนเอง ผู้สูงอายุมักหดเซยด้วยการย้ำทำ บ่น การสะสมข่าวของ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม สังคม และประสบการณ์ที่ผ่านมา

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

อุบลรัตน์ เฟิงสถิต (2551) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านของสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความสัมพันธ์ โดยเมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น ความหลากหลายของหน้าที่การทำงานจะลดลง ส่วนบทบาทที่เคยได้รับก็มีความเข้มข้นน้อยลง (Intensity) การเกษียณอายุทำให้ผู้สูงอายุสูญเสียบทบาททางสังคมไปเช่น การเป็นเจ้านาย เป็นเพื่อนร่วมงาน ซึ่งออกจากการทำงาน

ตามระบบนั้นเป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้โลกทางสังคมของผู้สูงอายุแคบลง ทำให้สูญเสียการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม (House et al., 1988 อ้างถึงใน (จุฑารัตน์ ประเสริฐ, 2557)

สุรกุล เจนอบรม (2541) ได้สรุปการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของผู้สูงอายุไว้ดังนี้

3.1 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เรื่องมาจากข้อจำกัดด้านร่างกายทำให้ภาระหน้าที่ลดลง และการเกษียณอายุแบบฉับพลัน ทำให้เปลี่ยนแปลงฐานะทางสังคมอย่างฉับพลันเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกด้อยค่าและเป็นภาระ

3.1 การถูกทอดทิ้ง การเปลี่ยนรูปแบบของครอบครัวสมัยใหม่เป็นครอบครัวเดี่ยว แทนที่ครอบครัวแบบดั้งเดิม ที่เคยอยู่แบบพร้อมหน้าพร้อมตา ทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งอยู่ตามลำพัง เกิดความรู้สึกเหงา ว้าเหว่ ขาดการติดต่อกับคนในครอบครัว

3.2 การเสื่อมความเคารพ สังคมไทยในอดีตให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุในฐานะเป็นผู้มากประสบการณ์และผู้ให้คำแนะนำมากกว่าปัจจุบัน ซึ่งค่านิยมสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในปัจจุบันถูกมองว่าเป็นคนไม่ทันสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกว่าไม่ได้รับความเคารพจากบุตรหลานเหมือนเดิม

ทั้งนี้ ปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยทางประชากรศาสตร์ และภูมิหลังของผู้สูงอายุเช่นกัน อุบลรัตน์ เฟิงสฤติย์ (2551) สรุปไว้ดังนี้

1. สถานภาพสมรส ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสดหรือเป็นหม้ายมีการเข้าสังคมน้อยกว่าผู้ที่มีคู่สมรส

2. การมีครอบครัวที่อบอุ่น ลูกหลานเอาใจใส่ ส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีความสุข แต่เมื่อขาดคนดูแลเอาใจใส่ก็จะว้าเหว่ได้ง่าย

3. สภาพทางเศรษฐกิจ ผู้ที่มีสภาพคล่องทางเศรษฐกิจจะมีความแตกต่างกับผู้สูงอายุที่ขาดสภาพคล่องทางเศรษฐกิจ

4. เพศ โดยเพศหญิงมักเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากกว่าเพศชาย เช่น การเข้าวัด ไปเที่ยว ส่วนเพศชายมักลำบากใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับคนวัยเดียวกัน

5. ลักษณะสุขภาพร่างกาย ผู้สูงอายุที่มีร่างกายแข็งแรงจะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่ร่างกาย อ่อนแอ

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยต่างๆข้างต้น เป็นหนึ่งในตัวแปรที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมของผู้สูงอายุแตกต่างกัน และการรับมือ ปรับตัว ของผู้สูงอายุในแต่ละสภาวะแวดล้อมก็จะแตกต่างกันไปเช่นกัน

2.1.4 การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ในการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ อันดับแรก คือการใช้งานเพื่อติดตามข้อมูลข่าวสาร รองลงมาใช้เพื่อคุยกับเพื่อนปัจจุบันและเพื่อนเก่า โดยช่องทางที่ใช้งานมากที่สุด คือ ไลน์แอปพลิเคชัน และ Facebook แรงจูงใจในการใช้งานคือการช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการติดต่อสื่อสาร และสามารถโต้ตอบกันได้อย่าง อิสระ

สื่อสังคมออนไลน์เปรียบเหมือนช่องทางการสื่อสารที่ผู้สูงอายุสามารถติดต่อกับผู้อื่นได้ ในสถานะที่ตนเองโดดเดี่ยว ได้เรียนรู้สิ่งใหม่เปิดประสบการณ์ให้ผู้สูงอายุ ช่วยพัฒนาความจำ และสามารถเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพได้ง่ายขึ้น แต่อุปสรรคของการใช้งานและการรู้เท่าทันยังมีอยู่ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ทำให้มองไม่เห็น จำไม่ได้ เข้าใจข้อมูลผิด เป็นต้น (Finn, 2010)

Begona, Jorge, A. Francisco และ V.Ramos (2015) ศึกษาและพบว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ เช่น Facebook และ Instagram ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกดีกลง มีความรู้สึกเหมือนได้เจอสิ่งใหม่ๆ มีความมั่นใจ (Self-esteem) มากขึ้น เพราะเชื่อว่าการใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ใหม่ๆได้นั้น สามารถลดข้อจำกัดด้านร่างกายของตนได้

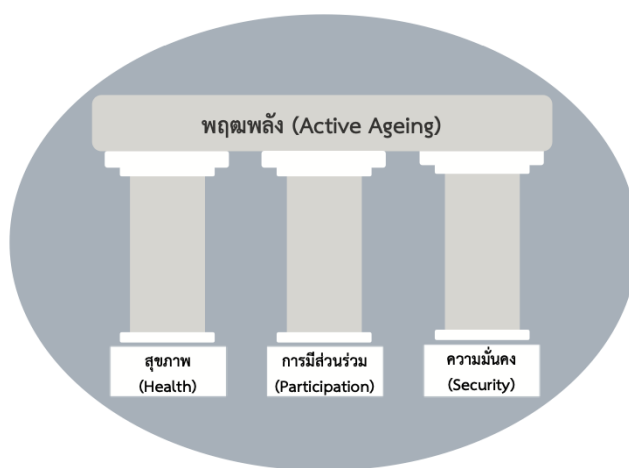
ธีระพงศ์ สันติภาพ (2553) ศึกษาการเข้าถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้สูงอายุ ระบุว่า ผู้สูงอายุวัยต้น คือผู้ที่มีอายุ 60-69 ปี จะมีการใช้เทคโนโลยีต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และโทรศัพท์มือถือ ในสัดส่วนที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุตอนปลาย โดยผลการค้นพบที่น่าสนใจคือ โทรศัพท์มือถือเป็นเทคโนโลยีที่ผู้สูงอายุใช้การแพร่หลายมากที่สุดในการติดต่อระหว่างวัน ในทุกกลุ่มอายุและเพศ

กิริณา สมวาทสรรค์และกุลทิพย์ ศาสตรระจักษ์ (2559) พบว่า ผู้สูงอายุมีการส่งต่อข้อมูลผ่านไลน์แอปพลิเคชัน ในค่าเฉลี่ยมาก สำหรับส่งต่อให้ลูกหลาน ญาติ พี่น้อง เนื่องจากมีความสะดวกและรวดเร็วและส่วนหนึ่งคิดว่า การที่ตนเองใช้แอปพลิเคชันนั้น จะทำให้ตนเองดูทันสมัยเนื่องจากปัจจุบันญาติ ลูก หลาน ต่างก็ใช้กันทั้งนั้น ด้านการส่งคลิปข่าว เหตุการณ์เตือนภัย จะส่งให้กลุ่มลูกหลาน ญาติ พี่น้องมากที่สุด เนื่องจากเป็นห่วง กลัวจะไม่ปลอดภัย จึงอยากเตือนให้รู้ ให้ทันเหตุการณ์

2.1.5 แนวคิดพหุพลัง (Active Aging)

องค์การอนามัยโลก (2002) ได้เสนอแนวคิดพหุพลัง หรือ Active Aging ซึ่งเป็นนโยบายการดำเนินงานพัฒนาระบบการดูแลรวมถึงการจัดสวัสดิการเกี่ยวกับผู้สูงอายุในเชิงรุก มุ่งพัฒนาเพื่อให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพ และเป็นผู้สามารถทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมได้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นการชี้วัดถึงภาวะสุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุ เป็นแนวคิดที่เป็นทางออกที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุ โดย ภาวะพหุพลังมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ

1. การส่งเสริมให้มีสุขภาพที่ดี (Health)
2. การส่งเสริมให้มีความมั่นคงหรือการมีหลักประกันในชีวิต (Security)
3. การส่งเสริมการมีส่วนร่วม (Participation)



ภาพที่ 5 กรอบแนวคิดการมีพุดพลังของผู้สูงอายุ (องค์การอนามัยโลก, 2545)

ซึ่งแนวคิดทั้งหมดนี้ สามารถนำไปประยุกต์เป็นแนวทางในการวางแผนและช่วยเหลือพัฒนาศักยภาพให้กับผู้สูงอายุในประเทศทั่วโลกได้ โดยมีแนวทางดังนี้

ด้านการส่งเสริมให้มีสุขภาพที่ดี ต้องทำให้ผู้สูงอายุรับรู้และตระหนักรู้ถึงภาวะสุขภาพของตนเอง และกระทำการดูแลสุขภาพของตนเองให้ดีที่สุดตามที่สามารถทำได้ โดยกระทำอย่างต่อเนื่องและปลอดภัย

ด้านการส่งเสริมให้มีความมั่นคงหรือการมีหลักประกันในชีวิต ด้านดังกล่าวนี้อาจเป็นด้านของเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเอง เนื่องจากผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง ดังนั้น ความพร้อมด้านการเงินอาจเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการเลี้ยงชีพ รวมทั้งการสนับสนุนในการสร้างงานเพื่อให้เกิดรายได้เพียงพอและต่อเนื่อง

ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สูงอายุที่อาจอาศัยและใช้ชีวิตเพียงลำพังไม่ถูกละทิ้งจากสังคม การมีกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนหรือพื้นที่ต่างๆ ทำให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม จะช่วยให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกเหงา เหนียว และเป็นการสร้างคุณค่าในตนเองอีกทางหนึ่งด้วย

การวัดระดับการมีคุณภาพในผู้สูงอายุ (Active Ageing Index)

United Nations Economic Commission for Europe: UNECE (2013) หรือ คณะกรรมการด้านเศรษฐกิจเพื่อยุโรปขององค์การสหประชาชาติได้จัดทำดัชนีคุณภาพผู้สูงอายุโดยนำแนวคิด Active Ageing ของ องค์การอนามัยโลกมาปรับใช้ เพื่อเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป 26 ประเทศ โดย UNECE ได้แบ่งลักษณะของผู้สูงอายุที่มีคุณภาพไว้ 4 ด้าน (22 ตัวชี้วัด) คือ การมีงานทำ การมีส่วนร่วมในสังคม การพึ่งพิงและความมั่นคงในชีวิต ความสามารถและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการมีคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจต่าง ๆ เช่น สำรวจภาวะการทำงาน สำรวจประชากรผู้สูงอายุ สำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน เป็นต้น



ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดดัชนีคุณภาพผู้สูงอายุของคณะกรรมการด้านเศรษฐกิจเพื่อยุโรปขององค์การสหประชาชาติ (UNECE, 2013)

แนวทางการเสริมสร้างภาวะพลัดพลังให้กับผู้สูงอายุในทุกระดับ

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล (2544) ได้เสนอว่า การเสริมสร้างผู้สูงอายุให้มีความเป็น พลัดพลัง (Active Aging) สามารถส่งเสริมได้ในทุกระดับ คือ

1. ระดับบุคคล คือ การทำให้ตนเป็นผู้ที่มีภาวะพลัดพลัง สามารถเกิดได้จากตัวบุคคลเอง ตนเอง หรือคนรอบข้าง โดยมีแนวทางคือ **ตระหนักและยอมรับที่จะทำ การพึ่งพิงตนเอง การทำ ร่วมมือกันทำ และ การทำอย่างต่อเนื่อง** เป็นต้น โดยการเตรียมตัวในระดับบุคคลของผู้สูงอายุ คือ ไม่ควรแยกผู้สูงอายุออกจากสังคม ควรให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมตามที่สนใจ หรือ ตามความถนัด ควรส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ให้แก่สมาชิก ตลอดจนการ นำเทคโนโลยีการสื่อสาร สารสนเทศมาช่วยให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังได้ใกล้ชิดกับบุคคลอื่น

2. ระดับครอบครัว คือ เมื่อผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง ไม่ว่าจะเป็นเวลาสั้นๆ หรือ ระยะเวลา ยาว ซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกครอบครัว บุตรหลาน ต้องไปทำงานนอกบ้านหรือนอกพื้นที่ สมาชิกครอบครัวต้องให้ความรัก ความเอาใจใส่ ไม่มองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของครอบครัว มีการ กระทำที่แสดงออกถึงการเคารพและเอาใจใส่ เช่น การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนญาติผู้ใหญ่ และการ ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายเล็กน้อย เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุจะมีความสุขและมีความรู้สึกรับประกันในชีวิตมากขึ้น

3. ระดับชุมชน คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่มีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุทุก หน่วยงาน ควรจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของประชากรผู้สูงอายุในเขตชุมชนของตน และมีการแลกเปลี่ยน ข้อมูลซึ่งกันและกันในหน่วยงานที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์และใช้ให้เกิด ประโยชน์ ตลอดจนมีการประเมินสุขภาพของผู้สูงอายุเพื่อจัดกลุ่มผู้สูงอายุตามศักยภาพของตนเอง และจัดการดูแลให้กับผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และสร้างช่องทางให้ ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

4. ระดับประเทศ คือ รัฐบาลควรมีการวางแผนในการรองรับสังคมผู้สูงอายุในทุกกลุ่ม ผู้สูงอายุ เช่น กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง ควรมีนโยบายสาธารณะที่เป็นการบูรณา การในมิติที่รอบด้าน และเน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุโดยส่งเสริมให้มีการสร้างภาพลักษณ์ใน เชิงบวกให้กับผู้สูงอายุว่าไม่ใช่ผู้ที่ต้องได้รับการดูแลเพียงอย่างเดียว ตลอดจนบางแผนการสร้างเมือง ให้เหมาะสมกับคนทุกวัย ควรเน้นให้มีการพัฒนาผู้ดูแลให้มีความรู้ความเข้าใจในการดูแลผู้สูงอายุที่มี มาตรฐาน และฝึกอบรมกลุ่มแรงงานนอกระบบที่มีความสนใจในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้มีทักษะใน การดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของคนทุกวัยในสังคมให้สามารถทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้คนทุกคนได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ระวี สัจจโสภณ (2556) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุ โดยใช้มนทัศน์ การศึกษาและ การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวทางเพื่อให้เกิดการพัฒนาภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุ การศึกษาใช้วิธีการค้นคว้า และสังเคราะห์เอกสาร พบว่า สามารถพัฒนาภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุ

ได้ 4 แนวทาง คือ (1) แนวคิด การศึกษาตลอดชีวิต (2) แนวคิดพัฒนาวิทยาทางการศึกษา (3) แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ (4) แนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับการศึกษาของจิราพร เกศพิชญวัฒนา (2549) และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม (2550) ที่ชี้ชัดว่ากรอบแนวคิดจะนำผู้สูงอายุไปสู่ภาวะพหุพลังคือการส่งเสริมการศึกษาหรือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสนองความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ อันเป็นกลไกในการสร้างสังคม ผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลัง (Active Ageing Society) ซึ่งหากผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาที่ต่ำและขาดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะมีความสัมพันธ์ต่อการเกิดภาวะทุพพลภาพ การเสียชีวิต รวมถึงอัตราการจ้างงาน

สำหรับแนวคิดพหุพลัง (Active Aging) ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการคัดเลือกผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ร่วมกับแนวคิดการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งเป็นแนวคิดที่ใช้ในการอภิปรายผลการศึกษาในประเด็นการสร้างเสริมความรู้ให้แก่ผู้สูงอายุตามแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุในกรอบของแนวคิดพหุพลัง

สรุปจากแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงวัย เกณฑ์การจำแนกผู้สูงอายุ สามารถใช้เกณฑ์ได้หลายเกณฑ์ เช่น อายุเป็นตัวจำแนก ว่าอายุ 55 ปี 60 ปี หรือ 65 ปี โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้เกณฑ์จำแนกตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ 2546 ซึ่งนิยามผู้สูงอายุในสังคมไทยไว้ว่า เป็นบุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่ 60 ปีเป็นต้นไป เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาซึ่งคือสังคมไทย ผู้วิจัยจึงเลือกใช้การจำแนกดังกล่าวข้างต้น

ลักษณะการศึกษาผู้สูงวัยมีด้วยกัน 3 ด้านหลัก ได้แก่ การศึกษาผู้สูงอายุด้านสภาพร่างกาย การศึกษาผู้สูงอายุด้านจิตใจ และการศึกษาผู้สูงอายุด้านสังคม โดยผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาทั้ง 3 ลักษณะข้างต้น มีที่มาจากเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุทั้งสิ้น เพราะจากแนวคิดต่างๆเสนอว่าผู้สูงอายุมักมีการเปลี่ยนแปลงใน 3 ด้านหลัก คือ สภาพร่างกายและสรีระ สภาพจิตใจอารมณ์ และสภาพสังคม

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงวัยข้างต้น หากต้องพิจารณาพฤติกรรมของผู้สูงอายุนั้น จำต้องดูทั้งปัจจัยภายนอกและภายในของผู้สูงอายুর่วมกัน การเริ่มทำความเข้าใจผลกระทบที่สิ่งแวดล้อมมีต่อผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดความเข้าใจต่อพฤติกรรมหนึ่งๆได้มากขึ้น นำไปสู่การพิจารณาการปรับตัวของผู้สูงอายุต่อไป

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีและแนวคิดทางสังคมศาสตร์ผู้สูงอายุดังกล่าวมาเพื่อประกอบการศึกษาในเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในผู้สูงอายุ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องและใช้เป็นข้อสันนิษฐาน วิเคราะห์ และอธิบายถึงพฤติกรรมกรรมการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผลสำรวจพบว่ากลุ่มผู้สูงวัยนิยมใช้ไลน์แอปพลิเคชัน และ Facebook เป็นอันดับต้น และส่งต่อข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางดังกล่าวเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตการวิจัย

ศึกษาการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งคือ ไลน์แอปพลิเคชัน และ Facebook เท่านั้น

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy)

2.2.1 ความหมายและนิยามของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้ หรือ การรู้เท่าทันสื่อ เป็นแนวคิดที่มีการพัฒนาอย่างยาวนาน ในอดีตความหมายของคำนี้มีเพียง “ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้” ต่อมาแนวคิดและนิยามของการรู้เท่าทันได้พัฒนาเพื่อตอบสนองต่อรูปแบบของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป โดย Hobbs และ Moore (2013) ได้เสนอให้เห็นภาพของการรู้เท่าทันที่มีพัฒนาการตามความก้าวหน้าของสื่อและสื่อมวลชนในแต่ละยุค โดยแบ่งชั้นของวิวัฒนาการดังนี้

ยุคที่ 1 Rhetoric เป็นยุคที่การรู้เท่าทันคือความสามารถด้านการพูดและการฟัง

ยุคที่ 2 Print Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงความสามารถด้านการอ่านและเขียน

ยุคที่ 3 Visual Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงการเท่าทันการออกแบบภาพ การตีความ และการสร้างสรรค์งานต่างๆ

ยุคที่ 4 Information Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สืบค้นข้อมูล ประเมินข้อมูล และใช้ประโยชน์จากข้อมูลได้

ยุคที่ 5 Media Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงการรู้เท่าทันสื่อ ความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหาจากสื่อมวลชน และความสามารถในการสื่อสารด้วยสื่อต่างๆ

ยุคที่ 6 Critical Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงการเข้าใจในอำนาจของเนื้อหา สาร และข้อมูลที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ

ยุคที่ 7 Computer Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงความสามารถในการเข้าใจ และใช้งานคอมพิวเตอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุคที่ 8 News Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงความสามารถในการเข้าใจ และประเมินข่าวสาร

ยุคที่ 9 Digital Literacy เป็นยุคที่การรู้เท่าทันหมายถึงความสามารถ ความรับผิดชอบในการใช้อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆ

“การรู้เท่าทันสื่อ” มีผู้ให้นิยามและความหมายไว้แตกต่างกันหลายมุมมอง ทั้งจากนักวิชาการ รวมถึงองค์กรระหว่างประเทศโดย National Association for Media Literacy Education (NAMLE) หรือ สมาคมเพื่อการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อแห่งชาติสหรัฐฯ ได้เสนอนิยามของคำว่า “การรู้เท่าทันสื่อ” ไว้ว่า “คือ ความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสื่อความ ข้อมูลได้ในหลากหลายรูปแบบ การรู้เท่าทันสื่อมีความจำเป็นและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ใน

สภาพแวดล้อมที่เทคโนโลยีมีความซับซ้อนมากขึ้น ในยุคสื่อโลกาภิวัตน์ (National Association for Media Literacy Education, 2015)

การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความเข้าใจในการรับสาร และใช้งานสื่อมวลชน ทั้งการ แสดงออกโดยตรงและไม่แสดงออก มีความเข้าใจถึงเทคนิคและวิธีการที่สื่อประยุกต์ใช้ รวมไปถึงการ รับรู้ผลกระทบที่เกิดจากสื่อ นอกจากนี้แล้ว ความสามารถในการถอดรหัส (Decode) วิเคราะห์ (Analyse) ประเมิน (Evaluate) และสร้างการสื่อสารที่หลากหลาย (United Nations Educational, 2011)

Potter (2014) อธิบายว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ชุดข้อมูลที่เรานำมาใช้เพื่อแปล ความหมาย จากสื่อมวลชน ถูกสร้างขึ้นจากองค์ความรู้ของแต่ละบุคคล เครื่องมือคือทักษะต่างๆของเรา โดยมี ข้อมูลข่าวสารที่สั่งสมมาจากสื่อและโลกความจริง ส่วนความตั้งใจในการรู้เท่าทันสื่อส่วนตัวมีที่มาจาก ความเชื่อส่วนบุคคล

สำหรับในประเทศไทย สุภิญญา มีนิต (2558) กล่าวว่า “การรู้เท่าทันสื่อ” หมายถึง “ความรู้อ ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อ การสื่อสารจากสื่อและใช้งานสื่อสารมวลชน ความสามารถในการอ่าน วิเคราะห์สื่อ ประเมินคุณค่าของเนื้อหา และแปลความหมายสื่อได้ รวมไปถึงการสร้างการสื่อสารของ ตนในหลากหลายรูปแบบเพื่อสื่อสารหรือตอบโต้ไปยังผู้รับสารอื่น

โดยสรุปแล้ว “การรู้เท่าทันสื่อ” จึงหมายถึง ความสามารถในการเข้าใจลักษณะพื้นฐาน การใช้งาน และผลกระทบของสื่อ มีทักษะในการอ่าน วิเคราะห์ ประเมิน และตีความคุณค่าของสาร นอกจากนี้ยังรวมถึง การสร้างการสื่อสารผ่านสื่อในหลายรูปแบบเพื่อตอบสนองการสื่อสารไปยัง ผู้อื่น

2.2.2 องค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

Center for Media Literacy (2005) ได้เสนอแนวคำถามซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ ใช้ในการศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ในรูปแบบของแนวคิดหลัก โดยมีทั้งหมด 5 คำถามดังนี้

1. ใครเป็นผู้สร้างสารนั้น ?
2. สื่อนั้นมีการใช้เทคนิคอะไรเพื่อดึงดูดความสนใจต่อผู้รับสาร ?
3. ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาสารนั้นว่าอย่างไร ?
4. สื่อนำเสนอค่านิยม วิถีชีวิต และความคิดอะไรในสาร ?
5. จุดประสงค์ของการเผยแพร่สารนั้นคืออะไร ?

กฤษฎณา ชาวไทย (2556) ทำการศึกษาการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อใน ประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2523 - มกราคม 2556 ไว้นในงานวิจัยเรื่อง “พัฒนาการและการขับเคลื่อน

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทย” จากผลการศึกษา ได้เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของการรู้เท่าทันสื่อเพื่อเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์สื่อ 5 องค์ประกอบดังนี้

1. การเป็นเจ้าของสื่อ (Authorship)
2. รูปแบบของสื่อ (Format)
3. ผู้ชม ผู้ใช้ หรือผู้บริโภคสื่อ (Audience)
4. เนื้อหาหรือสารจากสื่อ (Content)
5. วัตถุประสงค์ของผู้ผลิตเนื้อหาหรือสาร (Purpose)

การตั้งคำถามกับสื่อและเนื้อหาข้อมูลที่มาจากสื่อ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้รับสาร (Sender) ตระหนักว่า ใครเป็นผู้ส่งสาร สารนั้นถูกส่งมาได้อย่างไร เป็นรูป ข้อความ หรือเสียง และสารนั้นมีความหมายแฝงอะไร มีเป้าหมายอะไรในการส่งสารนั้น

2.2.3 ระดับของการรู้เท่าทันสื่อ และการประเมินความรู้เท่าทันสื่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุ โดยการรู้เท่าทันสื่อ เป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่เป็นตัวชี้วัดระดับของความสามารถในการตรวจสอบ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยเกี่ยวกับตัวชี้วัดการรู้เท่าทันสื่อ พบข้อเสนอและผลการศึกษาซึ่งสามารถนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

Potter (2014) กล่าวว่า คนที่มีความรู้จะสามารถจัดการกับข้อมูลมากมายที่เข้าหาตัว โดยผ่านมุมมองต่างๆ เช่น มุมมองจากความรู้ความเข้าใจ (Cognition) มุมมองศีลธรรม (Moral) มุมมองด้านอารมณ์ (Emotional) หรือมุมมองสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) และในขณะเดียวกัน บุคคลที่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสื่อน้อย การพัฒนาโครงสร้างความรู้จะน้อยตามไปด้วย ทำให้ไม่สามารถแปลความหมายจากสื่อได้อย่างเท่าทัน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว คนที่มีความรู้เท่าทันสื่อต่ำจึงไม่สามารถสร้างความหมายที่หลากหลายจากสื่อ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่จะยอมรับเอาความหมายฉาบฉวยที่สื่อหยิบยื่นให้อีกด้วย ดังนั้น เมื่อบุคคลมีความรู้เท่าทันในระดับดีแล้ว เท่ากับว่ามีทางเลือกมากขึ้นในการตีความสารต่างๆ และนำไปสู่ความสามารถในการควบคุมความเชื่อ และพฤติกรรมส่วนตัวได้

ในแง่ของทักษะการอ่านออกเขียนได้ Potter ได้เสนอว่า คนที่มีทักษะที่สูง จะมีความสามารถในการทำความเข้าใจสื่อได้ดี มีความสามารถในการเลือกว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อสื่อ รวมไปถึงทักษะในการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองได้

พนม คลีณา (2557) ได้ระบุถึงแนวทางการวัดการรู้เท่าทันสื่อ ว่าสามารถวัดได้จากความสามารถบุคคล 4 ด้าน ได้แก่

1. ความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหา

2. ความสามารถในการวิเคราะห์เนื้อหา
3. ความสามารถในการประเมินและวิพากษ์สื่อ
4. ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัยต่อเนื้อหา

โดยมิติในการวัดนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมสมัยใหม่ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับ เพ็ญพักตร์ เตียวสมบูรณ์กิจ (2557) ได้นำแนวคิดความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต (Internet Literacy) ของ Livingstone (2001) เพื่อวัดความรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์ในยุคที่สื่อดั้งเดิมและสื่ออินเทอร์เน็ตหลอมรวมกัน โดยแบ่งแนวทางการวัดความรู้ออกเป็น 4 มิติ ได้แก่

1. มิติความสามารถเชิงวิเคราะห์ (Analytical competence)
2. มิติความรู้เกี่ยวกับบริบทแวดล้อมของสื่อโทรทัศน์ (Contextual knowledge)
3. มิติการทราบถึงสถานีและรายการโทรทัศน์ที่มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ (Canonical knowledge)
4. มิติความสามารถในการผลิตเนื้อหาสื่อโทรทัศน์ (Production Competence)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยของ เพ็ญพักตร์ เตียวสมบูรณ์กิจ พบว่า ลักษณะทางประชากรเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ ยกเว้นลักษณะทางเพศ กล่าวคือ เพศหญิงและชายมีไม่มีผลต่อความรู้เท่าทันสื่อ แต่ในปัจจัยด้านรายได้ อายุ และการศึกษา ล้วนมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้เท่าทันสื่ออย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้ที่มีอายุมากมีระดับความรู้เท่าทันสื่อสูงกว่าผู้มีอายุน้อย ผู้ที่มีรายได้สูงมีระดับความรู้สูงกว่าผู้มีรายได้ต่ำ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีความรู้เท่าทันมากกว่าผู้มีการระดับการศึกษาต่ำ ส่วนด้านอาชีพก็ส่งผลต่อความรู้เท่าทันสื่อเช่นกัน กล่าวคือ ผู้ที่ประกอบอาชีพข้าราชการมีระดับความรู้เท่าทันสื่อมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มพนักงาน ลูกจ้าง และเจ้าของกิจการตามลำดับ ส่วนอาชีพเกษตรกรประมง มีระดับความรู้เท่าทันสื่อที่น้อยที่สุด นอกจากนี้พบว่า ปัจจัยด้านความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีและจำนวนเวลาที่ใช้ มีผลต่อความรู้เท่าทันสื่ออย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน

กฤษฎณา ชาวไทย (2556) เสนอการจัดระดับการรู้เท่าทันสื่อ ทั้งระดับการคิดและทักษะในการใช้สื่อ แบ่งออกเป็น 4 ระดับดังนี้

1. ไม่รู้เท่าทันสื่อ คือ มีความสามารถในการใช้สื่อ แต่ไม่มีความตระหนักรู้ของการใช้สื่อของตนและผลกระทบต่อตนเอง มีความรู้เกี่ยวกับสื่อ เข้าใจความหมายที่สื่อนำเสนอ แต่ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของสื่อ ไม่รู้ถึงกระบวนการผลิตและการสื่อสาร มีความยินดีในการปฏิสัมพันธ์กับสื่อตามช่องทางที่สื่อเสนอและคาดหวัง

2. รู้เท่าทันสื่อในระดับพื้นฐาน คือ มีความสามารถในการใช้สื่อ มีความตระหนักถึงการใช้สื่อของตนเองว่าใช้เพื่ออะไร มีส่วนร่วมและสามารถโต้ตอบกับสื่อโดยการวิจารณ์สารและการทำงานของสื่อกับคนใกล้ชิด มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสื่อ มีความเข้าใจและสามารถวิเคราะห์สารที่สื่อนำเสนอได้ แต่ไม่สนใจกระบวนการผลิตและการสื่อสาร

3. รู้เท่าทันสื่อระดับปานกลาง คือ มีความสามารถในการใช้สื่อค่อนข้างหลากหลาย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความพึงพอใจของตน มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสื่อในด้านวิชาชีพและด้านธุรกิจ เข้าใจความหมายตรงและสามารถวิเคราะห์ความหมายแฝงได้ มีส่วนร่วมกับสื่อ สามารถโต้ตอบสื่อโดยการวิพากษ์วิจารณ์สารและการทำงานของสื่อตามช่องทางที่สื่อเสนอ

4. รู้เท่าทันสื่อในระดับสูง คือ มีความสามารถในการสื่อสารอย่างหลากหลาย มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสื่อในด้านวิชาชีพ ธุรกิจ และการเมือง เข้าใจความหมายตรงและแฝงจากสารที่สื่อเสนอ เข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบต่อสังคมและบุคคล มีความรู้และสนใจกระบวนการผลิตและการสื่อสาร มีความสามารถในการผลิตสาร รวมถึงสนับสนุนบริบททางสังคมที่มีผลในการพัฒนาผู้รับสาร ทั้งด้านการศึกษา กฎหมาย และการทำงานของสื่อ

2.2.4 ความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy)

ความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล หมายถึง ความสนใจ ทักษะ และความสามารถของปัจเจกบุคคลในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม รวมถึงการใช้เครื่องมือในการสื่อสารเพื่อเข้าถึง วิเคราะห์ จัดการ ประเมินข้อมูลข่าวสาร และสร้างการสื่อสาร เพื่อการมีส่วนร่วมกับสังคมได้ (British Columbia Department of Education, n.d., อ้างถึงใน สุภิญญา มีนิต, 2558)

Media Smart (n.d.) กล่าวว่า ความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล สามารถแบ่งได้ตาม 3 หลักการ คือ ความสามารถในการใช้ (Use) ความสามารถในการเข้าใจ (Understand) และความสามารถในการสร้างสรรค์ (Create)

ความสามารถในการใช้ (Use) คือ ความคล่องตัวในการใช้งานทางเทคนิค มีความสามารถและทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต

ความสามารถในการเข้าใจ (Understand) สำหรับเรื่องความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล หมายถึง องค์ความรู้ ทักษะ ที่ช่วยให้เข้าใจ พิจารณา และประเมินสื่อดิจิทัลได้ มีความตระหนักถึงผลกระทบของเทคโนโลยีต่อพฤติกรรมและการรับรู้

ความสามารถในการสร้างสรรค์ (Create) หมายถึง ความสามารถในการผลิตเนื้อหา และสื่อสารผ่านเครื่องมือทางดิจิทัล

Livingstone (2004) กล่าวถึงการรู้เท่าทันสื่อโดยเฉพาะสื่อออนไลน์ หมายถึง การเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมิน รวมถึงการสร้างสรรคและผลิตข้อมูลความในบริบทต่างๆ โดย Potter (2005) ได้พูดถึงความรู้เท่าทันสื่อในภาพรวม ว่าเป็นมุมมองของแต่ละบุคคลที่จะเปิดรับสื่อและตีความเนื้อหาในสื่อโดยมุมมองของแต่ละคนจะมาจากความรู้พื้นฐานที่แต่ละคนมี ซึ่งต้องใช้ทักษะและข้อมูลข่าวสารในสื่อประกอบกับข่าวสารจากความเป็นจริง เพื่อใช้สื่อสารด้วยความตระหนักรู้ต่อเนื้อหาและตอบสนองต่อเนื้อหาอย่างมีสติและรู้เท่าทัน

พนม คลีฉายา (2559) ได้ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของนักเรียนมัธยมเอาไว้ และได้ ได้กำหนดนิยามและกรอบการวัดการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลไว้ว่า การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเข้าถึงและรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อดิจิทัลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ความสามารถของบุคคลในการตระหนักรู้โดยใช้ความรู้ต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์ ประเมิน และวิพากษ์เนื้อหาจากสื่อดิจิทัล โดยไม่หลงเชื่อ รั้บรู้ คิด หรือมีพฤติกรรมไปตามที่สื่อดิจิทัลกำหนด และสะสมเป็นความรู้เพื่อนำไปสู่พฤติกรรม และพัฒนาจนเกิดความเคยชิน โดยสามารถวัดได้จากความสามารถของบุคคล 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 ความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล ด้านที่ 2 ความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหาสื่อดิจิทัล ด้านที่ 3 ความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินเนื้อหาในสื่อดิจิทัล และด้านที่ 4 การมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัยต่อเนื้อหาสื่อดิจิทัล โดยจากการวิจัยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย มีระดับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลในระดับสูงมาก โดยมีความสามารถในการเข้าถึง ทำความเข้าใจ วิเคราะห์และประเมิน และเปิดรับข้อมูลอย่างปลอดภัย ซึ่งได้พบปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักเรียนมัธยมกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลในหลายประการ คือ

1. การเรียนและการอบรม โดย เป็นทั้งการอบรมจากการห้องเรียนและคำแนะนำจากครอบครัว
2. เกรดเฉลี่ย คือ นักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยสูงจะมีการรู้เท่าทันสื่อที่มากกว่านักเรียนที่มีเกรดเฉลี่ยน้อยกว่า
3. ความสามารถในตัวบุคคล คือ ความสามารถด้านสื่อของบุคคล ได้แก่ ทักษะการใช้สื่อความรู้เกี่ยวกับสื่อ ทศนคติและความสามารถของตน
4. ความอิสระและการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างนักเรียนมัธยมมีความรู้ในการใช้อินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัลจากการลองผิดลองถูกและถามจากเพื่อน แม้จะเรียนรู้เบื้องต้นจากผู้ปกครอง แต่ไม่ได้อ้างอิงผู้ปกครองในการใช้อินเทอร์เน็ตของตน

โดย ปวรรัตน์ ระวัง (2560) ได้นำแนวคิดการวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของ พนม คลีฉายา (2559) ไปใช้ในการศึกษา การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้ฟังรายการพอดแคสต์ โดยอธิบายการ

รู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของกลุ่มผู้ฟัง 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. วิทยาลัยทำงานชายและหญิง และนักเรียนมัธยมชายและหญิง โดยผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิทยาลัยทำงานและกลุ่มวัยรุ่นมีความสามารถในการเข้าถึงพอดแคสต์สูง สามารถควบคุมการใช้งานได้ด้วยตัวเอง มีความสามารถในการทำความเข้าใจและใช้ความคิดเชิงวิพากษ์ถึงคุณภาพ ความน่าเชื่อถือ และมุมมองของการผลิตเนื้อหาของผู้ผลิตได้ดี รวมถึงสามารถวิเคราะห์ข้อดีข้อเสีย คุณค่าและประโยชน์ รวมถึงโทษภัยอันตรายจากเนื้อหารายการ

Llywodraeth Cymru Welsh Government (2015) ได้ศึกษาเรื่อง Design principles for the Essential Digital Literacy Skill Qualification เสนอคุณลักษณะที่สำคัญของทักษะความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลไว้ 6 ประการ คือ

1. ความรับผิดชอบทางดิจิทัล (Digital Responsibility)
2. ความสามารถในการผลิตทางดิจิทัล (Digital Productivity)
3. ความรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารดิจิทัล (Digital Information Literacy)
4. ความร่วมมือทางดิจิทัล (Digital Collaboration)
5. ความสามารถในการสร้างสรรค์ (Digital Creativity)
6. การเรียนรู้ทางดิจิทัล (Digital Learning)

จากการทบทวนวรรณกรรม เกี่ยวกับการชี้วัดการรู้เท่าทันสื่อและความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล ทั้งในและต่างประเทศ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบในการกำหนดตัวชี้วัดร่วมกับตัวชี้วัดเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริง เพื่อประกอบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ต่อผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ต่อไป

การตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร (Fact-checking)

2.3.1 นิยามของการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร

ความหมายของ “การตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร” (ต่อจากนี้ใช้คำว่า การตรวจสอบข้อเท็จจริง) หรือ Fact-checking มีผู้ให้คำนิยามในมุมมองที่แตกต่าง และหลากหลายกันไป ทั้งในด้านวิชาการ วิชาชีพ และองค์กรที่ทำหน้าที่ด้านดังกล่าวโดยเฉพาะ (Fact-checking service) รวมถึงคำนิยามของ Cambridge Dictionary ซึ่งได้ให้ความหมายของ การตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร (Fact-checking) คือ “ กระบวนการ ขั้นตอน ของการตรวจสอบว่า **ชิ้นงาน การเขียน บทความ หรือการปราศรัยของบุคคล เป็นความจริงทั้งหมด** ” สอดคล้องกับ Oxford Dictionaries ให้ความหมายว่า “การกระทำซึ่งเป็นการตรวจสอบ (investigate) เพื่อ **ยืนยันว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นเป็นเรื่องจริง** ”

การตรวจสอบข้อเท็จจริง หรือ Fact-checking อาจมีความหมาย 2 ลักษณะคือ **1) ความหมายดั้งเดิมในทางสื่อสารมวลชน** หมายถึง ฝ่ายงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact Checker) ในโต๊ะข่าวของสำนักข่าว โดยตรวจสอบบทความข่าวของผู้สื่อข่าว ที่ส่งเข้ามาก่อนออกเผยแพร่หรือตีพิมพ์ เรียกว่าเป็นการตรวจสอบให้แน่ใจอีกครั้งหนึ่ง (Double check) **2) ความหมายในยุคใหม่** เมื่อเข้าสู่ยุคที่ข้อมูลข่าวสารส่งต่อได้ง่าย ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าข่าวปลอม (Fake news) ขึ้น การตรวจสอบข้อเท็จจริงจึงมีความหมายไปในเชิงการต่อสู้กับข่าวปลอมดังกล่าว (Cherilyn Ireton and Julie Posetti, The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2018)

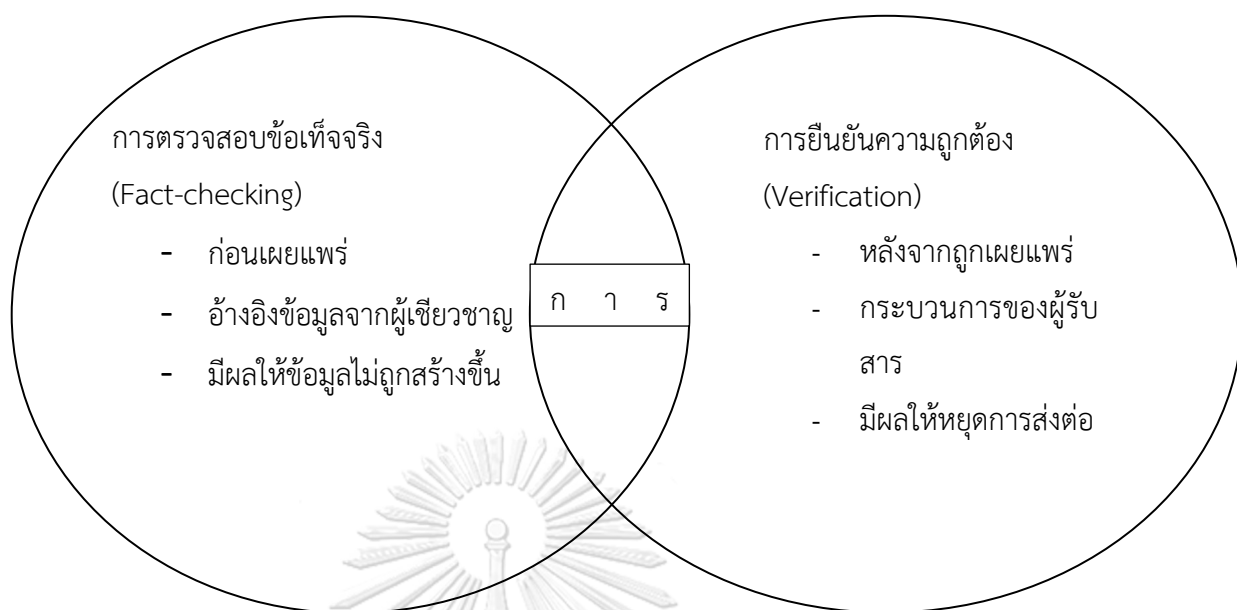
Andreas Vlachos (2014) ทำการศึกษาเรื่อง Fact Checking : Task definition and dataset construction ได้กล่าวถึงความหมายของ Fact Checking ไว้ว่า คือ **การเป็นการกระทำที่ยืนยันถึงคำกล่าวอ้างที่ออกสู่สาธารณะ ซึ่งมีที่มาจาก นักการเมือง ผู้รู้ เป็นหน้าที่ ที่เกิดขึ้นกับนักสื่อสารมวลชน บรรณาธิการ และผู้สื่อข่าว รวมทั้งองค์กรสื่อสารมวลชนที่ผลิตข่าว เป็นขั้นตอนตรวจสอบก่อนการเขียนเนื้อหาข่าว หรือบทความ ซึ่งปัจจุบัน นอกจากผู้ที่มีบทบาทด้านสื่อสารมวลชนแล้ว ยังมีเว็บไซต์และองค์กรเอกชนต่างๆ ทำหน้าที่ดังกล่าวเช่นกัน**

นอกจากความหมายของ Fact-checking แล้ว Vlachos ยังได้กล่าวว่า Fact-checking เป็นกระบวนการที่ “ใช้ระยะเวลาในการปฏิบัติ” (Time-consuming process) ทั้งในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ความถูกต้องของข้อมูล

Brandtzaeg and Følstad (2017) กล่าวว่า กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ข่าวปลอม (Fake news) มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในสื่อออนไลน์ โดยเป็น กระบวนการของการ ประเมิน (Evaluation) คำกล่าวอ้างหรือข้อความที่อาจจะเป็นจริง ด้วยการตรวจสอบจาก แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source)

สำหรับในประเทศไทย พีรพล อนุตรโสตถิ์ และ เจษฎา ศาลาทอง (2562) กล่าวว่า “Fact-check” ว่า “เป็นกระบวนการหรือวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริง ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นหรือมีเผยแพร่กัน” การตรวจสอบข้อเท็จจริงทำได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับเนื้อหาเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมในแนวคิดเกี่ยวกับความหมายและนิยามของ “การตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร” ของผู้วิจัย พบว่า มีคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน คือ คำว่า การยืนยันว่าเป็นจริง (Verification) การหักล้าง (Debunk) และการรับรองว่าจริง (Authentication)



ภาพที่ 7 International Fact-checking Network @poynter (2018)

จากรูป แสดงถึงความแตกต่างของการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking) และการยืนยันว่าจริง (Verification)

โดยสรุปแล้ว “การตรวจสอบข้อเท็จจริง” จึงหมายถึง กระบวนการ ขั้นตอน และการกระทำ ที่มีเป้าหมายในการยืนยันถึงความจริงของข้อมูลหนึ่งๆ เช่น คำพูดของนักการเมือง ข่าวดทความ เป็นต้น ว่าเป็นความจริง โดยมีการใช้ข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิในการตรวจสอบข้อมูล อาจเป็นการกระทำจากสถาบันสื่อ นักสื่อสารมวลชน หรือบุคคลทั่วไป

สำหรับในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริงมาประยุกต์ใช้ ในการกำหนดนิยามศัพท์ของคำว่า “การตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร”

2.3.2 องค์ประกอบสำคัญของการตรวจสอบข้อเท็จจริง

การทำความเข้าใจองค์ประกอบสำคัญของการตรวจสอบข้อเท็จจริงนั้น พีรพล อนุตรโสดดี และ เจษฎา ศาลาทอง (2562) ได้เสนอกระบวนการและเครื่องมือซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการศึกษา เรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริง อยู่ในรูปแบบของกระบวนการดังนี้

1. ข้อมูล เนื้อหา หรือคำกล่าวอ้าง จากบุคคล แหล่งข่าว หรือข้อมูลที่ไม่มีที่มาแน่ชัด
2. ผู้กระทำการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checker)
3. เครื่องมือสำหรับการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล

4. ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ที่นำมาประกอบกับเครื่องมือในการวิเคราะห์ และประมวลผล ความถูกต้องของข้อมูล

5. ความรู้เท่าทันสื่อของผู้ตรวจสอบ

สอดคล้องกับการศึกษาของ Edson C Tandoc Jr (2018) เรื่อง Audiences' acts of authentication in the age of fake news ที่ศึกษาการตรวจสอบข้อเท็จจริงของประชาชน สิงคโปร์ มีการรับมืออย่างไรกับข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ ผลการศึกษานำเสนอให้เห็นถึง องค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. ข้อมูล หรือสารที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ (Message)
2. ตัวผู้รับสาร หรือตัวผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดใน กระบวนการนี้ (the self)
3. ความรู้พื้นฐาน การรู้เท่าทันสื่อของผู้รับสาร (their own experience and knowledge)
4. ชุดข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ซึ่งประกอบด้วย
 - 4.1 แหล่งข้อมูลระหว่างบุคคล (interpersonal resources)
 - 4.2 แหล่งข้อมูลจากสถาบันที่เชี่ยวชาญ (institutional resources)

ทั้งนี้ การทำความเข้าใจถึงองค์ประกอบของการตรวจสอบข้อเท็จจริงนั้น เป็นปัจจัยสำคัญ ในการศึกษาประเด็นเรื่องกระบวนการและขั้นตอนของการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking process) ในหัวข้อต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.3.3 แนวทางและกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร

สำหรับแนวทาง กระบวนการ และขั้นตอนของการตรวจสอบข้อเท็จจริง ผู้วิจัยได้ทำการ สรุปลงโดยแยกตามการศึกษาที่มีการเสนอขั้นตอนกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงไว้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แนวทางและกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร

งานที่ศึกษา	กระบวนการตรวจสอบ
<p>1. พีรพล อนุตรโสตถี และ เจษฎา ศาลาทอง (2562)</p>	<p>1. แยกแยะ ข้อมูลที่ได้มา เป็นคำกล่าวอ้าง ข้อเท็จจริง หรือข้อคิดเห็น หากเป็นข้อเท็จจริง จะสามารถตรวจสอบต่อไปได้ หากเป็นข้อคิดเห็น ก็มีโอกาสที่เป็นข้อมูลเท็จ เพราะไม่สามารถตรวจสอบได้</p> <p>2. เข้าสู่กระบวนการ “3 เสาหลัก” ประกอบด้วย</p> <p>2.1) สืบหาต้นตอ คือ ค้นหาแหล่งที่มาของเนื้อหาว่ามีจุดกำเนิดมาจากที่ไหน โดยต้นตอของข้อมูลสามารถจำแนกได้อีกคือ เรื่อง ภาพ วิดีโอ บุคคล แหล่งข้อมูล ดิบ สถานที่ต้นทาง และบริบทวาระ</p> <p>2.2) วิเคราะห์ที่มา คือ ใครเป็นผู้เผยแพร่ เนื้อหาดังกล่าว มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ เช่น เป็นข้อมูลที่ส่งต่อกันผ่านไลน์ หรือ Facebook บุคคลใดเป็นผู้เผยแพร่ เนื้อหาได้รับการยอมรับหรือไม่ เป็นต้น</p> <p>2.3) ตรวจสอบเนื้อหา คือ ชุดข้อมูลนั้น ถูกต้องตามข้อเท็จจริงหรือไม่ ตรวจสอบได้โดย จำแนกประเด็นที่ตรวจสอบ แล้วตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้เช่น หลักการทางวิทยาศาสตร์ หรือความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ</p> <p>3. เมื่อผ่านกระบวนการ 3 เสาหลักแล้ว มีหลักฐานข้อมูลรองรับ ก็ถือว่าข้อมูลนั้นมีแนวโน้มจะเป็นจริง แต่หากตรวจสอบแล้วพบว่าไม่มีข้อมูลยืนยัน รวมถึงมีหลักฐานหักล้าง ก็คือถือว่าข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลเท็จ</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

งานที่ศึกษา	กระบวนการตรวจสอบ
2. Edson C Tandoc Jr (2018)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้รับสาร ตรวจสอบข้อเท็จจริงของชุดข้อมูลด้วยตนเอง ผ่านการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และแหล่งที่มาของข้อมูล ด้วยประสบการณ์ ความรู้ และสัญชาตญาณ ส่วนบุคคล 2. เมื่อยังมีความสงสัยต่อชุดข้อมูลดังกล่าว ผู้รับสารจะเริ่มหาข้อมูลภายนอกสนับสนุน ทั้งโดยตั้งใจ (intentional) และไม่ตั้งใจ (incidental) 3. เริ่มจากข้อมูลระหว่างบุคคล (interpersonal) เช่น การถามเพื่อน ถามครอบครัว ถามคนรอบข้าง ถามคุณครู เป็นต้น และข้อมูลจากสถาบันที่เชี่ยวชาญ (institutional) เช่น เว็บไซต์ Fact-checker ต่างๆ หรือเว็บข่าวกระแสหลัก
3. Cherilyn Ireton and Julie Posetti, The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2018	<p>เสนอว่า การตรวจสอบข้อเท็จจริงประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หาคำกล่าวอ้างที่สามารถตรวจสอบได้ เช่น คำกล่าวของนักการเมือง ข่าวจากเว็บไซต์ เป็นต้น ขั้นตอนนี้รวมไปถึงการตัดสินใจของผู้รับสารว่า ชุดข้อมูลนั้นสามารถตรวจสอบได้ หรือไม่สามารถตรวจสอบได้ 2. หาชุดข้อมูลเปรียบเทียบ ด้วยการหาหลักฐานขึ้นมาเพื่อสนับสนุนหรือหักล้าง ชุดข้อมูลที่ได้รับ 3. วัดผล เปรียบเทียบ ด้วยการนำคำกล่าวอ้างเปรียบเทียบกับหลักฐานที่เตรียมไว้ข้างต้น ผลลัพธ์คือระดับความเป็นจริงของข้อมูล

ตารางที่ 1 (ต่อ)

งานที่ศึกษา	กระบวนการตรวจสอบ
4. Tom Trewinnard (2017)	<p>เสนอแนวทางการตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยการตั้งคำถามในประเด็นต่างๆคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชุดข้อมูลดังกล่าว เป็นข้อมูลต้นฉบับหรือไม่ ? 2. ใครเป็นผู้เผยแพร่ชุดข้อมูล ? 3. ชุดข้อมูลถูกเผยแพร่จากที่ใด ? (Geolocation) 4. ชุดข้อมูลถูกเผยแพร่เมื่อใด ? 5. เหตุผลในการเผยแพร่คืออะไร ?

2.3.4 การศึกษาเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริง

ในสหรัฐอเมริกา มีการศึกษาเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงจำนวนหลายฉบับ ส่วนใหญ่นั้นเป็นการศึกษาในประเด็นของการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ผู้ปฏิบัติเป็นสื่อมวลชน และองค์กรตรวจสอบ มีจำนวนน้อยชิ้นที่สนใจศึกษาในประเด็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงของปัจเจกบุคคล

Sakari Niemien และ Lauli Rapeli (2018) ได้ศึกษาเรื่อง Fighting Misperceptions and Doubting Journalists' Objectivity : A review of Fact-checking Literature นำเสนอถึงภาพรวมของการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking) โดยพบว่าการศึกษาในสหรัฐอเมริกาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ การตรวจสอบข้อเท็จจริงแบบมีอาชีพ และ ประโยชน์ ข้อดีของการตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยผู้วิจัยได้สรุปการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของการศึกษา ในตารางดังนี้

2.3.4.1 การศึกษาเกี่ยวกับผลของการตรวจสอบข้อเท็จจริง

การศึกษา	ผลการศึกษา
Amazeen et al. (2018)	ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกล่าวอ้างทางการเมือง การใช้ตัววัดระดับความเป็นจริง (Truth scale) มีประสิทธิภาพมากกว่าการนำเสนอข้อมูลแบบข้อความอธิบาย
Dunn et al. (2015)	การรับรู้ข่าวสาร หรือเปิดรับสารจากเว็บไซต์ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง ทำให้ผู้รับสารมีความรู้ทางการเมืองมากขึ้น
Fridkin et al. (2016)	สถานะทางเพศ มีผลต่อประสิทธิผลที่เกิดจากกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง
Nyhan and Reifler (2010)	การบอกข้อมูลที่ถูกต้องไม่ได้ทำให้การเข้าใจผิดของผู้รับสารเปลี่ยนแปลงไป ยิ่งไปกว่านั้น ในกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยก็จะยิ่งต่อต้านอีกด้วย
Porter et al. (2018)	การได้รับข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วทำให้บุคคลถูกชักนำด้วยข่าวปลอมน้อยลง
Porter et al. (2018)	ข้อมูลเท็จมีผลต่อทัศนคติของบุคคล แม้ว่าข้อมูลนั้นจะถูกหักล้างแล้วก็ตาม
Wood and Porter. (2018)	การให้ข้อมูลที่ถูกต้องมีประสิทธิผลในทางบวก แม้ว่าจะไม่ตรงกับทัศนคติของผู้รับสาร

2.3.4.2 การศึกษาผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงและกระบวนการการทำงาน

การศึกษา	ผลการศึกษา
Coddington et al. (2018)	การตรวจสอบข้อเท็จจริง เป็นสิ่งหาได้ยากในสังคมของสื่อทวิตเตอร์
Dunn et al. (2015)	ผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันในหลายแง่มุม
Lowrey (2017)	ความหลายของประเภทการตรวจสอบข้อเท็จจริง เช่น การเมือง สุขภาพ และองค์กรตรวจสอบกำลังมีจำนวนเพิ่มขึ้น
Nyhan and Reifler (2018)	การจัดอบรมทำให้เยาวชนในมหาวิทยาลัยมีความตระหนักต่อการตรวจสอบค่ากล่าวอ้างมากขึ้น
Merpert et al. (2018)	การได้รับข้อมูลที่ตรวจสอบแล้ว ทำให้บุคคลถูกชักนำด้วยข่าวปลอมน้อยลง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยสนใจศึกษามิติของกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของ Edson C Tandoc Jr (2018) โดยประสานเข้ากับเรื่องขั้นตอนการตรวจสอบของ ฟิรพล อนุตรโสทธิ และ เจษฎา ศาลาทอง (2562) เพื่อเป็นกรอบในการศึกษากระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ

แนวคิดสื่อสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชัน

จากการทบทวนวรรณกรรม พบการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารของผู้สูงอายุหลายชิ้น เช่น การศึกษาของ ศุภนิดา เกษมสันต์ (2546) ศึกษาการใช้คอมพิวเตอร์ในการสร้างความสัมพันธ์แบบชุมชนเสมือนของกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิก OPPY Club ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุกำลังเปลี่ยนแปลง จากเคยถูกมองว่าเป็นเพียงผู้รับสารจากช่องทางสื่อมวลชนเท่านั้น กลายเป็นผู้ที่มีแนวทางการเลือกใช้และเปิดรับสื่อสารที่ตนเองสนใจ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายของตนเองได้ หรือ Active Receiver

ธัญวัฒน์ กาบคำ (2553) อธิบายว่า สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) หมายถึง สื่อที่มีการตอบสนองทางสังคมได้หลายทิศทาง โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สามารถมีปฏิสัมพันธ์ได้ตอบกันได้

เอมิกา เหมมินทร์ (2556) ได้สรุปความหมายของ Social Media ไว้ว่า เป็นสื่อสังคมออนไลน์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีกิจกรรมร่วมกันบนอินเทอร์เน็ต ในรูปแบบของเว็บไซต์ สามารถ

สื่อสารได้ทั้ง 2 ทาง โดยผู้ใช้เป็นผู้สื่อสารเรื่องราว รูปภาพและวิดีโอ เชื่อมโยงกับความสนใจและ กิจกรรมของผู้อื่น แบ่งกันให้ผู้อื่นที่อยู่ในเครือข่ายของตนได้รับรู้ ช่วยให้หาเพื่อนได้ง่าย สถานที่พบปะ สังสรรค์แบบออนไลน์ สามารถสร้างประวัติตัวเองได้ง่าย และสร้างเครือข่ายส่วนบุคคลของตนเพื่อ ติดต่อกับผู้อื่น เช่น Facebook, Line, Instagram, Twitter, Google+ และ Youtube เป็นต้น

สรุปได้ว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ หรือชุมชนออนไลน์ หมายถึง โปรแกรมหรือเว็บไซต์ ที่ จัดทำขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้บุคคลสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ ทั้งในรูปแบบสื่อสารทางเดียว หรือการสื่อสารสองทาง โดยผู้รับและส่งในเครือข่ายนั้นไม่จำเป็นต้องรู้จักกันมาก่อนก็ได้ โดย เครือข่ายสังคมออนไลน์ในปัจจุบันมีมากมาย แต่ละเครือข่ายก็มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไป บาง ประเภทเน้นส่งข้อความสั้นๆ เช่น Twitter บางประเภทเป็นการแบ่งปันรูปภาพหรือวิดีโอ เช่น Youtube และ Instagram และอีกประเภทที่ถือว่าได้รับความนิยมสูงมาก คือ เครือข่ายสังคม ออนไลน์ในรูปแบบที่สามารถทำกิจกรรมได้หลายอย่าง เช่น พูดคุย ส่งรูป โทรหา ที่เรียกว่า IM หรือ Instant Message เช่น Facebook และ ไลน์แอปพลิเคชัน เป็นต้น สำหรับในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัย ได้นำแนวคิดเรื่องสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชันมาประยุกต์ใช้ ในการกำหนดนิยามศัพท์ของคำ ว่า “สื่อสังคมออนไลน์

2.4.1 แนวคิดสื่อโปรแกรมประยุกต์หรือแอปพลิเคชัน (Application)

แอปพลิเคชัน หมายถึง โปรแกรมประยุกต์ ใช้เพื่อเพิ่มความสามารถของอุปกรณ์สื่อสาร สามารถติดตั้งเองได้ โดยรูปแบบการใช้งานจะแตกต่างกันไปตามรูปแบบของหน้าที่ของโปรแกรมนั้นๆ (ณัฐญา มาเกิด, 2554)

โมบายแอปพลิเคชัน หรือ Mobile Application มีความหมายประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ Moblie กับ Application โดยมีความหมายว่า (สุชาติดา พลาชัยภิมรย์ศิลป์, 2552)

Mobile คือ อุปกรณ์สื่อสารที่ใช้ในการพกพา ซึ่งสามารถใช้งานตามพื้นฐานของ โทรศัพท์ และทำงานได้เหมือนกับคอมพิวเตอร์ มีคุณสมบัติคือ ขนาดเล็ก พกพาสะดวก น้ำหนักเบา ใช้งานเพื่อติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่อกัน ทั้งกับเครื่องโทรศัพท์ด้วยกันและระหว่าง คอมพิวเตอร์ได้

Application คือ ซอฟแวร์ที่ใช้เพื่อช่วยการทำงานของผู้ใช้งาน (User) โดย แอปพลิเคชัน จะมีส่วนที่เรียกว่า ส่วนติดต่อกับผู้ใช้ หรือ User Interface (UI) เพื่อใช้เป็นตัวกลางในการใช้งาน ต่างๆ

ดังนั้น Mobile Application จึงหมายถึง แอปพลิเคชันที่ช่วยให้การทำงานบนอุปกรณ์ โทรศัพท์พกพา โดยแอปพลิเคชันเหล่านี้ จะทำงานบนระบบปฏิบัติการ (OS) ที่แตกต่างกัน ตัวอย่าง

ระบบปฏิบัติ การได้แก่ □ Symbian OS มักใช้ในโทรศัพท์ ได้แก่ โนเกีย (Nokia) ไมโครซอฟ (Microsoft) แบลคเบอร์รี่ (Blackberry) IOS ของค่าย Apple และ Android OS ของค่าย google วงหทัย ต้นชีวะวงศ์ (2555) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้โมบายแอปพลิเคชันบนสมาร์ตโฟนและแท็บเล็ต ผลวิจัยระบุว่า แนวโน้มของพฤติกรรมในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารแบบไร้สายผ่านเครื่องมือสื่อสารแบบจอสัมผัสมีเพิ่มมากขึ้นและอาจจะมากกว่าการเปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดั้งเดิม เพราะการเปิดรับด้วยโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ทุกเวลา และที่ทุกที่ โดยผู้ใช้แอปพลิเคชันสามารถระบุชื่อแอปพลิเคชันที่ตนใช้เพื่อรับข้อมูลเป็นประจำได้ โดยประเภทแอปพลิเคชันที่นิยมใช้เรียงตามลำดับ คือ แอปพลิเคชันเพื่อการสื่อสารในสังคมแบบออนไลน์ (Social networking / Social media) แอปพลิเคชันของสื่อมวลชนเพื่อเปิดรับข้อมูลข่าวสาร (News Application) และใช้เว็บเบราว์เซอร์ (Web Browser) เพื่อเข้าใช้งานอินเทอร์เน็ต โดยโทรศัพท์แบบสมาร์ตโฟน เป็นอุปกรณ์ที่ได้รับความนิยมจากผู้ใช้งานมากที่สุด มีแนวโน้มการใช้งานเติบโตขึ้นเรื่อยๆ เพราะมีการปรับปรุง อัปเดต (Update) ให้สามารถใช้งานได้ตลอดเวลา จึงตอบสนองผู้ใช้งานได้ทั้งหมดในยุคดิจิทัลและสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน

วิศปัติย์ ชัยช่วย (2559) ศึกษาการใช้งานไลน์แอปพลิเคชันของผู้สูงอายุ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นใน 2 ด้านคือ ประสพการณ์การใช้งานไลน์แอปพลิเคชันของผู้สูงอายุ โดยสรุปผลได้ว่า 1.) ผู้สูงอายุ เรียนรู้การใช้งานไลน์แอปพลิเคชันด้วยตนเอง และจากการแนะนำของเพื่อนหรือลูกหลาน 2.) ไลน์แอปพลิเคชันทำให้เกิดพื้นที่เสมือนจริง (Virtual space) ที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนหรือญาติได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ 3.) ไลน์แอปพลิเคชันกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ 4.) ผู้สูงอายุจะแสดงความห่วงใยต่อผู้อื่นและแสดงนัยยะว่าตนเองยังสุขสบายดีผ่านการส่งรูปภาพ และข้อความ “สวัสดีตอนเช้า” 5.) ผู้สูงอายุเห็นว่าแอปพลิเคชันไลน์ มีข้อดีมากกว่าข้อเสีย

2.4.2 แนวคิดไลน์แอปพลิเคชัน

2.4.2.1 ความหมายของไลน์แอปพลิเคชัน

ไลน์แอปพลิเคชัน คือโปรแกรมประยุกต์ที่ผสมผสานการบริการการส่งข้อความ (Messaging) และ การโทรศัพท์ (Voice over IP) ผสมทั้งสองอย่างเข้าด้วยกัน โดยไลน์ได้พัฒนาขึ้นเป็นช่องทางหนึ่งของการสื่อสารรูปแบบใหม่ ความแตกต่างของไลน์ คือ มี สติกเกอร์ รวมทั้งคุณลักษณะเฉพาะด้านเช่น การสนทนาด้วยเสียง การสนทนาดูกลุ่ม การสร้างทามไลน์ และการเล่นเกมในตัวเอง เป็นต้น (เอมิกา เหมมินทร์, 2556)

ศุภศิลาป์ กุลจิตต์เจี๊วงค์ (2556) ให้ความหมายว่า ไลน์ คือ แอปพลิเคชันสำหรับการสนทนาบนอุปกรณ์สื่อสารรูปแบบต่างๆ เช่น สมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ และแท็บเล็ต ผู้ใช้งานสามารถสื่อสารด้วยการพิมพ์ข้อความจากอุปกรณ์หนึ่ง ไปยังอุปกรณ์หนึ่งได้ การพัฒนาทำให้ไลน์มีความหลากหลายในด้านการใช้งาน เช่น มีสติ๊กเกอร์ (Sticker) เพื่อใช้แสดงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ใช้ที่หลากหลายได้

จากคุณลักษณะข้างต้น ทำให้ไลน์แอปพลิเคชัน ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทยและหลายประเทศ ไม่ใช่เพียงแต่ผู้ใช้งานทั่วไป แต่รวมถึงเจ้าของกิจการ ธุรกิจ สินค้า และบริการที่นำไลน์แอปพลิเคชัน ไปประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองการใช้งานของตน และด้วยการใช้งานที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างกลุ่มสนทนา ส่งข้อความวิดีโอ ตั้งแบบสอบถาม วันนัดหมาย โดยบริการเหล่านี้ไม่มีค่าใช้จ่าย ทำให้ไลน์แอปพลิเคชันเป็นแอปพลิเคชันที่คนส่วนมากจะมีใช้ในอุปกรณ์พกพาของตน

2.4.2.2 คุณลักษณะและบทบาทของไลน์แอปพลิเคชัน

ศุภศิลาป์ กุลจิตต์เจี๊วงค์ (2556) ได้อธิบายคุณลักษณะและบทบาทของไลน์แอปพลิเคชันไว้ในการศึกษาเรื่อง ไลน์ รูปแบบการสื่อสารบนความสร้างสรรค์ของสมาร์ทโฟน : ข้อดีและข้อจำกัด ดังนี้

ไลน์แอปพลิเคชัน มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างอย่างชัดเจนจากแอปพลิเคชันอื่นๆ เป็นช่องทางการสื่อสารที่ผู้ใช้งานเลือกเป็นสมาชิก โดยสรุปลักษณะเฉพาะต่างๆของไลน์ที่ทำให้ผู้บริโภคลือเลือกใช้ได้แก่

1.) ไลน์แอปพลิเคชันสร้างการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) เป็นการสื่อสารโดยตรงจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารสามารถส่งข้อความ รูปภาพ เอกสาร และข้อมูล ได้ตามต้องการ เพื่อก่อให้เกิดการรับรู้ และพฤติกรรมที่ผู้ส่งสารต้องการ เช่นการสนทนากับเพื่อน การส่งข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าทางการตลาด เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน ผู้รับสารยังสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) ทำให้ผู้ส่งสารสามารถรับรู้ผลตอบรับได้ทันที

2.) สามารถสร้างกลุ่มการสื่อสารได้เฉพาะกลุ่ม (Group Communication) เมื่อผู้ใช้งานต้องการ พื้นที่สำหรับสมาชิกที่คุ้นเคยกันโดยเฉพาะ ผู้ใช้สามารถตั้งค่าการใช้งานไลน์ด้วยวิธีการสร้างกลุ่ม เฉพาะในแวดวงสนทนาที่มีความเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลหลายบุคคลให้สามารถเชื่อมต่อและสื่อสารกันในกลุ่ม เช่น กลุ่มเพื่อนในระดับอุดมศึกษา กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มที่ทำงาน เป็นต้น ซึ่งเมื่อสมาชิกในกลุ่มคนใดคนหนึ่งส่งสารออกไป จะถึงผู้รับสารที่เป็นสมาชิกในกลุ่มได้ทุกคน ซึ่งมักเป็นเรื่องที่สมาชิกภายในกลุ่มล้วนมีประสบการณ์ และเข้าใจร่วมกันได้

3.) สามารถเลือกกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเฉพาะเจาะจง (Official Account) หลังจากที่ผู้ส่งสารมีข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายหลัก และลักษณะของสารที่กลุ่มเป้าหมายสนใจ ผู้ส่งสารสามารถส่งข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นไปยังผู้รับสารนั้น ไปยังผู้รับสารได้ตามที่ผู้รับสารต้องการ ซึ่งในปัจจุบันมีหลายองค์กรนำคุณสมบัติในการสื่อสารของไลน์มาประยุกต์ใช้กับการสื่อสารทางการตลาด ด้วยวิธีการให้ผู้ใช้ดาวโหลดสติ๊กเกอร์ของตราสินค้าไปใช้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ซึ่งจะทำให้เจ้าของตราสินค้าสามารถส่งข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและบริการต่างๆ มายังผู้กลุ่มลูกค้าที่เป็นเป้าหมายหลักโดยตรง

4.) สามารถสื่อสารได้ตลอดเวลา ผู้ส่งสารสามารถส่งข้อความไปยังผู้รับสารได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดระยะเวลาในการสื่อสาร

5.) สามารถส่งสารได้หลายรูปแบบ (Multi-media) ลักษณะเฉพาะของไลน์สามารถส่งสารได้หลายรูปแบบ เช่น ข้อความภาพ โปสเตอร์ ลิงค์เพื่อการเชื่อมต่อเว็บไซต์จากภายนอก แอปพลิเคชัน วิดีโอ เสียง ไฟล์เอกสาร เป็นต้น

6.) ผู้ใช้งานสามารถปิดกั้นการสนทนาได้ (Block) เมื่อผู้รับสารไม่มีความประสงค์ที่จะรับสารอีกต่อไป หรือมีข้อความรบกวน ผู้รับสารสามารถเลือกปิดการสนทนากับผู้ส่งสารรายนั้นได้อย่างเฉพาะเจาะจง

7.) สามารถสนทนาด้วยเสียงผ่านไลน์ (Voice call) เป็นความสามารถในการสนทนาผ่านไลน์ เสมือนการพูดคุยทางโทรศัพท์ไปยังสมาชิกบนเครือข่ายไลน์โดยไม่เสียค่าบริการขณะสนทนา

8.) มีสติ๊กเกอร์รูปการ์ตูน ที่ช่วยให้การสนทนาชัดเจนขึ้น สติ๊กเกอร์จะช่วยสนับสนุนข้อความระหว่างคู่สื่อสารให้ชัดเจน ด้วยการแสดงอารมณ์ความรู้สึก และสามารถเคลื่อนไหวรวมถึงประกอบเสียงได้ เพราะข้อความไม่สามารถอธิบายให้เห็นภาพได้

9.) สามารถสร้างไทม์ไลน์ได้ (Timeline) เช่นเดียวกับสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ อย่าง Facebook และ Twitter ผู้ใช้งานสามารถโพสต์ข้อความ รูปภาพ หรือคลิปวิดีโอบนหน้าไทม์ไลน์ได้ตามต้องการ

10.) รองรับไฟล์ได้หลากหลาย (Files Support) ในกล่องข้อความสนทนา นอกจากส่งข้อความตัวอักษรแล้ว ผู้ใช้งานยังสามารถส่งไฟล์เอกสาร ในสกุลไฟล์ต่างๆได้ มีลักษณะคล้ายกับการรับส่งอีเมล (E-mail)

ผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการใช้งานของไลน์แอปพลิเคชัน (Application function) ได้ดังนี้

1. การสนทนาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (Free Chat) 2. การสนทนาในกลุ่ม (Group Chat) 3. การสนทนาเสียงลักษณะเดียวกับการโทร (Free Call) 4. การสนทนาด้วยภาพและเสียง (Free Video call) 5. การตั้งสถานะผ่านไทม์ไลน์ (Time line) 6. การสร้างบัญชีทางการเพื่อผลทางธุรกิจ (Official Account)

จากคุณลักษณะข้างต้น ทำให้ไลน์แอปพลิเคชันเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างมากและยังคงพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ โดนครุณลักษณะเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสารของบุคคล โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มนี้ไม่คุ้นเคยกับการสื่อสารสมัยใหม่ ผู้วิจัยจึงต้องการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการใช้สื่อประเภทต่างๆ เข้ากับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุ และการทบทวนวรรณกรรมนี้ทำให้สามารถกำหนดขอบเขตการวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ โดยใช้ไลน์แอปพลิเคชันเป็นสนามวิจัยและขอบเขตของข้อมูล

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ” โดยผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาและเสนอการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลซึ่งแสดงออกผ่านมุมมองของผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้รูปแบบการวิจัย 2 ลักษณะคือ วิจัยด้วยการเก็บข้อมูลจากสังเกตการณ์ออนไลน์ (Online observation) และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยเป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ในลักษณะเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) โดยเริ่มจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเครื่องมือในการวิจัย โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยดังนี้

3.1.1 การสังเกตการณ์ออนไลน์ (Online observation) โดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มไลน์แอปพลิเคชันที่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกทั้งหมด โดยผู้วิจัยเปิดเผยตัวตนและวัตถุประสงค์ประเด็นในการเก็บข้อมูล คือ สังเกตพฤติกรรมกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในกลุ่มไลน์ดังกล่าว และ คัดเลือกบุคคลสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

3.1.2 สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงการรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ แหล่งข้อมูลประเภทสื่อและเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล และสื่อประเภทบุคคล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ผู้วิจัยใช้เพื่อรวบรวมข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบข้อเท็จจริง และความรู้เท่าทันสื่อ เพื่อประมวลและใช้สร้างเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์กลุ่ม รวมถึงใช้ในการอภิปรายผลการวิจัย ซึ่งแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารนี้สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

ก. แหล่งข้อมูลเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา รวมถึงวารสารวิชาการออนไลน์ที่เกี่ยวข้องจากอินเทอร์เน็ต กลุ่มไลน์แอปพลิเคชัน

ข. แหล่งข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ และบทความวิจัยทั้งในและต่างประเทศ เอกสารตีพิมพ์อื่น ๆ รวมถึงเอกสารออนไลน์ที่เกี่ยวข้องจากอินเทอร์เน็ต เช่น บทความบนเว็บไซต์ เป็นต้น

3.2.2 แหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล ได้แก่ ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ไม่จำกัดเพศ จากองค์กร 2 องค์กร ได้แก่ ผู้สูงอายุผู้เป็นสมาชิกของชมรมบ้านปันรัก, ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค เพราะผู้สูงอายุในองค์กรทั้ง 2 องค์กรนี้ เป็นผู้สูงอายุที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์และมีการให้ความรู้ การเรียนการสอนเกี่ยวกับการใช้สื่อในเบื้องต้น ซึ่งเนื่องด้วยการศึกษารั้วนี้เป็นการศึกษาจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความรู้ การรู้เท่าทันสื่อ และพฤติกรรมกรรมการตรวจสอบในเบื้องต้น ดังนั้น ผู้สูงอายุจาก ชมรมบ้านปันรัก, ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่มีความเหมาะสมที่สุด โดยผู้สูงอายุต้องสามารถบอกเล่า ถ่ายทอด และให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ของตนเองได้ และผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร และผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ” นี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

3.3.1 ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความเหมาะสมมากที่สุด (Ritchie, Lewis, & Elam, 2003 :78) โดยมีขั้นตอนของการเลือกกลุ่มตัวอย่างคือ

(1) เลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ด้วยวิธีการเข้าสังเกตการณ์ออนไลน์ในกลุ่มไลน์แอปพลิเคชัน (Online observation) อย่างน้อย 1 กลุ่ม กลุ่มละ 30-40 คน เพื่อคัดเลือกผู้สูงอายุในสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูลขั้นต่อไป โดยคุณสมบัติของผู้สูงอายุที่เลือกคือ

1. เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร
2. เป็นผู้สูงอายุที่ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ ไลน์แอปพลิเคชัน
3. เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มไลน์แอปพลิเคชันที่ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์
4. เป็นผู้สูงอายุที่แสดงออกถึงพฤติกรรมกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร

โดยอ้างอิงกรอบพฤติกรรมกรรมการตรวจสอบของ พีรพล อนุตรโสตถี และ เจษฎา ศาลาทอง (2562) และ Edson C Tandoc Jr (2018)

5. เป็นผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกองค์กรที่ให้ความรู้เรื่องการใช้สื่อ ได้แก่ (1) สมาคมบ้านปันรัก หรือ (2) ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

(2) สุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (Snowball Sampling) จากกลุ่มผู้สูงอายุ และอาจารย์ ครูผู้สอนภายในชมรมผู้สูงอายุที่เป็นแหล่งข้อมูล แนะนำว่าผู้สูงอายุคนไหนจะเข้ากับคุณสมบัติและหลักเกณฑ์ของการวิจัยมากที่สุด เพื่อนำเข้าสู่การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก

3.3.2 ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุและผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยวิธีการอ้างอิงด้วยบุคคลและผู้เชี่ยวชาญ (Snowball Sampling) เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 8 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร 4 ท่าน และ ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ 4 ท่าน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของผู้เชี่ยวชาญ ที่มีคุณสมบัติข้อต่อไปอย่างน้อย 1 ข้อ

1. เป็นตัวแทนหน่วยงานที่ดำเนินกิจกรรมด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริง การรู้เท่าทันสื่อ
2. เป็นตัวแทนหน่วยงานที่ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นหลัก
3. เป็นผู้ประกอบอาชีพ มีกิจการ หรือ มีประสบการณ์ร่วมกับผู้สูงอายุ
4. เป็นตัวแทนนักวิชาการด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร หรือ การสื่อสารในผู้สูงอายุ

โดยจากเกณฑ์การคัดเลือกข้างต้น ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ของผู้เชี่ยวชาญประกอบไปด้วย 2 กลุ่ม ดังนี้

ก. ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร

1. พีรพล อนุตรโสตถี

หัวหน้าศูนย์วิจัยร็อก่อนแซร์ บมจ.อสมท

2. รศ.พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล

หัวหน้าภาควิชาวารสารสนเทศ

3. Baybars Orsek

Director of the International Fact-Checking Network Poynter Institute

4. Audrey Tang

Digital minister of Taiwan

ข. ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ

1. อาจารย์วิไลรักษ์ สันติกุล
อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2. นายธนากร พรหมยศ
ผู้ก่อตั้งองค์กร Young Happy
3. น.ส.จริญญา จันทสุวรรณ
นักสังคมสงเคราะห์ บ้านบางแค
4. น.ส.สุธีรา อัมพาล
นักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติการ บ้านบางแค

วิธีวิจัย วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.4.1 วิธีวิจัย

วิธีวิจัยที่เลือกใช้คือการวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) และเลือกการศึกษาตามแนวทางเชิงอรรถปริวรรต หรือ Hermeneutic phenomenology ตามแนวคิดของ Martin Heidegger (1976) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษา การให้ความหมาย และการตีความปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น (ชาย โปธิสิตา, 2550)

3.4.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากวิธีวิจัยตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา ผู้วิจัยวางแผนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ผ่านการบอกเล่าจากมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จึงผ่านการตีความหมายจากผู้ให้สัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์อาจมีความใกล้เคียงกับการพูดคุยในชีวิตประจำวัน แต่เป็นการพูดคุยหรือให้สัมภาษณ์ที่มีจุดมุ่งหมายมีประเด็นในการสัมภาษณ์ มุ่งเน้นให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้บรรยาย ประสบการณ์ ความรู้สึก การกระทำที่แสดงออก ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการตอบคำถาม มากกว่าที่จะมีการกำหนดตัวเลือกหรือคำตอบไว้ให้ (Kvale, 2007 : 10-14)

การสัมภาษณ์เชิงลึกมีความสำคัญกับการศึกษาในครั้งนี้ การสัมภาษณ์ทำให้เราสามารถเรียนรู้ มุมมอง ทักษะคิด วิเคราะห์ พฤติกรรมและกระบวนการในการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารที่ตนได้รับ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง การสัมภาษณ์คือกระบวนการ

สื่อสารระหว่างบุคคล ที่ทำให้เราได้เข้าใจกลุ่มเป้าหมาย เห็นปฏิกริยา รวมไปถึงสีหน้าท่าทาง ที่แสดงออกเวลาให้สัมภาษณ์ ความรู้สึก ความคิดต่างๆ ด้รับจากการบอกเล่า ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบคำถามแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ (Lindlof, 1999: 164)

ผู้วิจัยทำการติดต่อผู้สูงอายุจากการแนะนำต่อ ๆ กัน และคัดเลือกจากกระบวนการสังเกตการณ์ออนไลน์ (Online Observation) ร่วมด้วย โดยได้ให้รายละเอียดแก่ผู้สูงอายุว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก พร้อมทั้งอธิบายเกี่ยวกับการนำข้อมูลไปใช้ในเชิงวิชาการและคำนึงถึงการเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้ให้ข้อมูล ไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เมื่อผู้สูงอายุยินยอมให้ข้อมูล จึงทำการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ในการให้สัมภาษณ์ โดยใช้เวลาเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือน เมษายน ถึง เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2562 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลทั้งหมด 7 เดือน โดยในระยะเวลาดังกล่าวได้รวมถึงการร่วมสังเกตการณ์ออนไลน์ ในกลุ่มไลน์ แอปพลิเคชันของผู้สูงอายุ เป็นเวลา 1 เดือน

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้สูงอายุ มีจำนวนทั้งหมด 12 คน การสัมภาษณ์เกิดขึ้นในสถานที่ ที่ผู้สูงอายุสะดวกจะให้ข้อมูล ได้แก่ ภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และ บริเวณที่จัดกิจกรรมของชมรมบ้านปันรัก กรุงเทพฯ และโรงแรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมสัมมนาวิชาการ ทั้งนี้ การสัมภาษณ์จะต้องไม่เป็นการรบกวนเวลาในขณะที่ผู้สูงอายุต้องทำกิจกรรมอื่น ๆ การสัมภาษณ์ใช้ระยะเวลาโดยเฉลี่ยประมาณ 40-50 นาที

ข. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participation observation) คือ การสังเกตที่ผู้สังเกต ไม่ได้เข้าไปใช้ชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มคนที่กำลังศึกษา โดยไม่ต้องทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกถูกรบกวน เพราะ อาจทำให้พฤติกรรมผิดไปจากปกติได้ ซึ่งอาจใช้ในระยะเวลาแรกของการวิจัยแล้วใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในระยะหลัง อย่างไรก็ตาม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยปกติมีสิ่งที่จะต้องทำการสังเกตอยู่ 6 ประการ (สุภางค์ จันทวานิช, 2554) ได้แก่

- 1) การกระทำ คือ การใช้ชีวิตประจำวัน การรับประทานอาหาร การทำมาหากิน การปฏิบัติ ภารกิจอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน
- 2) แบบแผนการกระทำ คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนจนเป็น แบบแผน ชี้ให้เห็นสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิก
- 3) ความหมาย คือ การให้ความหมายของการกระทำหรือแบบแผนพฤติกรรมนั้น
- 4) ความสัมพันธ์คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือสังคมนั้น
- 5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกคือการที่บุคคลยอมร่วมมือในกิจกรรมนั้น ๆ
- 6) สภาพสังคม คือ ภาพรวมทุกแง่ทุกมุมที่สามารถประเมิน หรือสังเกตเห็นได้ เช่น การตั้ง

บ้านเรือน วัด โรงเรียน สถานที่สำคัญในชุมชน

สถานการณ์ในการสังเกต ผู้วิจัยเลือกสถานการณ์หลักในการเก็บข้อมูลได้แก่ การสนทนา ภายในกลุ่มไลน์แอปพลิเคชัน ภายในกลุ่มของผู้สูงอายุ จำนวน 48 ท่าน ซึ่งเป็นสมาชิก ห้องเรียน ผู้สูงอายุของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค คณะแพศ ซึ่งมีการส่งต่อ ข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่ม ระยะเวลาในการสังเกตการณ์เก็บข้อมูล เป็นเวลา 1 เดือน เริ่มเก็บข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน ถึงวันที่ 1 พฤษภาคม 2562

3.4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการเข้าถึงข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept interview) และการสังเกตการณ์ออนไลน์ (Online observation) ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

- 1.) ผู้วิจัย มีบทบาทเป็นทั้งผู้สังเกตและสัมภาษณ์
- 2.) กล้องถ่ายรูป สำหรับบันทึกภาพบรรยากาศภายในการสัมภาษณ์กลุ่ม
- 3.) เครื่องบันทึกเสียง สำหรับบันทึกการสัมภาษณ์
- 4.) แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสัมภาษณ์
- 5.) โทรศัพท์มือถือ ที่มีไลน์แอปพลิเคชัน เพื่อใช้ในการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูล

3.4.4 แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร การใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีประเด็นหลักดังนี้

- ท่านมีการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์อย่างไร
- ท่านมีการรับข้อมูลข่าวสารและส่งต่อในสื่อสังคมออนไลน์อย่างไร
- ท่านจัดการกับข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์อย่างไร

การรู้เท่าทันสื่อ มีประเด็นหลักดังนี้

- ท่านมีความรู้ต่อสื่อมวลชน สื่อออนไลน์ และสื่อใหม่อย่างไร
- ท่านทำความเข้าใจความหมายจากสื่อแต่ละประเภทอย่างไร
- ท่านมีการใช้ประโยชน์จากสื่ออย่างไร

การตรวจสอบข้อเท็จจริง มีประเด็นหลักดังนี้

- ท่านมีการตรวจสอบข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ด้วยตัวเองอย่างไร
- ท่านมีการตรวจสอบข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ด้วยข้อมูลภายนอกอย่างไร
- ท่านสามารถแยกข้อมูลที่ตรวจสอบได้และตรวจสอบไม่ได้ ได้หรือไม่

แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงและผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ

ความคิดเห็นต่อผลการวิจัย มีประเด็นหลักดังนี้

- ท่านคิดเห็นอย่างไรต่อผลการวิจัยในประเด็นกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ

- ท่านคิดว่าผู้สูงอายวยังคงมีข้อจำกัดหรือไม่ อย่างไร

ข้อเสนอแนะต่อการส่งเสริมความรู้สำหรับผู้สูงอายุ มีประเด็นหลักดังนี้

- ท่านคิดว่าการสื่อสารในประเด็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุควรสื่อสารอย่างไร

- ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุมีกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารอย่างไร

- ท่านมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหรือไม่ อย่างไร

เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

3.5.1 เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาด้วยวิธีวิจัยปรากฏการณ์วิทยา และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงตีความ (Hermeneutic methods) ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาจัดกลุ่ม เรียบเรียง วิเคราะห์ และสังเคราะห์ตามประเด็นที่ต้องการหาคำตอบ โดยในประเด็นเรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากกรอบแนวคิดกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง ของ Tandoc Jr (2018) และแนวคิดของ พีรพล อนุตรโสตถี และเจษฎา ศาลาทอง (2562)

เกณฑ์ดังกล่าวจะใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ ตั้งแต่ได้รับข้อมูลมาจนถึงก่อนส่งต่อข้อมูล โดยวิเคราะห์ว่า ผู้สูงอายุตรวจสอบอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดกระบวนการเหล่านั้น การใช้สื่อ และเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการเป็นอย่างไร รวมไปถึงการเปรียบเทียบผลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ออนไลน์

โดยสรุป เกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุจึงมุ่งเน้นการอธิบายกระบวนการตรวจสอบข้อมูลของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 2 สรุประเบียบวิธีวิจัยของการศึกษาเรื่อง “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ ”

วัตถุประสงค์การวิจัย	ทฤษฎี / แนวคิด	ระเบียบวิธีวิจัย	แหล่งข้อมูล
1. เพื่ออธิบายกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร ในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ	-แนวคิดการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร -แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ -แนวคิดผู้สูงอายุ	การสังเกตการณ์ออนไลน์ (Online observation)	กลุ่มไลน์แอฟฟลิเคชัน จำนวน 1 กลุ่ม 30-40 คน
		การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)	กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่คัดกรองจากการสังเกตการณ์ออนไลน์ และการวิธีการ Snowball จำนวน 12 คน
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุ	-แนวคิดการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร -แนวคิดผู้สูงอายุ	การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)	(1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร (Fact Checking) จำนวน 4 คน (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ” มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ และเพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุ ผ่านแนวคิดการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร และแนวคิดสื่อสังคมออนไลน์ โดยคำถามวิจัยมี 2 ข้อ ดังนี้

1.) กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ เป็นอย่างไร

2) แนวทางในการส่งเสริมความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุควรเป็นอย่างไร

การนำเสนอข้อมูลในบทนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก กับกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์และแสดงออกถึงพฤติกรรมการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 12 ท่าน และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุและด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร จำนวน 8 ท่าน การเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ด้วยวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วย 1) การสังเกตการณ์ออนไลน์ (Online Observation) ด้วยการฟังตัวในกลุ่มสังคมออนไลน์แล้วคัดเลือกจากพฤติกรรมภายในกลุ่ม และวิธีการเลือกตัวอย่างแบบ สโนว์บอลล์ (Snowball) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการศึกษามากที่สุด ทั้งนี้การนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้น ก่อนนำเข้าสู่การรายงานผลการวิจัยที่ได้แบ่งเป็น 2 ประเด็น ตามคำถามวิจัยทั้ง 2 ข้อ ข้างต้น

4.1 ตอบคำถามวิจัยข้อที่ 1 ว่ากระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

4.2 ตอบคำถามวิจัยข้อที่ 2 ว่าแนวทางในการส่งเสริมความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุควรเป็นอย่างไร

คำถามนำวิจัยข้อที่ 1 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีพฤติกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร ที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ในเบื้องต้น มีกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยวิธีการและแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังพบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยได้นำผลที่ได้มาทำการจัดกลุ่มประเภท และแสดงผลการวิจัย โดยสามารถแบ่งวิธีการได้ 2 ส่วนคือ ได้แก่

4.1.1 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์

4.1.1.1 การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (Internal source)

4.1.1.2 การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source)

4.1.1.3 การบอกต่อเพื่อหักล้างข้อมูลเท็จ (Debunking)

4.1.2 ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์

4.1.1 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร จำนวน 12 คน พบว่าผู้สูงอายุแต่ละคนมีวิธีการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ได้รับ ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่แตกต่างกันออกไป โดยผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีกระบวนการและวิธีการของตนเองมากกว่า 1 วิธีการ สำหรับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่สอดคล้องร่วมกันผ่านการให้สัมภาษณ์ของผู้สูงอายุนั้น โดยผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยส่วนนี้ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

4.1.1.1 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (internal source)

4.1.1.2 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source)

4.1.1.1 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (internal source) พบว่า กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง ที่ผู้สูงอายุ ใช้เป็นหลักในการตรวจสอบและประเมินความเป็นไปได้ของข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้ชุดข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่มีอยู่ก่อนแล้ว และสร้างขึ้นมาจากตัวของผู้สูงอายุเอง ไม่มีชุดข้อมูลจาก

ภายนอกผู้สูงอายุ ในกระบวนการตัดสินใจนี้ โดยกระบวนการตรวจสอบขั้นต้นนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกเป็น 4 ลักษณะ ที่พบจากการให้สัมภาษณ์ของผู้สูงอายุ ดังนี้

- ก) ตรวจสอบและประเมินโดยใช้ความรู้และประสบการณ์ (Self)
- ข) ตรวจสอบและประเมินแหล่งข้อมูล (Critical experience)
- ค) ตรวจสอบและประเมินจากความรู้ประสบการณ์ต่อเนื้อหาสาร (Information Experience)
- ง) ตรวจสอบและประเมินจากประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์ (Critical Thinking)

ก) ตรวจสอบและประเมินโดยใช้ความรู้และประสบการณ์ (Self) ผู้สูงอายุตรวจสอบและประเมินโดยอ้างอิงประสบการณ์ที่เคยผ่านมาของผู้สูงอายุ ว่าได้รับรู้เรื่องราวนี้มาอย่างไรในอดีต เพื่อนำมาประเมินว่าข่าวสารหรือข้อมูลที่ได้รับมานั้น สามารถเป็นจริงได้หรือไม่ ชุดข้อมูลที่นำมาตรวจสอบและประเมินในขั้นตอนนี้ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) ตรวจสอบและประเมินจากความรู้เดิม (Knowledge) ผู้สูงอายุใช้ความรู้และ/หรือ ชุดข้อมูลที่เคยเรียนรู้ในอดีตมาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาตรวจสอบและประเมินข้อมูลข่าวสาร โดยพิจารณาจากแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการตรวจสอบและประเมินที่มีคุณลักษณะดังนี้

- ใช้ความรู้จากการอบรมสัมมนา คือ ผู้สูงอายุอ้างอิงความรู้จากการอบรมสัมมนาในอดีตที่ตนเคยเข้าร่วม เช่น การอบรมเรื่องสุขภาพ การสัมมนาวิชาการ การฝึกอาชีพ การเรียนรู้จากห้องเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งแสดงออกถึงแหล่งที่ให้ความรู้ในเรื่องนั้นกับผู้สูงอายุ

“ผมคิดว่ามันยังไม่มี ไม่มีตัวพิสูจน์ออกมาคล้ายเป็นงานวิจัยที่เป็นรูปธรรม อย่างเรื่องกัญชาอะไรพวกนี้ ผมก็ไปอบรมมานะของกรมการแพทย์ ข่าวเรื่องกัญชาก็จะพอดูได้ว่าจริงไหม เพราะว่าแต่ก่อนผมเคยอยู่สาธารณสุขมาก็มีเพื่อนอยู่ที่กรมแพทย์แผนไทย”

(สัมภาษณ์คุณตี อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตผู้จัดการโครงการก่อสร้าง)

“ ก็คือถ้าเป็นข่าวของเพื่อน ๆ ส่งมาผมจะไม่ค่อยสนใจเท่าไร เพราะว่าบางทีมันก็ส่งมากันมั่ว ๆ เราก็ไม่ค่อยจะเชื่อเท่าไร บางคนก็บอกเอาอันนี้เท่านั้น เอาอันนั้นเท่านั้น ต้องกิน จะรักษาโรคนั้นโรคนี้นี้เราก็ไม่ค่อยเชื่อ เราก็ต้องเชื่อหมอมากกว่า เพราะผมพบหมอเยอะ อบรมบ่อยด้วยเวลาอบรมเขาก็จะบอกว่าอันนี้ยังไง ควรไม่ควร ข่าวออกมาเราก็หนีจากที่เราเคยฟังมา”

(สัมภาษณ์คุณตี อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตผู้จัดการโครงการก่อสร้าง)

“ไม่ค่อยเชื่อเลย เพราะหลายๆอย่างๆ ดูแล้วเนี่ย เนื้อหาในนั้นเองมันดูไม่ใช่ ไม่จริง อีกอย่างจากการไปฟังบรรยายเนี่ย จะรู้ว่าเรื่องนี้ใช่ เรื่องนี้ไม่ใช่ พอจะรู้ส่วนหนึ่ง”

(สัมภาษณ์ประเสริฐ อายุ 65 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการ)

- ใช้ความรู้จากการประกอบอาชีพในอดีต คือ ผู้สูงอายุอ้างอิงความรู้ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพในอดีต เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ประเมินข้อมูลที่ได้รับ เช่น การใช้ความรู้เรื่องการแพทย์จากการทำธุรกิจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพในอดีต การใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ จากการประกอบอาชีพผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ เป็นต้น

“ตอนเริ่มงานเครือข่ายที่ต้องเรียนก่อน แล้วเรียนลึก ไม่เท่าหมอ แต่ก็รู้ที่มาที่ไปของร่างกาย เรียนทุกส่วนเลย แบบนี้พอเห็นข่าวสุขภาพมา พี่ก็รู้ละว่าอันนี้มันจะจริง หรือไม่จริง ทุกวิกฤตทำให้เราเจ็บโต อีกด้านหนึ่ง พี่ก็ป่วยนะ แต่โชคดีที่พี่ศึกษาอันนี้มาก่อน พอพี่รู้ว่าเรามีโอกาสเสี่ยง พี่ก็เลยไม่ตกใจเวลาเป็น”

(สัมภาษณ์คุณชิว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

- ใช้ความรู้จากการค้นคว้าหาความรู้ของตนในอดีต คือ ผู้สูงอายุอ้างอิงความรู้จากการสืบค้น ค้นคว้า หาความรู้ด้วยตนเอง โดยไม่ได้มีที่มาจากจากการประกอบอาชีพ และห้องเรียนภายนอก เช่น การอ่านหนังสือที่ตนชอบ การค้นคว้าในห้องสมุดสาธารณะ เป็นต้น

“ พี่อ่านหนังสือ และศึกษาเรื่องสุขภาพมาก่อนข้างลึก ดังนั้นเวลาที่พี่ข่าวปลอมเรื่องสุขภาพแชร์มาเนี่ย ถ้ามันไม่จริงเนี่ย พี่จะบอกเพื่อนได้เลยว่ามันไม่จริง เพราะเรามีความรู้เรื่องสุขภาพพอสมควร”

(สัมภาษณ์คุณชิว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

“ เขาลงว่าขณะนี้ได้มีการวิจัยเกี่ยวกับอาหารไทยที่พอกินแล้วทำให้ป้องกันมะเร็งได้ เช่น แกงเลียง แกงป่า แกงส้มแล้วก็จะไร้อีกอันที่มันมีสมุนไพร พี่ก็จะใช้วิจารณญาณคิดว่าอ้อ จริงไหมเนี่ย แต่ไม่ได้เชื่อว่าอันนี้เป็นคุณหมอพูดนะ ไม่เชื่อแต่ใช้ความคิดของตัวเอง วิचारณญาณตัวเองว่ามันต้องดี พี่อ่านหนังสือเกี่ยวกับโภชนาการมาเยอะ หนังสือเกี่ยวกับสมุนไพร ชีวิตจิต ก็เลยคิดว่ามันต้องดี เพราะมันเป็นสมุนไพรเช่นใบแมงลัก ฟัก บวบ ข้าวโพดอ่อน พริกไทย หัวหอม กะปิ แล้วก็จะมีเห็ดหรือแกงป่า แกงป่าก็จะมีกระชายมีใบโหระพา มะกรูด

(สัมภาษณ์คุณแตง อายุ 69 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการครู)

“บางทีมีข่าวมะเร็งมะเร็ง หรือข้อมูลเรื่องมะเร็งมา พี่ก็ไม่เชื่อดี บางอันมันเหลือเชื่อ เพราะว่าเราอ่านจากหนังสือสุขภาพ ของสสส. โบ๊ชว มันไม่ได้เป็นแบบนั้น หรือไปมีข้อข้องใจ ก็ไปถามหมอ แต่เราโชคดี มีเรื่องส่งไลน์มา บอกว่าที่โรงพยาบาลจุฬา มีคลินิกสู่วัย ที่เขาจะวิเคราะห์อาการเราได้”

(สัมภาษณ์คุณบุญ อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตพนักงานตรวจสอบคุณภาพ)

2) ตรวจสอบและประเมินจากประสบการณ์ (Experience) ผู้สูงอายุใช้สิ่งที่เคยพบประสบพบเจอ ซึ่งนอกเหนือจากการเรียนรู้ เพื่อประกอบการพิจารณาตรวจสอบและประเมินข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

• ใช้ประสบการณ์โดยตรง (Direct experience) หมายถึง ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุประสบเรื่องนั้นด้วยตนเองโดยตรง เช่น การเคยเห็นจากสื่อมวลชน

“ผมเนี่ยแหละเคยพลาดทำตามข่าวที่แชร์ๆกันมา แล้วมันทำให้ผมเสียโอกาสในการรักษา เพราะมันไม่จริง หลังจากนั้นผมก็เริ่มศึกษาจริงจัง ทีนี้ เวลาข่าวลักษณะนี้ส่งต่อเข้ามา ผมก็สามารถตรวจสอบได้ง่ายๆเลยจากตัวเอง ว่ามันจริงหรือไม่”

(สัมภาษณ์ประเสริฐ อายุ 65 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการ)

“ปกติเราก็จะดูข่าวอยู่แล้วดูข่าวทีวี จะเห็นว่ามันไม่จริงทำไมเขาถึงเอามาลงแบบนี้ มันไม่ถูกนิ แล้วพอเห็นข่าวที่ในทีวีบอกว่าปลอมในไลน์ เราก็บอกแล้วว่าอันนี้ไม่จริง”

(สัมภาษณ์คุณแดน อายุ 69 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการครู)

“ที่พูดตรง ๆ นะ อะไรที่เข้ามาในนี้ที่ผ่านมาแล้วสองวัน เคยเห็นมาแล้วจากกลุ่มอื่นเพราะมีกลุ่มเยอะ อยู่กลุ่มข่าวสื่อออนไลน์ซึ่งเป็นนักข่าวทั่วทุกภูมิภาค”

(สัมภาษณ์คุณยักษ์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตอาสาสมัครและนักธุรกิจ)

“เราเคยดูหนังวิทยาศาสตร์ ห้องบัญชาการมันต้องมีคนเยอะ อันนี้ไม่มีเลย ความอลังการมันไม่มี แล้วออสเตเลียมันมีฐานปล่อยจรวดหรือ แล้วถ้าข่าวมันใหญ่ขนาดนั้น”

(สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตนักประชาสัมพันธ์)

“ใช้วิธีดูโทรศัพท์เอาว่ารายการนี้ บางทีมันก็ออกข่าวมาเลยว่ามันไม่จริงเนอะ บางทีมันก็มาจาก รายการต่าง ๆ อย่างซัวร์ก่อนแซร์ เนี่ยแหละ ประมาณนี้ซึ่งพี่ชอบมากเลย พี่ว่ามันมีประโยชน์ พอเห็น ในทีวีแล้วมาดูในไลน์ ข่าวพวกนั้นก็จริง ๆ หลายอันเลย”

(สัมภาษณ์คุณวรรณ อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ)

- ใช้ประสบการณ์โดยอ้อม (Indirect experience) หมายถึง ประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุไม่ได้ ประสบเรื่องนั้นด้วยตนเอง อาจารย์รู้จากการบอกต่อจากบุคคลที่ 3

“พี่ไม่เชื่อ นอกจากคือเราเคยอ่านผ่านมาแล้ว แต่บางทีเพื่อนก็มาพูดให้ฟัง มันอย่างนี้จริง ๆ หรือ เขา เคยเห็นในทีวีมาบอกว่าอันนี้มันไม่จริงนะ เราก็จะไม่เชื่อข่าวนี้เราก็คิดว่าอันนี้ใครเป็นคนเคยพูด ใหม่ ดูจากทีวีเขาบอกรีเปลา อันนี้มันเป็นไปได้ไม่ได้”

(สัมภาษณ์คุณพรรณี อายุ 72 ปี อาชีพ อดีตพนักงานบัญชี)

ข) ตรวจสอบและประเมินแหล่งข้อมูล (Critical experience) ผู้สูงอายุประเมินความ ถูกต้องของข้อมูล จากแหล่งที่มาของข้อมูล โดยพิจารณาทั้งแหล่งที่มาของข้อมูลว่ามาจากแหล่งใด และใครเป็นผู้ส่งข้อมูลนั้น โดยเป็นกระบวนการประเมินด้วยตนเอง มีลักษณะของกระบวนการ ตรวจสอบที่พบ ดังนี้

- พิจารณาว่าข้อมูลมาจากแหล่งข้อมูลทางการ คือ ผู้สูงอายุตรวจสอบความถูกต้องของ ข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ซึ่งต้องมาจากแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทางการ เช่น หน่วยงานของรัฐ โรงพยาบาล องค์กรเอกชนที่รับผิดชอบ เป็นต้น หรือเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคลเชี่ยวชาญในด้านนั้น ๆ เช่น แพทย์ เภสัชกร วิศวกร เป็นต้น

“ อย่างแรกเลย พี่จะดูว่า ข้อความนี้มันมาจากไหน เป็นหมอ เป็นอาจารย์รีเปลา แต่ถึงบอกว่าใคร เป็นคนพูด ก็ยังไม่เชื่อเนาะ เพราะของแบบนี้มันก็ปลอมกันได้เหมือนกัน ยิ่งถ้ามาเป็นตัวหนังสือนี้จะ เชื่อแค่ครั้งเดียว แต่ถ้ามีเป็นภาพเขา คลิปเขา อย่างนี้ก็จะมั่นใจขึ้นมว่าอาจจะจริง”

(สัมภาษณ์คุณชิว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

“ เชื่อเฉพาะของส่วนที่ส่งมาจากส่วนราชการ อย่างของรามามาผมก็มี App รามาอยู่ ของจุฬาก็มี App จุฬาอยู่ เขาจะส่งวิธีการออกกำลังกาย วิธีการปฏิบัติตัวยังไง และก็ผมเข้าไปในกลุ่ม Line ของ สถานานิก เขาก็จะมีแบบบ้านของผู้สูงอายุอยู่ พวกนี้เราก้เอามาดู”

(สัมภาษณ์คุณตุ๊ อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตผู้จัดการโครงการก่อสร้าง)

“มาจากแหล่งที่เขาเชื่อถือได้ละ เช่น มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล ถ้าสมมุติเรื่องหมอเราก็มีของรามา มาจากรามาเราก็คลิกคู่มั่นก็โอเค มั่นก็เชื่อถือได้ มีหมอมายกเองถ้าเรื่องสุขภาพอะนะหรือธรรมะเรา ก็ต้องดูพระอาจารย์คนนี้อยู่ หมายความว่าเราอ่านหนังสือท่านมั่ง ฟังธรรมะท่านมั่ง ว่าเออคำพูด อย่างนี้ใช้ได้”

(สัมภาษณ์คุณพรณี อายุ 72 ปี อาชีพ อดีตพนักงานบัญชี)

“ผมตั้งกติกากับตัวเองว่าข้อมูลในเฟซบุ๊กเนี่ย ต้องมีที่มา หาตัวตนได้ หมอก็ต้องมีตัวตน เอาชื่อไปหา ในแพทย์สภา เกสัชสภาได้ หรือข่าวบางอย่างเรื่องจริง จริงหมดเลย แต่คนโพลไม่ใช่คนต้นเรื่อง เช่น เรื่องสุขภาพของรพหัวเฉียวเนี่ย คนโพลเป็นคนไข้ แล้วเอามาลง ซึ่งผมไม่เอามาโพลลง เพราะว่ารพ. หัวเฉียวมีช่องทางสื่อหลายช่อง แต่ไม่โพลเอง ทำไม ผมตั้งเลย 1 เรื่องไม่จริง 2 ทำไมหัวเฉียวไม่โพลตัวเอง แล้วคนถามเข้าไปคนก็ไม่ตอบ อย่างนี้ถ้าคุณเฉย ผมก็นับว่าคุณปฏิเสธ ไข่มะ”

(สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตนักประชาสัมพันธ์)

“ไม่เชื่อหมอนะ ข่าวนี้มีใครส่งมา มีแหล่งข่าวหมอ หรือใคร มีความรู้ความเชี่ยวชาญใหม่ เราก็จะรู้ละ ว่าไม่ใช่ถ้าไม่มีบอก”

(สัมภาษณ์ประเสริฐ อายุ 65 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการ)

“ถ้าเชื่อเลยก็จะมี ข้อมูลประเภทที่ต้องมีแหล่งอ้างอิงที่มาต่างๆ จากโรงพยาบาล จากหมอรีเปลา”

(สัมภาษณ์คุณอวิ อายุ 60 ปี อาชีพ เจ้าของกิจการ)

• พิจารณาว่าข้อมูลมาจากคนใกล้ชิดที่ตนเชื่อถือ คือ ผู้สูงอายุพิจารณาความน่าเชื่อถือของ ข้อมูลข่าวสารจากตัวบุคคลที่ส่งข้อมูลนั้นๆมาให้ตน ว่าตนนั้นมีความน่าเชื่อถือแค่ไหน พบว่าเป็นกลุ่ม เพื่อนสนิท ที่ไว้ใจและเคารพว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมากกว่าตน

“ก็มีบ้าง เรื่องที่ไม่รู้จริงรีเปลา กรองจากไหนก็ไม่รู้ เพื่อนส่งมา แต่ก็เชื่อว่าเขาได้มาจากคนที่เขามี ความรู้ นะ ที่เขาส่งมาให้ พี่สัมภาษณ์คุณพรณี อายุ 72 ปี อาชีพ อดีตพนักงานบัญชีอะ แกจะมี เพื่อนๆ ที่เขาทำงานบริษัท ซึ่งเราคิดว่าเขาน่าจะกรองแล้ว แล้วแกก็ส่งมาให้พี่อีก”

(สัมภาษณ์คุณบุญ อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตพนักงานตรวจสอบคุณภาพ)

ค) ตรวจสอบและประเมินจากความรู้ประสบการณ์ต่อเนื้อหาสาร (Information Experience) ผู้สูงอายุพิจารณาลักษณะของเนื้อหาสาระของสาร ก่อนการตัดสินใจว่าข้อมูลนั้นมีความเป็นไปได้หรือไม่ โดยในกระบวนการดังกล่าวไม่มีการอ้างอิงหลักประสบการณ์และความรู้ โดยมีลักษณะที่พบคือ

- พิจารณาจากเนื้อหาที่ได้รับ คือ ผู้สูงอายุพิจารณาเนื้อหาของเนื้อหาที่ได้รับ เช่น รายละเอียดของข้อมูลว่าข้อมูลมีความครบถ้วนหรือไม่ อาทิเช่น ข้อมูลเรื่องการอบรมสัมมนา ก็ต้องมีสถานที่ มีวันเวลาให้ครบถ้วน เป็นต้น

“ที่โอเค กิจกรรมที่แจ่มๆมาเนี่ย มันจะมีข้อมูลแจ่มไว้เลยว่า วันเวลา สถานที่ จากไหน ซึ่งเราสามารถตามไปคุได้ พิสูจน์ได้ แต่บางอันมาไม่มีรายละเอียดเลย ลงทะเบียนที่ไหน ก็ไม่บอก มีแต่วันเวลา เราก็ไม่ส่ง”

(สัมภาษณ์คุณยุทธ อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตนักงานด้านไอที)

“เมื่อคืนมีคนโพสเข้ามาว่าจะเป็นคนใดในต่างประเทศเพราะว่าข่าวออนไลน์ที่ไม่ลงสถานที่ เวลา วัน เดือนปี หนึ่งให้สันนิฐานไว้ก่อนว่าอาจจะจะเป็นข่าวเก่า”

(สัมภาษณ์คุณยักษ์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตอาสาสมัครและนักธุรกิจ)

- พิจารณาลักษณะของข้อมูล คือ ผู้สูงอายุประเมินความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล จากลักษณะของข้อมูล ว่ามีรูปแบบหรือลักษณะอย่างไร เช่น เป็นสื่อประเภทอะไร ภาพอย่างเดียว หรือเป็นภาพเคลื่อนไหว โดยให้ความเชื่อถือในลักษณะของข้อมูลที่ต่างกัน

“เมื่อก่อนจะเป็นคนที่ส่งเลยเหมือนกัน ตอนหลังเราเริ่มสังเกตละว่า ถ้าเป็นข้อมูลที่เขียนมา เป็นตัวหนังสือ จะไม่เชื่อทั้งหมด ถ้าเป็นรูปภาพหรือคลิปจะเชื่อมากกว่า เช่น หมอกล่าวว่า แล้วหมอมันมีตัวจริงไหม แล้วถ้าเขาทำตามแบบนี้แล้วชีวิตเขาเป็นอะไรขึ้นมาใครจะรับผิดชอบ ยาผีบอกอะไรพวกเนี่ย”

(สัมภาษณ์คุณชีว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

ง) ตรวจสอบและประเมินจากประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์ (Critical Thinking) ผู้สูงอายุ การตรวจสอบและประเมินโดยไม่อ้างอิงหลักความรู้ แต่เป็นการใช้การคาดเดาและตั้งข้อสงสัยในเบื้องต้น ตั้งคำถามต่อเนื้อหาที่ได้รับ แม้ว่าจะยังไม่มีชุดข้อมูลที่สามารถยืนยันได้ก็ตาม

“อย่างข่าวในกลุ่มที่แชร์ๆมา อันไหนที่อ่านแล้วคิดว่ามันไม่น่าใช่ ก็จะข้ามไปเลย ไม่อ่าน ไม่แชร์ เพราะคิดว่าไม่จริง อ่านแวบเดียวก็รู้แล้ว เรื่องทั่วไปแล้วก็เรื่องการออกกำลังกายด้วยเหมือนกัน บางอันดูแล้วมันไม่ใช้ก็ไม่เชื่อเขาอะ บางทีอย่างที่เราให้ฟังกลุ่มสภครุมี 300 - 400 คน ก็กดทิ้งไม่อ่าน ตอนหลัง ๆ จะกดทิ้งเยอะ เพราะมีความรู้สึกว่ามันไม่จริง ก็กดทิ้งเลย ”

(สัมภาษณ์คุณแดน อายุ 69 ปี อาชีพ อดีตรัฐมนตรี)

“อ๋อ มันจะเป็นไปได้หรือ อย่างเช่นเรื่องยาหยอดตาอะไรอย่างเนี่ย พี่ว่าไม่น่าจะใช้ แค่อ่านก็รู้สึกทะเล่ๆแล้ว อะไรประมาณนี้”

(สัมภาษณ์คุณวรรณ อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตรัฐมนตรี)

4.1.1.2 กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source) หมายถึง กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง ที่เกิดขึ้นเมื่อผู้สูงอายุไม่สามารถประเมิน “ด้วยตนเอง” จากแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ ตามกระบวนการตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ ได้ และประเมินไม่ได้ ว่าข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมานั้น มีความถูกต้องหรือเป็นจริงเพียงใด การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ จะถูกนำมาใช้ เป็นกระบวนการขั้นที่สองต่อมา โดยกระบวนการตรวจสอบนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกเป็น 3 ลักษณะ ที่พบจากการให้สัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ออนไลน์ผู้สูงอายุ ดังนี้

- ก) การตรวจสอบข้อมูลผ่านองค์กรและสถาบัน (Institutional source)
- ข) การตรวจสอบข้อมูลจากบุคคล (Personal source)

ก) การตรวจสอบข้อมูลผ่านองค์กรและสถาบัน (Institutional source) หมายถึง กระบวนการตรวจสอบข้อมูลด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ ซึ่งแหล่งข้อมูลมีลักษณะเป็นองค์กรหรือสถาบันที่ทำหน้าที่และมีความรู้เฉพาะด้าน เช่น โรงพยาบาล สถานีโทรทัศน์ สำนักงานกฎหมาย เป็นต้น โดยผู้สูงอายุเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบผ่านองค์กรและสถาบันต่างๆข้างต้น ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับช่องทางที่สามารถเข้าถึงองค์กรแต่ละองค์กรว่าสามารถเข้าถึงได้อย่างไร โดยผู้วิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงผ่านองค์กรและสถาบันใน ลักษณะ ดังนี้

- 1) สื่อมวลชน (Mass media)
- 2) สถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Expert institution)
- 3) การเปรียบเทียบจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ
- 4) องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงสู่สาธารณะ (Fact checker)

1) สื่อมวลชน (Mass media) ผู้สูงอายุตรวจสอบข้อเท็จจริงจากองค์กรที่ทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณะ ตัวอย่างเช่น สถานีวิทยุโทรทัศน์ สถานีวิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ เป็นต้น โดยสถาบันสื่อมวลชนนั้น อยู่ในทั้งรูปแบบดั้งเดิม (Traditional media) และ สื่อใหม่ (New media) โดยผู้สูงอายุได้สะท้อนถึงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงผ่านสถาบันสื่อมวลชนของตน คือ

- ค้นหาในเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันและนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ (recheck and compare) คือ ผู้สูงอายุค้นหาข้อมูลเดียวกันกับที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ ในเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชัน และตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเว็บไซต์ของสื่อมวลชน เช่น ไทยรัฐออนไลน์ ไทยพีบีเอสออนไลน์ ว่ามีความเหมือนกันหรือไม่ เป็นไปได้หรือไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริง หรือได้มีการแจ้งจากสื่อมวลชนหรือไม่ว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นเท็จ

“ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเงิน การลงทุน เรามีแอปเกี่ยวกับหุ้น อะไรพวกนี้ ก็ลองเอาไปดูในนั้น สมัยก่อนเป็นหนังสือพิมพ์ เราเจาะเลยหัวข้อเศรษฐกิจ ดูว่าข่าวมันตรงกับที่เราเห็นในไลน์ใหม่ ซึ่งหลายครั้งก็ไม่มีเรื่องนั้นให้เทียบดูนะ”

(สัมภาษณ์คุณยุทธ อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตพนักงานด้านไอที)

“บางทีก็กุก็เลย แต่ว่าข่าวจริงใหม่ มันยากอะ ข่าวมันต้องเช็คหลายๆที่ แล้วเอามาวิเคราะห์เอา ถ้าทีวีก็ต้องดูหลายๆช่อง แล้วเอามาวิเคราะห์เอา.... เชื่อเบื้องต้น ก็มี ช่อง 35 34 32 เมื่อก่อนเชื่อ 32 นะแต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยละ แต่ 34 35 เราก็ดูหลายๆช่อง เทียบกันด้วย ว่ามันจริงไหม”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สัมภาษณ์คุณชิว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

“ใน Google หาข้อมูลมันดีที่สุด หาดูพวกเว็บข่าว สำนักข่าวว่าเขาว่ายังไง เพราะว่าถ้าถามซัวร์ก่อน แชร้มันเข้าถ้าเขาไม่มีข้อมูลอยู่ก่อนถ้าอันไหนเขามีข้อมูลมีคนถามก็โอเค”

(สัมภาษณ์คุณหนม อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตบรรณารักษ์)

“ข่าวเศรษฐกิจผมก็มี แอปของธนาคารเขาอยู่ แล้วก็มีของมติชน ของประชาชาติก็จะมี App เขาอยู่ เวลาที่มีข้อมูลอะไรมาเราก็เอาไปดูว่าในแอปบอกอย่างไร เหมือนกันไหม”

(สัมภาษณ์คุณตี๋ อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตผู้จัดการโครงการก่อสร้าง)

- ส่งข้อมูลที่ได้รับไปยังสถาบันสื่อมวลชน (send for checking) คือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงรุกของผู้สูงอายุ ที่ส่งต่อข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ไปยังสื่อมวลชน ในช่องทางที่

สื่อมวลชนได้มีให้ เช่น ไลน์ทางการของสถานี หรือรายการข่าว (Official LINE@) หรือ แฟนเพจในเฟซบุ๊ก (Facebook Fanpage) เพื่อให้สื่อสังคมออนไลน์ขององค์กรสื่อเหล่านั้นแจ้งว่า ข้อมูลดังกล่าวเป็นจริงหรือเท็จ

“แล้วก็จากวิดีโอที่คนวิดีโอที่เขาตัดมาทำให้เห็นว่าเขาไปหาจากแหล่งข้อมูลจริงๆ ซึ่งค่อนข้างมั่นใจว่า 100% ว่าใช่ แล้วถึงจะออกมา แล้วก็ข่าวจริงประเทศไทยซึ่งมันเป็นข่าวของทางการเลย อันนี้ผมจะติดตามบ่อยมันก็จะไม่เลอะเทอะ อันไหนเราไม่มั่นใจก็ถามเขา ค่อนข้างมั่นใจเลยว่าโอเคใช่ เสียภาษาเสียภาษา มัน มันก็จะมีมั่วออกมาเยอะ ”

(สัมภาษณ์คุณอ๊ว อายุ 60 ปี อาชีพ เจ้าของกิจการ)

2) สถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Expert institution) ผู้สูงอายุตรวจสอบข้อเท็จจริงจากสถาบันที่มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น โรงพยาบาล ศูนย์สุขภาพ ธนาคาร สำนักกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุใช้เป็นแหล่งข้อมูลในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นข้อมูลเฉพาะด้าน เช่น ข้อมูลด้านสุขภาพ ข้อมูลด้านการเงิน และข้อมูลเฉพาะด้านอื่น ๆ โดยได้สะท้อนถึงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงผ่านสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญ จะมีลักษณะคล้ายกับสถาบันสื่อมวลชน คือ

- ค้นหาในเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันและนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ (recheck and compare) คือ ผู้สูงอายุค้นหาข้อมูลเดียวกันกับที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ ในเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชัน และตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเว็บไซต์ขององค์กรภาครัฐและเอกชน เช่น โรงพยาบาลรามารัตน์ เว็บไซต์ของแพทย์สภา ว่ามีความเหมือนกันหรือไม่ เป็นไปได้หรือไม่ว่าจะเป็นจริง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

“โดยมากจะเช็คเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพจากรามา เพราะตอนนี้จะชอบดูของมันจะมีช่องรามารัตน์ แอลแอล มันรู้เป็นช่องอะไร เพราะพอดีเป็น Line กับรามารัตน์ด้วยเขาก็จะบอกว่าวันนี้จะพูดอะไรก็ตาม รามา ”

(สัมภาษณ์คุณหนม อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตบรรณารักษ์)

“...เอาเราไปหาในกูเกิ้ลบ้าง หาในแพทย์สภาบ้าง เกสสุขภาพบ้าง ผมจะมีแหล่ง แล้วหมอมจะต้องทำงานในสถานที่น่าเชื่อถือ หมอที่จ่ายยาฟรีเนี่ยนะ ไม่เอาเลย ต้องมีรูป มีที่ทำงาน มีใบปริญญา และต้องทำงานที่เป็นหลักแหล่ง และสามารถโทรถามได้”

(สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตนักประชาสัมพันธ์)

“บางทีคนก็บอกกันก็มี ในไลน์เนี่ย ส่งมาบอกว่าข่าวนี้อาจจริงนะ เราก็จะรู้ หรือว่าอย่างเช่น ข่าวนี้ออก ว่ากสทชว่ามีข่าวนี้อันนี้ไหม เราก็จะรู้ว่าอันนี้ไม่ใช่ .ประกาศมา เราก็เข้าไปดูในไลน์ของกสทช.”

(สัมภาษณ์ประเสริฐ อายุ 65 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการ)

“ส่วนมากผมจะกดใน Google ดูประวัติเขานิดหน่อยก่อน ว่าเขาทำอะไรมา เขาผ่านงานอะไรมา ก็พอจะเชื่อถือได้ไหม อย่างบางที่ผมไปฟังคุณปริญญ์ พานิชภักดิ์ แรก ๆ ผมก็ไม่รู้ คือผมรู้แต่ ดร.ศุภชัย . พานิชภักดิ์ ใช่ไหมครับ แล้วคุณปริญญ์เป็นใคร ผมก็เลยกดGoogle ดู ก็โอเคเราก็ไปฟังแคบ่อย เหมือนกัน เรื่องหุ่นเรื่องอะไร เว็บไซต์เขาทำงานอยู่แหละ เว็บไซต์ หรืออะไรผมก็ไม่แน่ใจ”

(สัมภาษณ์คุณดี อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตผู้จัดการโครงการก่อสร้าง)

- ส่งข้อมูลที่ได้รับไปยังสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญ (send for checking) การตรวจสอบข้อมูลเชิงรุกของผู้สูงอายุ ที่ส่งต่อข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ไปยังองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญ ในช่องทางต่างๆที่องค์กรนั้นมีให้ เช่น ไลน์ทางการโรงพยาบาล หรือสมาคมที่เชี่ยวชาญ หรือ แฟนเพจในเฟซบุ๊ก (Facebook Fanpage) เพื่อให้สื่อสังคมออนไลน์ขององค์กรที่มีความเชี่ยวชาญ เหล่านั้นได้ตรวจสอบและแจ้งให้แก่ผู้สูงอายุ

“ก็ที่โรงพยาบาลเวลาไปพบหมอ มันจะมีจุดบริการคนป่วยที่เขาให้ถาม มันก็พยาบาลมีหมอสวมได้ มันก็จะได้ข้อมูลที่แน่นอน เวลาได้ข้อมูลมาแล้วพอดีเราไปโรงพยาบาลก็ไปถามเลย แต่มันก็ช้า”

(สัมภาษณ์คุณหนม อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตบรรณารักษ์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3) การเปรียบเทียบจากแหล่งข้อมูลอื่น ผู้สูงอายุตรวจสอบด้วยการนำข้อมูลไปสืบค้นในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ตนมี กับข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Youtube Facebook เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจว่าข้อมูลนั้นจริงหรือเท็จ โดยได้สะท้อนถึงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ คือ สืบค้นข่าวสารที่ได้รับลงในสื่อสังคมออนไลน์ เปรียบเทียบชุดข้อมูลระหว่างสื่อและข้อมูลของตน และสังเกตความคิดเห็นของบุคคลอื่นในสื่อสังคมออนไลน์ต่อข้อมูลดังกล่าว

“อ่านแล้วแบบจริงรีเปลา ดูว่ากระแสข้างนอกมันเป็นยังไง อย่างเราไปเสิร์ชในเฟซก่อน ว่าเขาพูดถึงเรื่องนี้ยังไง แล้วเราก็เอามาวิเคราะห์ดูว่ามันจริงหรือไม่จริง”

(สัมภาษณ์คุณยุท อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตนักงานด้านไอที)

“ก็ดูใน Facebook ใน Line เพราะบางทีใน Youtube ก็ยังไม่ชัวร์ เทียบกัน ถ้าข่าวการเมืองก็จะเทียบแบบนี้ดูว่าในออนไลน์เขาพูดว่าไงกัน ถ้ามีคนบอกว่าปลอม ก็ต้องดูอีกทีว่าคนพูดแบบนั้นเยอะป่าว”

(สัมภาษณ์คุณตี อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตผู้จัดการโครงการก่อสร้าง)

“แต่วิธีที่ผมใช้ก็คือ สมมติเรื่องนี้เราสงสัย ก็เข้าไปหาในกูเกิ้ล ในเฟซ ก็จะทำให้เจอว่าข้อมูลที่มีในเว็บ มีอะไรบ้าง ตรงไหนบอกว่าอันนี้จริงไม่จริง ถ้าขัดแย้งแสดงว่าไม่จริง”

(สัมภาษณ์ประเสริฐ อายุ 65 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการ)

4) **องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงสู่สาธารณะ (Fact checker)** ผู้สูงอายุ สืบค้นจากแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ จากองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงสู่สาธารณะ (Fact checker) ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่เป็นที่สนใจของสาธารณะ โดยเฉพาะข้อมูลที่มีการร้องเรียน หรือสอบถามว่าเป็นจริงหรือไม่ เช่น ศูนย์ข่าวชัวร์ก่อนแชร์

“ถ้าเป็นข่าว พี่ก็จะเช็คจากชัวร์ก่อนแชร์ หรือบางเรื่องก็จากคนที่เราคิดว่าเขาจะรู้เรื่องนี้ อย่างเรื่องกฎหมาย พี่มีเพื่อนเรียนกฎหมาย ก็จะถามว่าเป็นยังไงข้อมูลทางกฎหมาย ถ้าเกี่ยวกับคอม กบสื่อ ก็จะไปถามอาจารย์ ถ้าเรื่องทั่วไป ก็จะถามชัวร์ก่อนแชร์”

(สัมภาษณ์คุณชีว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

“บอกว่าถ้าคนที่บ้านอยู่เป็นอัมพาตขึ้นมา ให้รีบปล่อยเลือดเลย เอาเข็มมาเจาะไรเงี้ย ซึ่งหลักการแพทย์มันคืออะไร อ้าวว่าเป็นเมืองนอก ได้หวั่นเขาทำแบบนี้ไรเงี้ย ซึ่งพี่คิดว่าจริงป่าว แล้วมันดินะสำนักข่าวไทยมันมี พี่ก็เช็คที่ชัวร์ก่อนแชร์ ถามเขาว่ามีไหมเหตุการณ์แบบนี้ แล้วเขาก็ส่งรายละเอียดเรื่องนั้นมา แล้วพี่ก็ส่งบอกเพื่อน ไม่ว่าจะข่าวอะไร ถ้าพี่สงสัยพี่ก็จะเช็คก่อน”

(สัมภาษณ์คุณชีว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

“มีชัวร์ก่อนแชร์ ถ้าผมไม่แน่ใจจริงๆ ผมก็จะไปถามชัวร์ก่อน..... ผมก็มีช่องทางทางไลน์กับในเฟซบุ๊ก แล้วก็ messenger มีเรื่องหนึ่งที่มันติดขัดผม เรื่องน้ำเต้าหู้ ใส่ถั่วเหลืองนอกจากนั้นผมก็ถามพัน เราทาบ ถามชัวร์ก่อนแชร์ ยิ่งถ้าเป็นเรื่องความเชื่อเนี่ยมันต้องทำ ชัวร์ก่อนแชร์เนี่ยที่ผมเชื่อถือเล ต้องดูว่า ไอตัวแหล่งข่าวเนี่ย บางครั้ง มันใช้อารมณ์ตัวมันเองรีเปลา ซึ่งเรื่องแบบนี้มันใช้อารมณ์ตัวเองไม่ได้ ซึ่งเรื่องแบบนี้มันต้องวิชาการ มีหลักฐานอ้างอิง”

(สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตนักประชาสัมพันธ์)

“ส่วนมากเพื่อนก็จะส่งมาใน Facebook เพื่อน ๆ จะส่งมาแล้วเราก็ต้องเอามาดูอีกทีว่าข้อมูลอันนี้มันจริงไหมเป็นเรื่องสำคัญรีเปลา ถ้าเรื่องไม่สำคัญก็อ่านแล้วก็ ปิด ๆ ไป แต่ถ้าเป็นเรื่องสำคัญมันจริงไหมเราก็ต้องค้นบางที่เราค้นกับซัวร์ก่อนแฮร์หรือกเดเน็ตดูว่าข้อมูลนี้มันจริงไหมก่อนที่จะส่งต่อไปให้คนอื่น”

(สัมภาษณ์คุณหมอม อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตนายก)

ข) การตรวจสอบข้อมูลจากบุคคล (Personal source) ผู้สูงอายุตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ โดยแหล่งข้อมูลมีลักษณะเป็นบุคคล สามารถระบุตัวตนได้ โดยการตรวจสอบข้อมูลในกระบวนการนี้จะมีลักษณะเป็นตัวต่อตัว (peer to peer) ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยจำแนกผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- 1) แหล่งข้อมูลบุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญ (Specialist)
- 2) แหล่งข้อมูลบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ (Peer group)
- 3) การตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ (Social group source)

1) แหล่งข้อมูลบุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญ (Specialist) หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้ ที่ผู้สูงอายุนำข้อมูลที่ไม่แน่ใจมาตรวจสอบด้วย โดยเป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุเคยมีประสบการณ์ร่วมด้วย เช่น อาจารย์ที่เคยเรียนด้วย ซึ่งผู้สูงอายุจะมีช่องทางการเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญได้ ในแบบส่วนตัว และเลือกสอบถามจากความเชี่ยวชาญของบุคคลนั้น โดยสะท้อนถึงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงผ่านบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ คือ

- ส่งต่อข้อมูลที่ได้รับและไม่แน่ใจไปยังผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้สูงอายุมีการส่งต่อข้อมูลที่ได้รับไปยังผู้เชี่ยวชาญ ด้วยวิธีการส่งต่อ (Forward) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยบัญชีของตน เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญที่ตนมีช่องทางติดต่อได้ตรวจสอบข้อมูลนั้น

“ถ้าเป็นข่าว พี่ก็จะเช็คจากซัวร์ก่อนแฮร์ หรือบางเรื่องก็จากคนที่เราคิดว่าเขาจะรู้เรื่องนี้ อย่างเรื่องกฎหมาย พี่มีเพื่อนเรียนกฎหมาย ก็จะถามว่าเป็นยังไงข้อมูลทางกฎหมาย ถ้าเกี่ยวกับคอม กับสื่อ ก็ถามอาจารย์ ถ้าเรื่องทั่วไปก็จะถามซัวร์ก่อนแฮร์”

(สัมภาษณ์คุณฉวี อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตรองอธิการบดี)

“เพราะว่าที่เราบอกมันมีตัวตน พิสูจน์ได้ ไม่เหมือนไลน์ที่พวกเขาส่งมา สถาบันนั้นนี้ คือเขาว่า แล้วก็
ไม่รู้ โบราณเขาว่ามาไยอย่างนี้ กลุ่มไลน์ผมโชคดี ได้คุณหมอแผนจีนมา ชื่อตั้งอะ แล้วก็หมอไทยก็มี
อาจารย์หมอไทยสอนอยู่แถวรังสิต ซึ่งมีรพพอินเตอร์ เรื่องสมุนไพรด้วย ซึ่งเป็นลักษณะของหมอแ.
เขาจะแม่น เวลาเราได้ข้อมูลมา เราก็จะไปถามเขา”

(สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตนักประชาสัมพันธ์)

“ในกลุ่มมีนักข่าวอยู่ พี่เวลาข่าวอะไรมา ทั่วๆไป บางทีพี่ก็ส่งต่อไปให้เขาช่วยดู เขาก็ไม่ค่อยว่างนะ
งานยุ่ง แต่ถ้าว่างเขาก็จะตอบมา เขารู้ข่าวเยอะ เยอะกว่าเรา ก็ส่งไปให้”

(สัมภาษณ์คุณยศ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตอาสาสมัครและนักธุรกิจ)

2) แหล่งข้อมูลบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ (Peer group) หมายถึง
กระบวนการตรวจสอบที่ผู้สูงอายุสอบถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับ จากบุคคลที่มีความใกล้ชิด
สนิทสนม เช่น สมาชิกครอบครัว เพื่อน เป็นต้น โดยสะท้อนถึงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงผ่าน
บุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ คือ

- ติดต่อสอบถามสมาชิกครอบครัว เช่น บุตรหลาน โดยตรงเมื่อต้องการคำตอบต่อชุด
ข้อมูลที่ได้รับมา
- ส่งต่อชุดข้อมูลไปยังคนใกล้ชิดเพื่อตรวจสอบ เช่น การส่งข้อความส่วนตัว และการโทร
โดยตรง

“เรื่องสุขภาพก็จะดูจากโรงพยาบาลด้วย ถ้าพวกนี้ก็จะค่อนข้างเชื่อเขาอยู่แต่ถ้าเกิดอันไหนที่รับ
มาแล้วไม่มั่นใจมีจังหวะก็จะโทรหาลูกสาว...จะนึกถึงเขาก่อนเขาบอกว่าถ้ามีอะไรสงสัยก็โทรถามเขา
เลย ถ้าเขาว่างเขาก็จะตอบเลย ถ้าไม่ว่างเขาก็จะไม่ตอบ เรื่องยาซึ่งเรามั่นใจว่าเขาจะมีความรู้”

(สัมภาษณ์คุณอ๊ว อายุ 60 ปี อาชีพ เจ้าของกิจการ)

“สงสัยบ่อยเลย ข่าวมั่วๆชอบส่งมาเต็มกลุ่มเลย พี่ก็จะดูเองบ้าง หรือส่งไปให้เพื่อนบ้าง หรือบางที่ยัง
ไม่ทันได้ส่งไปถามมันเลย มันหักมา เขี่ยข่าวนี้มั่วนะ ! เราก็จะรู้ละ ไม่แชร์ต่อ ระวังกับข่าวนี้”

(สัมภาษณ์คุณวรรณ อายุ 61 ปี อาชีพ อดีตผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ)

“ก็เนี่ยที่บอกว่าเช็คกับเพื่อนบ้างอะไรอย่างเงี้ย แต่ก็ไม่เคยเช็คใน Line นะ แล้วเราก็ดูว่าข้อมูลนั้นมาจากแหล่งที่เชื่อถือได้ไหมแค่นั้นอย่างเงี้ย ถ้ายังไม่แน่ใจเช่นแบบว่า งานสัมมนาเป็นข่าวงานสัมมนา มาเราก็อกไปถามเพื่อนเลยว่าอัยแก งานนี้มีจริงไหม ข่าวงานนี้มันหลอกกริปเปล่า อะไรอย่างเงี้ย”

(สัมภาษณ์คุณพรรณี อายุ 72 ปี อาชีพ อดีตพนักงานบัญชี)

3) การตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ (Social group source)

ผู้สูงอายุตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่เป็นลักษณะกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ คือมีจำนวนหนึ่งอยู่ในกลุ่มในสื่อสังคมออนไลน์นั้น เช่น กลุ่มไลน์ (LINE group) เพื่อน กลุ่มไลน์ชมรม กลุ่มไลน์เฉพาะกิจ เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุตรวจสอบข้อมูลโดยไม่อ้างถึงตัวบุคคลภายในกลุ่ม เพียงแต่พิจารณาจากความน่าเชื่อถือแบบองค์รวมของกลุ่มในสื่อสังคมออนไลน์กลุ่มนั้น โดยสะท้อนถึงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงผ่านกลุ่มบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ คือ

- เทียบข้อมูลที่ตนได้รับมาจากแหล่งอื่น กับข้อมูลที่มีอยู่ในกลุ่มบุคคลที่ตนเชื่อถือ คือผู้สูงอายุเปรียบเทียบข้อมูลที่ตนได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ของตน กับข้อมูลที่อยู่ในกลุ่มสื่อสังคมออนไลน์กลุ่มหนึ่งที่ตนเชื่อว่าเป็นกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มที่น่าเชื่อถือ เช่น กลุ่มของเพื่อนสนิท กลุ่มที่มีผู้เชี่ยวชาญอยู่ในกลุ่มเยอะ เป็นต้น

“แล้วก็ข่าวจริงประเทศไทยซึ่งมันเป็นข่าวของทางการเลย อันนี้ผมจะติดตามบ่อยมันก็จะไม่เลอะเทอะ ค่อนข้างมั่นใจเลยว่าโอเคใช้ เสียภาษาเสียภาษา มัน มันก็จะมีข่าวออกมาเยอะ”

(สัมภาษณ์คุณอวี อายุ 60 ปี อาชีพ เจ้าของกิจการ)

“อย่างอาสาภาชาดรุ่นพี่จะเป็นรุ่นน้ำท่วมก็คือรุ่นปี 55 เพราะฉะนั้นก็จะมีหลายพวก พอหลายพวกบ๊อบพอเราอ่านข่าวในกลุ่มสหกรณ์ครูแล้วก็ไปดูในกลุ่มอาสาภาชาดรุ่นเรา เขาก็บอกมาเสร็จเลย ว่าอย่าเชื่ออันนั้นอันนี้เพราะไม่จริง หลังๆพี่ก็จะดูในอาสาภาชาดละ ว่าข่าวนี้เขาบอกว่ายังไง มีใครมาพูดกับเรื่องนี้ยังไงแล้ว”

(สัมภาษณ์คุณแดน อายุ 69 ปี อาชีพ อดีตข้าราชการครู)

- ส่งข้อมูลเข้าไปในกลุ่ม เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง ผู้สูงอายุมักมีการส่งต่อข้อมูลที่ได้รับ เข้าไปยังกลุ่มสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยวิธีการส่งต่อ (Forward) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยบัญชีของตน เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มแสดงทัศนคติต่อข้อมูลนั้น ว่ามีข้อเท็จจริงอย่างไร

“ถ้าพี่ไม่มั่นใจที่จะส่งเข้าห้องราชสีห์ (กลุ่มไลน์) เป็นห้องที่มีผู้ใหญ่ความรู้กว้างไกล อ่านข่าวมาหลายช่องถามว่าอันนี้จริงไหม หรือข่าวเก่าคนไหนเขารู้เข้าจะรีบตอบเลย เขาจะหาข้อมูลมาวิเคราะห์เลยว่าอันนี้ตั้งแต่ปีไหน ๆ”

(สัมภาษณ์คุณยศ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตอาสาสมัครและนักธุรกิจ)

4.1.1.3 การหักล้างข้อเท็จจริง (Debunking) คือ กระบวนการที่แจ้งข้อมูลหลังจากการตรวจสอบแล้ว เพื่อสร้างความเข้าใจต่อบุคคลอื่น ว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อเท็จจริงหรือข้อมูลจริง โดยผู้สูงอายุสะท้อนถึงพฤติกรรมดังกล่าวทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกตการณ์ออนไลน์ ผู้วิจัยจำแนกวิธีการหักล้างข้อมูลใน 1 ประเด็น คือ

ก) การบอกต่อเพื่อหักล้างด้วยถ้อยคำ

ก) การหักล้างด้วยถ้อยคำ หมายถึง การแจ้งถึงข้อเท็จจริงของข้อมูลในลักษณะที่ผู้สูงอายุจะสื่อสารโดยตรงกับบุคคลอื่นที่อาจเป็นผู้ส่งต่อข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งที่เป็นเท็จเข้าสู่กลุ่ม หรือสื่อสารโดยตรงกับบุคคลคนใกล้ชิด เมื่อพวกเขาส่งข้อมูลที่เป็นเท็จให้ผู้สูงอายุ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

• ผลจากการสังเกตการณ์ออนไลน์

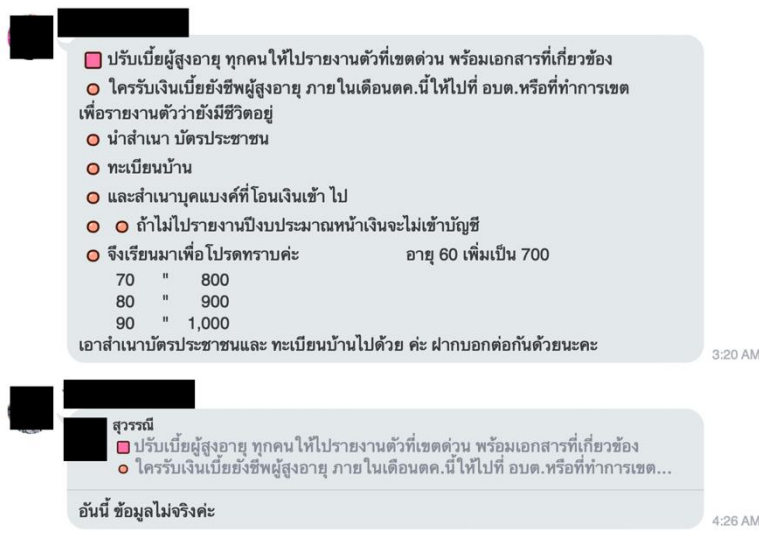
คืนนี้ตั้งเวลา 24.30 น. ถึง 03.30 น. ให้ปิดโทรศัพท์มือถือ, cell phone จากการประกาศของสถานีโทรทัศน์ของสิงคโปร์คืนนี้จะมีแสงรังสีความถี่สูงมาก และรังสีคอสมิกผ่านไกลโลกเรามาก ซึ่งทำให้เกิดอันตราย และความเสียหายต่อเราได้ ช่วยบอกญาติพี่น้อง เพื่อนๆ ช่วยปิดมือถือ, เซลล์โฟน และวางห่างไกลจากร่างกายของเรา ต้องส่งต่อให้ญาติ เพื่อนๆ (ตรวจสอบข้อมูลจากกูเกิ้ลนาซา และข่าวบีบีซี)

จริงตามนั้นครับ เช็คว่าแล้ว
<http://www.solar-storm-warning.com/>
 www.solar-storm-warning.com/
 และพี่นี่เพื่อเปิดลิงก์

14.02 น.

ข่าวนี้น่ากลัวมาก ๆ แล้วค่ะพี่ ขอขอบคุณค่ะ ไม่จริงนะคะ 14.48 น.

ภาพที่ 8 แสดงพฤติกรรมการแจ้งเพื่อหักล้างเมื่อมีข้อมูลที่ตนทราบหรือทำการตรวจสอบแล้วว่าเป็นเท็จ ด้วยการแจ้งด้วยถ้อยคำโดยตรง ในลักษณะที่ไม่ทันที่ แต่เป็นที่เข้าใจว่าเป็นการหักล้างข้อมูลใด



ภาพที่ 9 แสดงพฤติกรรมการแจ้งเพื่อห้ก้ล้งข้อมูลเช่นเดียวกับ ภาพที่ 8 โดยมีการกล่าวถึง (Mention) ผู้ส่งข้อมูลนั้น ด้วยวิธีการตอบกลับ (Reply) ถึงข้อมูลนั้นโดยเฉพาะเจาะจง

ผู้วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีการแจ้งเพื่อห้ก้ล้งข้อมูลด้วยถ้อยคำหลังจากตรวจสอบแล้ว ซึ่งในลักษณะนี้ไม่ได้มีการส่งข้อมูลที่ได้รับมา ให้กับบุคคลอื่นโดยตรง โดยเป็นการนำมาบอกกล่าว ต่ออีกทอดหนึ่ง เช่น

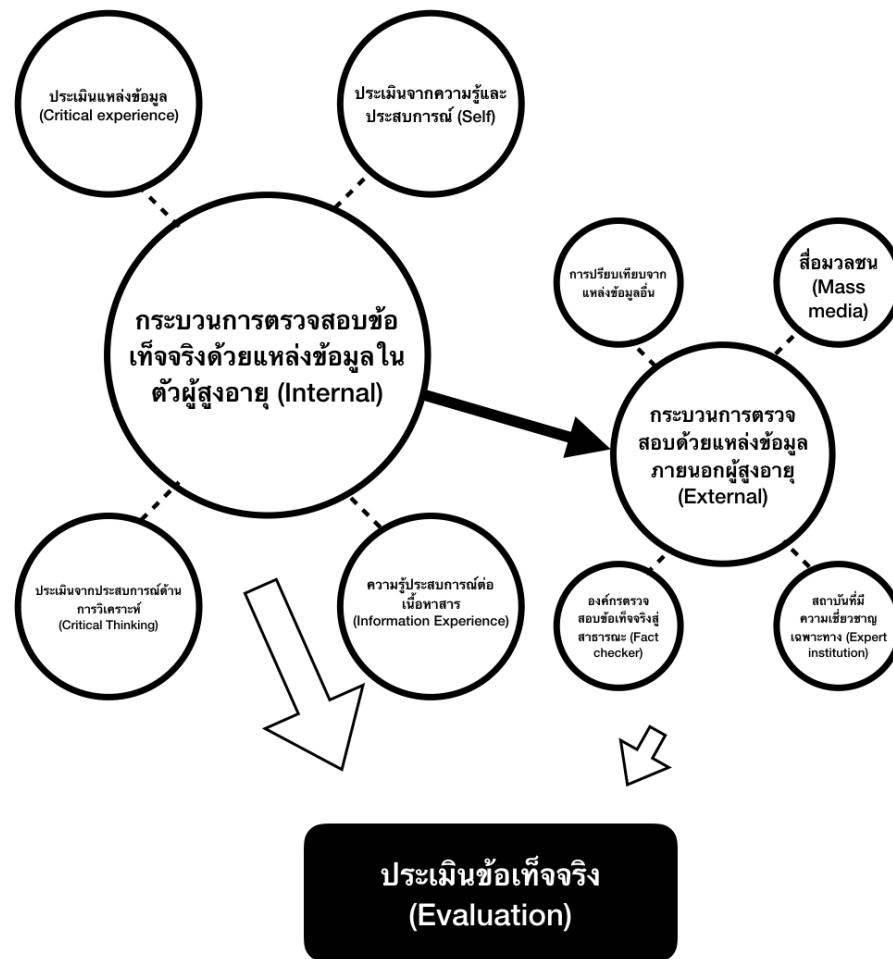
“อย่างเพื่อนเขาแชร์ข้อมูลมั่ว ๆ มาเราก็จะบอกอันนี้ไม่จริงนะเราได้ไปถามไปติดต่อหมอที่นี่ ที่นี้โรงพยาบาลนี้ดูแล้วไม่จริงอย่าแชร์ต่อนะเพราะมันเป็นอันตรายแก่คนที่อ่านข้อมูลต่อไป”

(สัมภาษณ์คุณหมอม อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตนายก)

นอกจากนี้ยังพบว่าระดับความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุคคล มีผลต่อการแจ้งเพื่อห้ก้ล้ง

“ถ้าสนิทมากก็จะบอกเหมือนกับที่ผมพูดก็จะบอกว่าใจเย็นๆไม่ต้องรีบ เพราะว่าบางที่ที่คุณให้มามันไม่ถูก หรือถ้าเรารู้ว่าอันไหนใช่เราก็จะส่งกลับไปให้เขา อันนี้เรื่องมันเป็นอย่างนี้แหละ หรือถ้าเป็นในกรณีกลุ่มเป็นกลุ่มที่เขาไม่ฟังเราก็เจียบไป ก็จะบอกคนที่สนิทๆพูดคุยกันได้”

(สัมภาษณ์คุณอ๊ว อายุ 60 ปี อาชีพ เจ้าของกิจการ)



ภาพที่ 10 สรุปกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ

(1) เป็นกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย ตรวจสอบและประเมินจากความรู้และประสบการณ์ (Self) ตรวจสอบและประเมินแหล่งข้อมูล (Critical experience) ตรวจสอบและประเมินจากความรู้ประสบการณ์ต่อเนื้อหาสาร (Information Experience) และ ตรวจสอบและประเมินจากประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์ (Critical Thinking) ซึ่งหากผู้สูงอายุยังไม่สามารถประเมินได้ด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (Internal) ผู้สูงอายุจะเข้าสู่จุดที่ (2) กระบวนการตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External) ซึ่งประกอบด้วย สื่อมวลชน (Mass media) สถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Expert institution) การเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งอื่น และ องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงผู้สื่อข่าว (Fact checker) และเมื่อมีชุดข้อมูลที่เพียงพอ ผู้สูงอายุก็จะประเมินความถูกต้องของข้อมูลนั้นต่อไป เป็นอันจบกระบวนการ

4.1.2 ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร ในสื่อสังคมออนไลน์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ จำนวน 12 คน ซึ่งแสดงออกถึงการตรวจสอบข้อเท็จจริงในเบื้องต้นพบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้ทราบ ตระหนัก เรียนรู้ จนนำไปสู่การลงมือตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ทั้งด้วยกระบวนการในตัวผู้สูงอายุ (internal) และภายนอกผู้สูงอายุ (External) ทั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอปัจจัยที่ค้นพบ โดยจำแนกเป็นรายประเด็น ได้แก่

- ความสะดวก
- การประกอบอาชีพในอดีต
- ปัญหาด้านสุขภาพ
- ความรู้จากสถาบันที่มีควสามเชี่ยวชาญ

• **ประเด็นความสะดวก** ผู้สูงอายุ มีกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ตนได้รับมากที่สุดเมื่อ มีความสะดวกในการปฏิบัติ ซึ่งความสะดวกนี้ หมายถึง มีเวลา มีอุปกรณ์ที่สามารถทำได้ มีแหล่งข้อมูลที่พร้อม เป็นต้น โดยการเกษียณอายุการทำงานของผู้สูงอายุ เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีเวลาในการทำกิจกรรมอื่นมากขึ้น รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลที่ผู้สูงอายุได้รับด้วย ซึ่งต้องใช้เวลาในการตรวจสอบ ประเด็นด้านความสะดวกจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุตรวจสอบหรือไม่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร

• **การประกอบอาชีพในอดีต** ผู้สูงอายุเคยประกอบอาชีพ ในสายการทำงานที่หลากหลายแตกต่างกัน เช่น ข้าราชการครู ผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ พนักงานบริษัทเอกชน ฯลฯ ซึ่งหน้าที่รับผิดชอบเมื่อยังประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุ ให้มีมีทักษะในเบื้องต้น เช่น ผู้สูงอายุที่เคยประกอบอาชีพช่างภาพ จะมีความเข้าใจเรื่องภาพที่มาก เมื่อพบข่าวหรือข้อความที่มีรูปภาพเป็นองค์ประกอบในการนำเสนอ ผู้สูงอายุจะสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงของภาพนั้นได้ด้วยทักษะที่ตนมีจากการประกอบอาชีพในอดีต

“ ผมเคยทำงานเป็นช่างภาพมาก่อน ก่อนที่มันจะมีดิจิทัลเนี่ย.....
เนี่ย อย่างภาพนี้ขำเนี่ย ผมว่ามันไม่ใช่เนาะ ขำมันเป็นขำหนึ่งภาพมันไม่เห็นเกี่ยวกับขำเลย เบื้องต้นนี่
ก็รู้พอเดาได้ละว่าไม่จริง”

(สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตนักประชาสัมพันธ์)

นอกจากการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้ว การประกอบอาชีพเป็นปัจจัยทำให้ “วิธีการ” และ “แหล่งข้อมูล” ของการตรวจสอบข้อเท็จจริงในผู้สูงอายุแตกต่างกัน เช่น ผู้สูงอายุที่เคยประกอบอาชีพครูหรือนักวิชาการ มักจะตรวจสอบข้อมูลจากความรู้ของตนเอง (Knowledge) และแหล่งข้อมูลที่เป็นข้อมูลลายลักษณ์อักษร สืบค้นข้อมูลผ่านการอ่าน ในขณะที่ผู้สูงอายุที่เคยประกอบอาชีพในบริษัทเอกชนที่เริ่มใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ จะกล่าวถึงการตรวจสอบข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตมากกว่า เป็นต้น

• **ปัญหาด้านสุขภาพ** จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุ 8 จาก 12 คน เคยมีประสบการณ์ด้านสุขภาพร้ายแรง เช่น โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน โรคหัวใจ โรคความดันโลหิต ฯลฯ ทั้งกับตัวผู้สูงอายุโดยตรง หรือกับคนรอบข้าง เช่น บิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เป็นต้น โดยประเด็นดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุตระหนักและเห็นความสำคัญ ของการตรวจสอบข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลประเภทสุขภาพ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้สูงอายุสนใจและเปิดรับมากที่สุด เพราะข่าวสารเหล่านั้น สามารถมีผลกระทบต่อทางลบให้กับผู้สูงอายุและคนรอบข้างได้ หากนำไปปรับใช้ในชีวิตจริง

“มันเริ่มจากที่พ่อป่วย หาโรงพยาบาลแพง กลับมาพ่อเป็นอัมพฤกษ์ เราถามหมอ หมอว่าเรา เราก็เลยมาศึกษาเอง พ่อได้ศึกษา แล้วได้รู้ว่ามันเกิดจากหลอดเลือด ทุกวันนี้เราตรวจแต่เลือด ไม่ตรวจหลอดเลือด หลังจากนั้นนะ เรื่องแชร์ๆกันมาเนี่ยต้องระวัง เพราะว่าพ่อเราก็อายุไปคนแล้วไง แล้วพ่อก็มายป่วยด้วย ตอนนีพ่เป็นมะเร็ง แต่ว่าก็ไม่ได้ตกใจอะไร เราศึกษามา เราก็อ่านรู้ที่จะอยู่กับมันมากกว่า”

(สัมภาษณ์คุณชิว อายุ 60 ปี อาชีพ อดีตประกอบธุรกิจส่วนตัว)

นอกจากปัญหาสุขภาพของสูงอายุแล้ว ผู้สูงอายุที่เคยผิดพลาดหลงเชื่อและปฏิบัติตามข้อมูลที่เป็นเท็จ โดยในกรณีนี้คือข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ เป็นปัจจัยประกอบกัน กับปัญหาสุขภาพที่ผู้สูงอายุที่อยู่ก่อนแล้ว ทำให้เข้าใจถึงผลกระทบของข้อมูลที่เป็นเท็จ และความสำคัญของการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสื่อสังคมออนไลน์

“ ผมมารู้ตัวว่าผมเป็นมะเร็ง คิดว่าเป็นโรคระเพราะมา 8 ปี กลายมาเป็นรู้ว่าผมเป็นโรคหัวใจ ผมรักษาคิดว่าเป็นกรดไหลย้อนมา 7 ปี ผมเสียเวลาไปเนี่ย แล้วก็คิดว่าคนไทยเนี่ยไม่น้อยเลย ที่รักษาโรคผิดทาง อาหารของโรคนั้นคล้ายกัน เราบอกว่าปวดหัวหรือเอายานี้ไปกินสิ มันไม่ใช่ละ เชื่อทีวี เชื่อโซเชียล เชื่ออะไร ยาแดงขาวเนี่ยแดงขาวอะไรละ ซึ่งก็พูดตรงๆว่าผมก็เคยเชื่อโอทีๆเขาบอกกันเนี่ยว่ากินนู่นสิกินนี่สิ สุดท้ายก็มาเจอกับตัวผมเอง ”

(สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ อายุ 63 ปี อาชีพ อดีตนักประชาสัมพันธ์)

แหล่งข้อมูลในการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลในผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพมาก่อน มีแนวโน้มที่จะเชื่อถือแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ ประเภทบุคคลที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Specialist) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เชี่ยวชาญในด้านสุขภาพ ได้แก่ แพทย์ พยาบาล เภสัชกร เป็นต้น

“คือตอนนี้ป่วยเป็นมะเร็งอยู่ไง ก็เลยอยากศึกษาดูอะไรอย่างเนี่ยเรื่องสุขภาพ เรื่องอาหารการปฏิบัติตน อะไรไม่ดีก็ต้องระวัง ต้องเช็คก่อน ก็ที่โรงพยาบาลเวลาไปพบหมอมันจะมีจุดบริการคนป่วยที่เขาให้ถาม มันก็พยาบาลมีหมอถามได้ มันก็จะได้ข้อมูลที่แน่นอน”

(สัมภาษณ์คุณหม่อม อายุ 68 ปี อาชีพ อดีตนางพยาบาล)

- **ความรู้จากการอบรมสัมมนาและสถาบัน** เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีทักษะและสร้างการรับรู้ถึงความสำคัญของการตรวจสอบข้อเท็จจริง รวมถึงสร้างความเข้าใจต่อผู้สูงอายุถึงปัญหาของข้อมูลเท็จในสื่อสังคมออนไลน์ โดยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า

“ไม่ได้ตรวจสอบใน Line นะ มาเรียนพวกนี้ถึงจะรู้ว่าตรวจสอบยังไง แต่ปกติจะไม่ตรวจสอบแต่หมายความว่า อย่างเช่นสุขภาพจะมาจากโรงพยาบาลอันนี้เราก็เชื่อถือ เรื่องยาเรื่องเกี่ยวกับอะไร ”

(สัมภาษณ์คุณพรรณณี อายุ 72 ปี อาชีพ อดีตนางงานบัญชี)

“ฟังรายการหลายๆและการมติดิตตามรายการของอาจารย์วีระ ของ 14:00 ช่อง 9 ซึ่งผมชอบฟังรายการเขามากแล้วผมก็ได้เก็บความรู้มาจากรายการเขาว่าเขาจะเป็นรายการที่อาจารย์วีระ อธิบายมติดิตตามรายการเขาจะมา 10 ปีแล้ว ซึ่งเมื่อก่อนเขาจัดที่วิทยุซึ่งเมื่อก่อนวิทยุเนี่ยมันจะอยู่บนรถแล้วเวลาอยู่บนรถเนี่ยเราก็จะเปิดวิทยุเป็นเพื่อน เราก็ชอบฟังรายการพวกนี้ซึ่งเขาจะบอกกับแฟนรายการอยู่ประจำว่าถ้าคุณไม่มั่นใจคุณไม่ต้องแชร์เป็นคนแรกหรอก ไซ้เป็นคนแรกนี้เพื่ออะไรเพื่อให้ได้เป็นที่ 1 หรือถ้าเกิดผิดพลาดขึ้นมาละความเสียหายมันจะมากกว่านั้นไหม ก็เลยเอาตัวนี้มาเป็นแนวคิด มันมีเหตุผลอะไรทำไมฉันต้องเป็นที่หนึ่งถ้าเราไม่แชร์ก็อย่าเพิ่งกระจายออกไป”

(สัมภาษณ์คุณอวีว อายุ 60 ปี อาชีพ เจ้าของกิจการ)

โดยความรู้จากสถาบันสามารถมาจากหลายช่องทางและวิธีการ เช่น การอบรมสัมมนาที่จัดโดยองค์กรทั้งภาคเอกชน และภาครัฐ ความรู้จากสื่อมวลชนที่ผู้สูงอายุเปิดรับ ห้องเรียนสำหรับผู้สูงอายุในชมรมและสมาคมผู้สูงอายุ เป็นต้น

4.2 คำถามวิจัยข้อที่ 2 แนวทางในการส่งเสริมความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุควรเป็นอย่างไร

เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อที่ 2 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 8 คน แบ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ (Elderly expert) 4 คน และ ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact checking expert) จำนวน 4 คน โดยนำผลการวิจัยสรุปเบื้องต้นจาก คำถามวิจัยข้อที่ 1 ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาและสัมภาษณ์ในประเด็นแนวทางการส่งเสริมความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุว่าควรเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกข้อเสนอแนะและรายงานผลการวิจัยเป็นรายประเด็น ดังนี้

- แนวทางในการพัฒนาสื่อสำหรับผู้สูงอายุ
- แนวทางในการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุ

แนวทางในการพัฒนาสื่อสำหรับผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญพบว่า สื่อ (Media) ในฐานะของเนื้อหาความรู้ (Content) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาสื่อสำหรับให้ความรู้ เรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งสื่อในความหมายนี้หมายถึง สื่อในรูปแบบต่างๆ ทั้งลักษณะของสถาบันสื่อและสื่อในลักษณะเป็นเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะการพัฒนาสื่อสำหรับให้ความรู้ผู้สูงอายุไว้ในหลายประเด็น ได้แก่

การสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้สูงอายุ ควรจะเป็นการสื่อสารที่มีความสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลด้านข้อจำกัดของผู้สูงอายุด้านสมรรถภาพ ที่ไม่เหมือนวัยอื่น อาจต้องใช้เวลาในการสร้างการรับรู้และซึมซับเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารไป ดังนั้นการสร้างการรับรู้จึงนำไปสู่การเรียนรู้ต้องใช้วิธีการสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ และต้องย้ำเตือนบ่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร ที่มีความซับซ้อน และเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้สูงอายุบางคน

“สำคัญคือเราต้องสื่อสารกับเขาอย่างสม่ำเสมอ คุยกับเขาบ่อยๆ บางทีต้องย้าเขาด้วย เพราะผู้สูงอายุ อาจจะลืมง่าย มาแปบๆ แวบๆ เดี่ยวเขาก็ลืมแล้ว”

(อาจารย์วิไลรักษ์ สันติกุล, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2562)

“ที่ว่าสื่อที่จะให้ข้อมูลเขาในเบื้องต้น อาจจะเป็นสื่อที่เข้าถึงเขาหน่อย แล้วก็ต้องย้าเขาบ่อยๆ ให้เขา ได้ยินมันซ้ำๆ ก็จะช่วยได้”

(ธนากร พรหมยศ, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

การสื่อสารที่เข้าถึงและครอบคลุม ผู้สูงอายุมีความแตกต่างในหลายลักษณะ การสื่อสาร ให้เข้าถึงผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารที่รอบด้านเพื่อเข้าถึงได้มากที่สุด ประเภทสื่อที่ใช้ต้องปรับ เข้ากับปัจจัยต่างๆของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุตอนกลาง อายุตั้งแต่ 70-80ปี จะเปิดรับสื่อ วิทยุโทรทัศน์ที่มากกว่าผู้สูงอายุตอนต้นซึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 60-69 ปี ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน หรือชุมชนจัดตั้ง การสื่อสารด้วยเสียงตามสายก็อาจเข้าถึงผู้สูงอายุในชุมชนมากกว่า

ประเภทของสื่อที่สามารถสื่อสารกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องได้นั้น ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอ ว่า สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อวิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อที่ยังสามารถเข้าถึงผู้สูงอายุส่วนมากได้อยู่ แม้ว่า ผู้สูงอายุจะมีแนวโน้มใช้สื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นก็ตาม แต่อย่างไรก็ตาม การสื่อสารอย่างต่อเนื่องนี้อาจไม่เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนในเรื่องของความรู้และทักษะในการตรวจสอบข้อเท็จจริง แต่เป็นเพียง แนวทางที่สามารถใช้เพื่อสร้างการรับรู้แก่ผู้สูงอายุในเบื้องต้นได้

“ถ้าเป็นตามชุมชน เสียงตามสายจะเข้าถึงผู้สูงอายุได้มากกว่า เพราะการที่ออกเสียงตามสายหมายถึง ว่าผ่านทางผู้นำชุมชนแล้ว ซึ่งผู้สูงอายุจะเชื่อถือตัวบุคคลมาก คนข้างนอกเข้ามาเขาก็ไม่ได้เชื่อเต็ม ร้อย ต้องเป็นคนที่เขารู้จัก”

(จริญญา จันทสุวรรณ, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2562)

ช่องทางการสื่อสารข้างต้นที่เอื้อต่อการเข้าถึงผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า องค์กรที่มี ศักยภาพ ก็ควรเป็นตัวกลางในการสื่อสารกับผู้สูงอายุอีกทางหนึ่งเช่นกัน เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มี ความเชื่อถือในตัวองค์กร การสื่อสารผ่านตัวองค์กรจึงสามารถสร้างการเปิดรับของผู้สูงอายุได้ ซึ่ง นอกจากตัวกลางในฐานะขององค์กรแล้ว บุคคลสำคัญ เช่น ผู้นำชุมชน ที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิก ชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุ สามารถสื่อกลางที่ดีในการสื่อสารและให้ความรู้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชน

“พี่ว่าหน่วยงานออนไลน์ ที่ผู้สูงอายุใช้กันทุกวัน ก็ควรจะมีส่วนในการประชาสัมพันธ์เรื่องนี้ด้วยนะ เพราะเขาเข้าถึงพวกพี่ๆ เขาได้ง่ายอยู่แล้ว แล้วพี่ๆ เขาก็ใช้งานประจำอยู่แล้ว”

(จริญญา จันทสุวรรณ, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2562)

การสื่อสารด้วยสื่อบุคคล (Personal media) ผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกสะดวกมากกว่าเมื่อข้อมูลอยู่ในรูปของการบรรยาย หรือทำกิจกรรม ดังนั้นสื่อบุคคลจะมีบทบาทสูงในการสร้างความรู้และอบรมทักษะในเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริง เพราะเมื่อความรู้มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อฝึกทักษะ เมื่อผู้สูงอายุเกิดความสงสัยในเนื้อหา จะสามารถสอบถามได้โดยตรงและง่ายกว่าการเรียนรู้ผ่านสื่อประเภทอื่น โดยผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า ลักษณะของสื่อบุคคลควรเป็นบุคคลที่เข้าใจผู้สูงอายุ เป็นผู้จริงในเรื่องที่บรรยาย เพราะผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับความเชี่ยวชาญสูง

“พวกสื่อทางทีวีอาจจะได้ในระดับหนึ่ง ในการสร้างการรับรู้ แต่พอเป็นเนื้อหาและการปฏิบัติจริง จำเป็นต้องเป็นสื่ออื่น เช่น สื่อบุคคลเนี่ย คิดว่าเป็นสื่อที่เห็นผลกับผู้สูงอายุมากที่สุด เพราะเขาสงสัยเขาก็ถามได้เลย ดูจากทีวีมา ก็รับรู้แล้วว่ามီးอะไร ชัวร์ก่อนแชร์ เข้าใจแล้ว แต่พอลงมาแล้ว ตรวจจับยังไง ? ตรงจุดนี้กิจกรรมและสื่อบุคคลจะมาเติมเต็มทักษะความรู้ได้”

(อาจารย์วิไลรักษ์ สันติกุล, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2562)

การสื่อสารผ่านบุคคลใกล้ชิด (Peer group) การสื่อสารโดยตรงกับผู้สูงอายุ อาจสร้างการเรียนรู้ได้ในเบื้องต้น แต่หากต้องการสื่อสารให้เห็นผล และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การสื่อสารผ่านบุคคลใกล้ชิด (Peer group) เป็นแนวทางที่เข้าถึงผู้สูงอายุในระดับลึกได้ เนื่องจากผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะเชื่อถือนุคคลกลุ่มนี้มากที่สุด เช่น ผู้สูงอายุบางคนจะเชื่อบุตรหลาน เพื่อนสนิทมากกว่าคนอื่น ดังนั้นการสื่อสารผ่านบุคคลใกล้ชิดเป็นแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ต่อไป

การนำบุคคลใกล้ชิดมาเป็นสื่อกลางในการเข้าถึงและสื่อสารกับผู้สูงอายุ ไม่เพียงแต่ทำให้เข้าถึงผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น เพราะในอีกมุมมองหนึ่ง หากบุคคลใกล้ชิดของผู้สูงอายุนั้นมีสถานะเป็นผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน การมีบทบาทในการสื่อสารกับผู้อื่น จะสร้างความมั่นใจและความรู้สึกมีตัวตนให้กับผู้สูงอายุคนนั้นด้วย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาด้านจิตวิทยาของผู้สูงอายุในเวลาเดียวกัน

“เราใช้ peer ในการช่วยประเด็นนี้ได้ ให้บทบาทกับบุคคลใกล้ชิดแทน สะท้อนให้เขาเห็นว่าเขามีตัวตนนะ และเป็นคนบอกและเตือน และมากไปกว่านั้นก็อาจจะกลายเป็นหลานที่เป็นคนบอก เพราะว่าผู้สูงอายุจะเชื่อรุ่นหลานมากกว่า”

(รองศาสตราจารย์พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2562)

เมื่อบุคคลใกล้ชิดมีบทบาทในการสื่อสารกับผู้สูงอายุมากขึ้น สิ่งที่สามารถปรับใช้ได้อีกประการคือ การพัฒนาบุคคลใกล้ชิดให้มีความรู้เท่าทันในเรื่องการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร แทนการสื่อสารโดยตรงกับผู้สูงอายุ ยกตัวอย่าง กรณี โครงการ Train the trainer จากไต้หวัน ภาครัฐสร้างแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเพื่อผลิตผู้สูงอายุที่เป็น “ครูฝึก” เมื่อจบหลักสูตรแล้วผู้สูงอายุเหล่านี้ก็ไปกระจายทักษะแก่คนวัยเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างผลดีทั้งสองด้าน คือด้านของผู้สอนที่รู้สึกว่าตนมีคุณค่า มีส่วนร่วม และด้านของผู้สูงอายุที่ได้ความรู้จากเพื่อนวัยเดียวกัน

“They feel very proud because then they serve as the trainers that can then bring this skill to their elderly friends. Everybody can participate in this fact-checking work because, for many elderly people, it doesn’t matter who tells them what. What matters is that whether they can make a meaningful intervention.”

(Audrey Tang, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2562)

ลักษณะของเนื้อหา เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการสื่อสารกับผู้สูงอายุ ทั้งเพื่อการสร้างความตระหนักและส่งเสริมความรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญทุกคนเสนอแนะในประเด็นเนื้อหาสำหรับผู้สูงอายุที่หลากหลาย โดยผลการวิจัยสรุปเป็นประเด็น ดังนี้

- **นำเสนอถึงปัญหาและผลกระทบ** ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า ควรเป็นเนื้อหาที่สร้างความตระหนักถึงปัญหา พร้อมยกตัวอย่างประกอบให้เห็นภาพให้ชัดเจนมากที่สุด ด้วยการยกตัวอย่างผลเสีย ผลกระทบ ที่เกิดจากการไม่ตรวจสอบข้อมูล โดยเชื่อว่าการแสดงให้เห็นถึงผลกระทบทำให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญมากขึ้น

“สื่อควรสร้างความตระหนัก ว่าการส่งข่าวปลอม หรือข้อมูลที่ผิดอาจทำให้เกิดผลเสียได้ เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้เห็นว่าสิ่งที่เขาทำมันสำคัญนะ แต่ไม่ได้ไปบอกว่าไม่ให้เขาส่งนะ แค่บอกเขาว่าต้องส่งอย่างระวังหน่อย”

(จริญญา จันทสุวรรณ, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2562)

• **เนื้อหาในแนวทางสร้างสร้างกำลังใจ** ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่านอกจากเนื้อหาที่จริงจัง หรือผลกระทบที่ต้องเสนอแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการคือการสร้างความมั่นใจ แรงบันดาลใจ ให้กับผู้สูงอายุ เพราะในเชิงจิตวิทยา ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ค่อนข้างอ่อนไหวง่าย เพราะบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้อง ถ้าการสื่อสารสามารถเป็นไปในทางสร้างพลังบวกให้กับผู้สูงอายุ เช่น เสนอว่าพวกเขาเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ดีได้ ทุกคนเป็นกำลังใจให้กัน เราเชื่อว่าคุณทำได้ เป็นต้น ซึ่งประเด็นข้างต้นนี้ หมายรวมถึงแนวทางในการพูดคุยระหว่างกิจกรรม หรือการสัมมนาให้ความรู้ เช่นกัน

“สื่อที่ให้กำลังใจเขา ทำให้เขามีแรงบันดาลใจว่าเขายังเป็นประโยชน์ได้ ทำให้รู้สึกว่าเขามีคุณค่า เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก่อน แล้วเนื้อหาค่อยตามมาก็ได้ เนื้อหาควรเป็นไปในทางให้กำลังใจ ไม่ซ้ำเติม ถามเขาที่ครบ ลองได้ วันนี้เรามาลองกัน ที่ผิดได้ครบ ไม่เป็นไร ทำยังไงก็ได้ให้เขามีความกล้ามากขึ้น ให้ความมั่นใจกับเขา เพราะว่าเทคโนโลยีมันเปลี่ยนทุกวัน ความมั่นใจสิ ถึงจะทำให้พวกเขากล้าเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆได้”

(ธนากร พรหมยศ, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

• **สื่อสารด้วยรูปแบบวิดีโอ VDO** การสื่อสารด้วยภาพและเสียงยังเป็นวิธีการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจและดึงดูดความสนใจของผู้สูงอายุได้ มากไปกว่านั้น ในประเด็นเรื่องความน่าเชื่อถือของข้อมูลในการตรวจสอบ ผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะเชื่อถือแหล่งข้อมูลที่เห็นภาพชัดเจน เช่น การมีผู้เชี่ยวชาญปรากฏตัวในภาพ มีชื่อนามสกุลและตำแหน่งแสดงชัดเจน เป็นต้น

“ด้านที่ควรปรับปรุง ควรจะให้นำหนักกับแหล่งข้อมูลที่ชัดเจน มีตัวตน ซึ่งจะเห็นว่าข้อมูลที่เป็นวิดีโอ จะสร้างความน่าเชื่อถือได้สูง โดยมีผู้เชี่ยวชาญจริงๆ”

(พีรพล อนุตรโสทธิ, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2562)

แนวทางในการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า เทคโนโลยีเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุในเรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลได้ โดยเทคโนโลยีเข้ามาเป็นทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อกลาง และแหล่งข้อมูล ที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรู้และทักษะในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่ตนได้รับ โดยผู้วิจัยสรุปข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

ปรับปรุงเนื้อหาภายในสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้สูงอายุเข้าถึง ผู้สูงอายุที่แชร์ข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ ส่วนใหญ่เหตุผลของการแชร์ก็คือ ต้องการส่งต่อข้อมูลที่สำคัญ ไปยังคนที่รัก ด้วยความหวังดี และข้อมูลที่ไปตรงความต้องการของผู้สูงอายุจึงเป็นข้อมูลสุขภาพ ภัยพิบัติ ซึ่งหลายครั้งเป็นข้อมูลเท็จจากแหล่งข้อมูลอื่นภายนอกแพลตฟอร์มการสื่อสาร เช่น แอปพลิเคชันไลน์

ซึ่งข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ คือ แพลตฟอร์มการสื่อสารที่ผู้สูงอายุนิยมใช้ เช่น แอปพลิเคชันไลน์ ควรปรับปรุงเนื้อหาข่าวที่เผยแพร่ในแพลตฟอร์มของตนเอง โดยเพิ่มข้อมูลที่ผู้สูงอายุสนใจลงใน ไลน์ ทูเดย์ (LINE TODAY) ซึ่งเป็นช่องทางการรับข้อมูลข่าวสารของแอปพลิเคชันไลน์ เมื่อผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลในลักษณะเดียวกันได้ มีความน่าเชื่อถือ และดึงดูดใจ คล้ายคลึงกับข้อมูลที่เท็จที่ตนเคยเห็น ผู้สูงอายุก็น่าสนใจแหล่งข้อมูลที่เข้าถึงง่ายของแอปพลิเคชันไลน์ก่อน แทนที่จะสนใจชุดข้อมูลที่ส่งต่อมาจากแหล่งที่ตนไม่ทราบ เป็นต้น ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ อาจเป็นการสร้างแหล่งข้อมูลแหล่งที่ 3 เช่น เว็บไซต์ข่าวสาร ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและเชื่อถือได้ไปพร้อม ๆ กัน

“We work with LINE. The LINE TODAY platform have this clarified information that are standalone, that are beautifully drawn or painted, and that are also good if the elderly want to care about their grandchildren. It’s also viral, but it’s true.”

(Audrey Tang, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2562)

พัฒนาองค์กรและระบบตรวจสอบข้อมูล ผู้สูงอายุจะมีความเชื่อถือในแหล่งข่าวที่เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลในระดับที่สูง กล่าวคือ ถ้าเป็นข้อมูลที่ผ่านจากองค์กรเหล่านี้แล้ว ผู้สูงอายุจะเชื่อว่าเป็นจริงทันที และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติต่อข่าวที่ตนเคยเชื่อมา ซึ่งเป็นโอกาสและความท้าทายในการพัฒนาองค์กรเหล่านี้เพิ่มขึ้น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับผู้สูงอายุในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับมา

“แต่ข้อดีของผู้สูงอายุก็คือผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มจะเชื่อถือแหล่งข้อมูล และ fact checker มากกว่า แล้วเมื่อเป็นอย่างนั้น เขาจะพร้อมที่จะเปลี่ยนความคิดตนเองไปด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น เด็กรุ่นใหม่จะมีมุมมองที่เป็นอิสระของตัวเอง ก็จะไม่สนใจองค์กรที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงสักเท่าไร แต่ผู้สูงอายุจะเชื่อมั่นในองค์กรเหล่านี้มากกว่า ดังนั้นโอกาสของเราก็คือการสร้างแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือเหล่านี้ เพื่อเป็นแหล่งสำหรับผู้สูงอายุในการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่เราเขาได้รับมา”

(Baybars Orsek , สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2562)

พัฒนาระบบโทรคมนาคมพื้นฐานให้เข้าถึงได้ การเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารระดับสูง เช่น อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ควรเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุทุกคนสามารถเข้าถึงได้ เมื่อเข้าถึงได้แล้ว การสอบถามเรื่องต่างผ่านระบบดังกล่าวจะตามมา เมื่อผู้สูงอายุที่อยู่ต่างสถานที่ที่ต้องการตรวจสอบข้อมูล มีข้อสงสัย ก็สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ดังนั้น เมื่อผู้สูงอายุได้ข้อมูลมาจาก แหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ พวกเขาจะสามารถสอบถามมายังผู้รู้ได้โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น ภาครัฐมี ศูนย์ประสานงานข้อมูล เมื่อผู้สูงอายุต้องการข้อมูลสามารถติดต่อเข้าถึงข้อมูลได้ด้วยอินเทอร์เน็ตทันที ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้เสนอว่า การสนทนาด้วยระบบโทรด้วยภาพ (Video Calling) เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการ สื่อสารกันในปัจจุบัน โดยการเห็นภาพ เห็นใบหน้า ยืนยันตัวตนได้ สร้างความมั่นใจและความเชื่อถือ ได้มากต่อผู้สูงอายุ

“The idea here is that if the elderly people can always see that they are being cared about, that they have a good relationship with not only policymakers but also doctors, psychologists, and so on in different municipalities, but they can just turn on the screen and see them face-to-face with some regularity, then they feel they are very connected to the society.”

(Audrey Tang, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2562)

นอกจากการสร้างกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้แล้ว ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอว่า ระบบนี้สามารถสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมต่างๆได้เช่นกัน เพราะ ความเข้าใจผิดมักมาจากการรับรู้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน หรือตีความข้อมูลนั้นไปในรูปแบบของตนเอง ระบบนี้จะช่วยทำให้การสื่อสารราบรื่นและเข้าใจไปในทางเดียวกัน

“If you don’t have that connection, they would instead just rely on the small bits of text on the LINE system. The problem is that, if you look at a picture online, a very low-definition video, or just a few words but you don’t know the person sending this message that well, then you can do a psychological projection, that is to say second-guessing what they really mean.”

(Audrey Tang, สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2562)

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้อายุ” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่ออธิบายกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods) โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) รวมถึงการสังเกตการณ์ออนไลน์ (Online Observation) ในรูปแบบสังเกตการณ์การโดยไม่มีส่วนร่วม ประกอบการเก็บข้อมูลและคัดเลือกกลุ่มประชากรผู้สูงอายุในการวิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางในการเสริมสร้างความรู้สำหรับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครที่ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์อย่างน้อย 6 เดือน เป็นจำนวน 12 คน แล้วจึงนำผลการวิจัยมาสรุปและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งหมด 8 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุจำนวน 4 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงจำนวน 4 คน เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ทั้งนี้ ในส่วนของผลสรุป การอภิปรายผล และข้อจำกัดและข้อเสนอแนะของงานวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ตามลำดับ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะงานวิจัย

สรุปผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยจากการศึกษาเรื่อง “กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ” ผู้วิจัยได้สรุปข้อค้นพบไว้ตามคำถามนำวิจัย ดังนี้

5.1.1 ข้อสรุปของคำถามนำวิจัยข้อที่ 1 ว่า กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

5.1.2 ข้อสรุปของคำถามนำวิจัยข้อที่ 2 ว่า แนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

5.1.1 ข้อสรุปของคำถามนำวิจัยข้อที่ 1 ว่า กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็นกระบวนการที่มีการตรวจสอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (Internal source) และการตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source) นอกจากนี้ หลังจากกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยพบว่า มีกระบวนการหลังการตรวจสอบ คือ การหักล้างข้อมูลเท็จ (Debunking) และผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุโดยพบ ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ โดยเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมของผู้สูงอายุขึ้น ซึ่งผู้วิจัยรายงานผลสรุปในส่วนนี้ตามข้อค้นพบข้างต้น ดังนี้

การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (Internal source)

ผู้สูงอายุตรวจสอบข้อมูลในขั้นต้น โดยใช้หลักในการตรวจสอบและประเมินความเป็นไปได้ของข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยชุดข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งมีพื้นฐานมาจากตัวของผู้สูงอายุเอง ไม่มีชุดข้อมูลจากภายนอกในกระบวนการตัดสินใจนี้ โดยกระบวนการตรวจสอบขั้นต้นนี้ โดยการตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ มีองค์ประกอบ คือ

1. ตรวจสอบและประเมินจากความรู้และประสบการณ์ (Self)
2. ตรวจสอบและประเมินแหล่งข้อมูล (Critical experience)
3. ตรวจสอบและประเมินจากความรู้ประสบการณ์ต่อเนื้อหาสาร (Information Experience) และ
4. ตรวจสอบและประเมินจากประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์ (Critical Thinking) โดยกระบวนการย่อยที่พบจากการใช้งานของผู้สูงอายุด้วยแหล่งข้อมูลภายในนำเสนอแสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงผลสรุปขององค์ประกอบของกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลด้วย แหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ (Internal source)

กระบวนการตรวจสอบ/ กระบวนการย่อย	คำจำกัดความของกระบวนการ
ตรวจสอบและประเมินจากความรู้และประสบการณ์ (Self)	ตรวจสอบและประเมินโดยอ้างอิงประสบการณ์และความรู้ที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ ว่าได้รับรู้เรื่องราวนี้มาอย่างไรในอดีต เพื่อนำมาประเมินว่าข่าวสารหรือข้อมูลที่ได้รับมานั้น
<ul style="list-style-type: none"> ตรวจสอบและประเมินจากความรู้ (Knowledge) 	ใช้ความรู้และ/หรือ ชุดข้อมูลที่เคยเรียนรู้ในอดีตมาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาตรวจสอบและประเมินข้อมูลข่าวสาร
<ul style="list-style-type: none"> ตรวจสอบและประเมินจากประสบการณ์ (Experience) 	ใช้สิ่งที่เคยพบประสบพบเจอ ซึ่งนอกเหนือจากการเรียนรู้ เพื่อประกอบการพิจารณาตรวจสอบและประเมินข้อมูลข่าวสาร
ตรวจสอบและประเมินจากแหล่งข้อมูล (Source Credibility)	ประเมินความถูกต้องของข้อมูล จากแหล่งที่มาของข้อมูล โดยพิจารณาทั้งแหล่งที่มาของข้อมูลว่ามาจากแหล่งใด และใครเป็นผู้ส่งข้อมูลนั้น โดยเป็นกระบวนการประเมินด้วยตนเอง
ตรวจสอบและประเมินจากความรู้ ประสบการณ์ ต่อ เนื้อหา สาร (Information Experience)	พิจารณาคูณลักษณะของเนื้อหาสาระของสาร ก่อนการตัดสินใจว่าข้อมูลนั้นมีความเป็นไปได้หรือไม่
ตรวจสอบและประเมินจากประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์ (Critical Thinking)	การตรวจสอบและประเมินโดยไม่อ้างอิงหลักความรู้หรือประสบการณ์ที่เคยได้รับมา โดยใช้การคาดการณ์จากความรู้สึก สัญชาตญาณ ว่าลักษณะของข้อความที่ได้รับมา มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ โดยไม่สามารถอธิบายได้ว่า มีเหตุผลประการใดที่ทำให้รู้สึกว่าคุณข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมีความเป็นจริงหรือเท็จ

การตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source)

เมื่อผู้สูงอายุยังไม่สามารถประเมินได้ว่าข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์นั้นเป็นจริงหรือเท็จ ด้วยการตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะตรวจสอบข้อมูลด้วยขั้นตอนต่อมา คือ ตรวจสอบด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ อันประกอบด้วย 1) การตรวจสอบข้อมูลผ่านองค์กรและสถาบัน (Institutional source) 2) การตรวจสอบข้อมูลจากบุคคล (Personal source) โดยกระบวนการย่อยที่พบจากการใช้งานของผู้สูงอายุด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ นำแสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงผลสรุปขององค์ประกอบของกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ (External source)

กระบวนการตรวจสอบ/ กระบวนการย่อย	คำจำกัดความของกระบวนการ
การตรวจสอบข้อมูลผ่านองค์กรและสถาบัน (Institutional source)	กระบวนการตรวจสอบข้อมูลด้วยแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ ซึ่งแหล่งข้อมูลมีลักษณะเป็นองค์กรหรือสถาบันที่ทำหน้าที่และมีความรู้เฉพาะด้าน เช่น โรงพยาบาล สถานีโทรทัศน์ สำนักงานกฎหมาย
• สื่อมวลชน (Mass media)	ตรวจสอบข้อเท็จจริงจากสถาบันที่ทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณชน ตัวอย่างเช่น สถานีวิทยุ โทรทัศน์ สถานีวิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ เป็นต้น
• สถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Expert institution)	ตรวจสอบข้อเท็จจริงจากสถาบันที่มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น โรงพยาบาล ศูนย์สุขภาพ ธนาคาร สำนักงานกฎหมาย เป็นต้น
• การเปรียบเทียบจากแหล่งข้อมูลอื่น	ตรวจสอบด้วยการนำข้อมูลไปสืบค้นในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลที่มี กับข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Youtube Facebook เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจว่าข้อมูลนั้นจริงหรือเท็จ

ตารางที่ 4 (ต่อ)

กระบวนการตรวจสอบ/ กระบวนการย่อย	คำจำกัดความของกระบวนการ
<ul style="list-style-type: none"> สถาบันตรวจสอบข้อเท็จจริงสู่สาธารณะ (Fact checker) 	สืบค้นจากสถาบันที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง หรือ Fact checker ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่เป็นที่สนใจของสาธารณะ
การตรวจสอบข้อมูลจากบุคคล (Personal source)	ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ โดยแหล่งข้อมูลมีลักษณะเป็นบุคคล สามารถระบุตัวตนได้
<ul style="list-style-type: none"> แหล่งข้อมูลบุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญ (Specialist) 	ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้ ที่ผู้สูงอายุนำข้อมูลที่ไม่แน่ใจมาตรวจสอบด้วย โดยเป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุเคยมีประสบการณ์ร่วมด้วย เช่น อาจารย์ที่เคยเรียนด้วย
<ul style="list-style-type: none"> แหล่งข้อมูลบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ (Peer group) 	ผู้สูงอายุสอบถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับ จากบุคคลที่มีความใกล้ชิด สนับสนุน เช่น สมาชิกครอบครัว เพื่อน เป็นต้น
<ul style="list-style-type: none"> การตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ (Social group source) 	ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่เป็นลักษณะกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ คือมีจำนวนหนึ่งอยู่ในกลุ่มในสื่อสังคมออนไลน์นั้น เช่น กลุ่มไลน์ (LINE group) เพื่อน กลุ่มไลน์ชมรม กลุ่มไลน์เฉพาะกิจ เป็นต้น

นอกจากกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุแล้ว ผู้วิจัยได้พบกระบวนการที่เกิดหลังจากการตรวจสอบ คือ **การหักล้างข้อมูลเท็จ (Debunking)** ซึ่งหมายถึง กระบวนการที่แจ้งข้อมูลหลังจากการตรวจสอบแล้ว เพื่อสร้างความเข้าใจต่อบุคคลอื่น ว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลเท็จหรือข้อมูลจริง โดยพบว่าเกิดขึ้นคือ

ก) การบอกต่อเพื่อหักล้างด้วยถ้อยคำ (Direct Debunking) การแจ้งถึงข้อเท็จจริงของข้อมูลในลักษณะที่ผู้สูงอายุ จะสื่อสารโดยตรงกับบุคคลอื่นที่อาจเป็นผู้ส่งต่อข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งที่เป็นเท็จเข้าสู่กลุ่ม หรือสื่อสารโดยตรงกับบุคคลคนใกล้ชิด เมื่อพวกเขาส่งข้อมูลที่เป็เท็จให้ผู้สูงอายุ

ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยพบว่ามีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้ทราบ ตระหนัก เรียนรู้ จนนำไปสู่การลงมือตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ทั้งด้วยกระบวนการในตัวผู้สูงอายุ (internal) และภายนอกผู้สูงอายุ (External) โดยมีปัจจัยโดยสรุปดังนี้

ประเด็นความสะดวก ผู้สูงอายุ มีกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ตนได้รับมากที่สุดเมื่อ มีความสะดวกในการปฏิบัติ ซึ่งความสะดวกนี้ หมายถึง มีเวลา มีอุปกรณ์ที่สามารถทำได้ มีแหล่งข้อมูลที่พร้อม เป็นต้น

การประกอบอาชีพในอดีต ผู้สูงอายุเคยประกอบอาชีพ ในสายการทำงานที่หลากหลายแตกต่างกัน เช่น ข้าราชการครู ผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ พนักงานบริษัทเอกชน ฯลฯ ซึ่งหน้าที่รับผิดชอบเมื่อยังประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุ ให้มีมีทักษะในเบื้องต้น เช่น ผู้สูงอายุที่เคยประกอบอาชีพช่างภาพ จะมีความเข้าใจเรื่องภาพที่มาก เมื่อพบข่าวหรือข้อความที่มีรูปภาพเป็นองค์ประกอบในการนำเสนอ ผู้สูงอายุจะสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงของภาพนั้นได้ด้วยทักษะที่ตนมีจากการประกอบอาชีพในอดีต

ปัญหาด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพมาก่อน จะมีความตระหนักถึงความสำคัญในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่ตนได้รับ โดยเริ่มต้นจากการตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพก่อน และทำให้มีทักษะในการตรวจสอบข้อมูลในวงกว้างต่อไป

ความรู้จากการอบรมสัมมนาและสถาบันที่มีความรู้ เป็นปัจจัยภายนอกผู้สูงอายุ ที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีทักษะและสร้างการรับรู้ถึงความสำคัญของการตรวจสอบข้อเท็จจริง รวมถึงสร้างความเข้าใจต่อผู้สูงอายุถึงปัญหาของข้อมูลเท็จในสื่อสังคมออนไลน์ โดยความรู้จากสถาบันสามารถมาจากหลายช่องทางและวิธีการ เช่น การอบรมสัมมนาที่จัดโดยองค์กรทั้งภาคเอกชน และภาครัฐ ความรู้จากสื่อมวลชนที่ผู้สูงอายุเปิดรับ ห้องเรียนสำหรับผู้สูงอายุในชมรมและสมาคมผู้สูงอายุ เป็นต้น

5.1.2 ข้อสรุปของคำถามนำวิจัยข้อที่ 2 ว่า แนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริง 4 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ 4 คน ทำให้ทราบถึงแนวทางเพื่อส่งเสริมความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารสำหรับผู้สูงอายุ รวมจนถึงข้อเสนอแนะถึงการพัฒนาปัจจัยต่างๆเพื่อให้เอื้อต่อการตรวจสอบ

ข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุให้มีความสะดวกและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยสรุปผลการวิจัยเป็นหัวข้อคำแนะนำ ดังนี้

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาสื่อสำหรับผู้สูงอายุ

- **การสื่อสารดีๆสำหรับผู้สูงอายุ** การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้สูงอายุ ควรจะเป็นการสื่อสารที่มีความสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง

- **การสื่อสารที่เข้าถึงและครอบคลุม** ผู้สูงอายุมีความแตกต่างในหลายลักษณะ การสื่อสารให้เข้าถึงผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารที่รอบด้านเพื่อเข้าถึงได้มากที่สุด ประเภทสื่อที่ใช้ต้องปรับเข้ากับปัจจัยต่างๆของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม

- **ช่องทางการสื่อสาร** ที่เอื้อต่อการเข้าถึงผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า องค์กรที่มีศักยภาพ ก็ควรเป็นตัวกลางในการสื่อสารกับผู้สูงอายุอีกทางหนึ่งเช่นกัน เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีความเชื่อถือในตัวองค์กร การสื่อสารผ่านตัวองค์กรจึงสามารถสร้างการเปิดรับของผู้สูงอายุได้ ซึ่งนอกจากตัวกลางในฐานะขององค์กรแล้ว บุคคลสำคัญ เช่น ผู้นำชุมชน ที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุ

- **การสื่อสารด้วยสื่อบุคคล (Personal media)** ผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกสะดวกมากกว่าเมื่อข้อมูลอยู่ในรูปของการบรรยาย หรือทำกิจกรรม ดังนั้นสื่อบุคคลจะมีบทบาทสูงในการสร้างความรู้และอบรมทักษะในเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริง

- **การสื่อสารผ่านบุคคลใกล้ชิด (Peer group)** การสื่อสารโดยตรงกับผู้สูงอายุ อาจสร้างการรับรู้ได้ในเบื้องต้น แต่หากต้องการสื่อสารให้เห็นผล และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การสื่อสารผ่านบุคคลใกล้ชิด และผู้สูงอายุมีความไวใจเชื่อใจ จะสร้างความเปลี่ยนแปลง และเป็นการสื่อสารที่อาจมีประสิทธิภาพมากกว่า

○ ลักษณะของเนื้อหา

- **นำเสนอถึงปัญหาและผลกระทบ** ควรเป็นเนื้อหาที่สร้างความตระหนักถึงปัญหา พร้อมยกตัวอย่างประกอบให้เห็นภาพให้ชัดเจนมากที่สุด ด้วยการยกตัวอย่างผลเสีย ผลกระทบ ที่เกิดจากการไม่ตรวจสอบข้อมูล โดยเชื่อว่าการแสดงให้เห็นถึงผลกระทบทำให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนัก และเห็นความสำคัญมากขึ้น

- **เนื้อหาในแนวทางสร้างสร้างกำลังใจ** ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่านอกจากเนื้อหาที่จริงจังหรือผลกระทบที่ต้องเสนอแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการคือการสร้างความมั่นใจ แรงบันดาลใจ ให้กับผู้สูงอายุ เพราะในเชิงจิตวิทยา ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ค่อนข้างอ่อนไหวง่าย เพราะบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้อง

- **สื่อสารด้วยรูปแบบวิดีโอ VDO** การสื่อสารด้วยภาพและเสียงยังเป็นวิธีการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจและดึงดูดความสนใจของผู้สูงอายุได้

การพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุ

- **การปรับเนื้อหาภายในสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้สูงอายุเข้าถึง** แพลตฟอร์มการสื่อสารที่ผู้สูงอายุนิยมใช้ เช่น แอปพลิเคชันไลน์ ควรปรับปรุงเนื้อหาข่าวที่เผยแพร่ในแพลตฟอร์มของตนเอง โดยเพิ่มข้อมูลที่ผู้สูงอายุสนใจลงใน ไลน์ ทูเดย์ (LINE TODAY) ซึ่งเป็นช่องทางการรับข้อมูลข่าวสารของแอปพลิเคชันไลน์ เมื่อผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลในลักษณะเดียวกันได้ มีความน่าเชื่อถือ และดึงดูดใจ คล้ายคลึงกับข้อมูลที่เห็นที่ตนเคยเห็น ผู้สูงอายุก็น่าสนใจแหล่งข้อมูลที่เข้าถึงง่ายของแอปพลิเคชันไลน์ก่อน แทนที่จะสนใจจุดข้อมูลที่ส่งต่อมาจากแหล่งที่ตนไม่ทราบ เป็นต้น

- **พัฒนาองค์กรและระบบตรวจสอบข้อมูล** ผู้เชี่ยวชาญเสนอให้พัฒนาองค์กรเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงอายุได้รับมา เพราะ ถ้าเป็นข้อมูลที่ผ่านจากองค์กรเหล่านี้แล้ว ผู้สูงอายุจะเชื่อว่าเป็นจริงทันที และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติต่อข่าวที่ตนเคยเชื่อมา

- **พัฒนาระบบโทรคมนาคมพื้นฐานให้เข้าถึงได้** ผู้สูงอายุต้องการข้อมูลสามารถติดต่อเข้าถึงข้อมูลได้ด้วยอินเทอร์เน็ตทันที ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้เสนอว่า การสนทนาด้วยระบบโทรด้วยภาพ (Video Calling) เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการสื่อสารกันในปัจจุบัน โดยการเห็นภาพ เห็นใบหน้า ยืนยันตัวตนได้ สร้างความมั่นใจและความเชื่อถือได้มากต่อผู้สูงอายุ

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะทำให้ทราบถึงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุแล้ว ยังทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการดังกล่าวในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ถึงปัจจัยเชิงจิตวิทยาและปัจจัยเชิงกายภาพของผู้สูงอายุ และสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงไปสู่การออกแบบกิจกรรม สื่อ หรือการส่งเสริมความรู้ด้วยรูปแบบอื่น ๆ เพื่อการส่งเสริมความรู้ในเรื่องดังกล่าวสำหรับผู้สูงอายุด้วย แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญที่พบในการวิจัยชิ้นนี้ ก็มีประเด็นที่ทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และการศึกษา ที่ได้มีการอธิบายไว้ก่อนแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้อภิปรายประเด็นสำคัญของผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

5.2.1 อภิปรายผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่ออธิบายกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ

กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เริ่มต้นจากตนเองเป็นแหล่งข้อมูล

จากผลการวิจัยเห็นได้ชัดเจนว่า เมื่อผู้สูงอายุได้ข้อมูล ข่าว คำกล่าวอ้าง จากสื่อสังคมออนไลน์ กระบวนการแรกที่เกิดขึ้นคือ การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งในตัวผู้สูงอายุ (Internal) ซึ่งประเมินจากความรู้ที่ตนเองมีอยู่ก่อนแล้ว ได้แก่ ประสบการณ์ชีวิต ประสบการณ์จากการทำงาน การดูแลแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง และการประเมินด้วยความรู้สึกและสัญชาตญาณที่ไม่ได้กล่าวถึงเหตุผล แม้จะเกิดการแชร์ต่อหรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อผ่านกระบวนการตรวจสอบข้อมูลในตัวผู้สูงอายุ นี้แล้ว หากผู้สูงอายุประเมินว่าเป็นจริง ผู้สูงอายุก็นำข้อมูลนั้นไปเป็นเบื้องต้น ซึ่งผู้วิจัยสังเกตและพบว่าผู้สูงอายุจะเชื่อถือประสบการณ์ของตนในระดับสูง กล่าวคือ จะเป็นขั้นต้นของกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูล กระบวนการประเมินด้วยตนเอง (Self) จะเป็นกระบวนการเริ่มแรกเสมอ ซึ่งเป็นไปได้ว่า ผู้สูงอายุที่ยังเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ชีวิตสะสมมาก ซึ่งมากกว่าวัยอื่น ๆ ย่อมเชื่อมั่นในความรู้และประสบการณ์ของตน ว่าจะสามารถประเมินส่งต่างๆได้อย่างแม่นยำไม่ผิดพลาด ซึ่งรวมถึงความรู้สึกและสัญชาตญาณของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน ถึงแม้หลังจากนั้นผู้สูงอายุจะส่งข้อมูลเข้าสู่กระบวนการแหล่งข้อมูลภายนอกผู้สูงอายุ ก็ตาม

แต่อย่างไรก็ตาม พีรพล อนุตรโสตถี (2562) ได้เสนอว่า กระบวนการที่ควรเกิดขึ้นในขั้นแรก คือ การแยกแยะ ว่าข้อมูลที่ได้รับมานั้น เป็นข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบได้หรือไม่ ซึ่งถ้าข้อมูลนั้นมาในลักษณะของความคิดเห็น ก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ ซึ่งประเด็นการแยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นตามที่เสนอนี้ ไม่พบในกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงในผู้สูงอายุแต่อย่างใด ซึ่งอาจมีความเป็นไปได้ว่า ผู้สูงอายุเข้าใจว่าข้อมูลที่ส่งในลักษณะข้อความ รูปภาพ ลิงค์ข้อมูล ที่ส่งต่อ (Forward) กันผ่านสื่อสังคมออนไลน์นั้น ล้วนแล้วแต่เป็นข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบได้ และเนื่องจากข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์นั้นมีจำนวนมากในแต่ละวัน การแยกแยะในขั้นต้นว่าเป็นหรือไม่เป็นข้อเท็จจริง ก็อาจเสียทรัพยากรในการตรวจสอบมาก ผู้สูงอายุจึงเลือกเปิดรับเนื้อหาบางประเภทและไม่สนใจเนื้อหาบางประเภทไป

Tandoc Jr (2018) ยังเสนอไว้อีกว่า ความนิยมต่อข้อมูลข่าวสาร (Popularity) เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่ถูกใช้ในการประเมินความถูกต้อง เช่น ข้อความนี้มีคนกดถูกใจจำนวนมากหรือข้อความถูกส่งต่อจำนวนมาก เป็นต้น ซึ่งในประเด็นนี้ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยขั้นนี้ ที่ว่า กระบวนการตรวจสอบแบบในตัวผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุไม่มีการตรวจสอบจากความนิยมของข้อมูลนั้น แต่ลักษณะของการประเมินความนิยมในกระบวนการของผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยได้จำแนกอยู่ในกระบวนการแบบภายนอกผู้สูงอายุ (External) เนื่องจากผู้สูงอายุที่มีการประเมินความนิยมนั้น มีการเข้าถึงข้อมูลจาก

แหล่งข้อมูลอื่น เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ ด้วยวิธีการค้นหาในแพลตฟอร์ม (Platform) นั้นๆ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยชิ้นนี้เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) เป็นหลัก และในแอปพลิเคชันไลน์นั้น ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงความนิยมต่อข้อความได้อย่างชัดเจน เหมือน เช่น การกดถูกใจ (Like) และ การแชร์ (Share) ทำให้ผู้สูงอายุจึงต้องสืบค้นจากแหล่งข้อมูลภายนอก ผู้สูงอายุ เพื่อตรวจสอบความนิยม

นอกจากนี้ สุภิษา มีนิต (2558) ศึกษาและพบว่า พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ของกลุ่มตัวอย่าง มีพฤติกรรมที่เหมือนกับกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของการวิจัยชิ้นนี้ โดยพบว่า มีพฤติกรรม คือ 1) **ดูที่มาของแหล่งข้อมูล (Source Credibility)** 2) **แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น** 3) **ใช้หลักเหตุผลประเมิน (Logic)** 4) **หาข้อมูลประกอบ** 5) **ประเมินจากประสบการณ์ส่วนตัว** 6) **ดูกระแสสังคม (Popularity)** ซึ่งหากพิจารณาแล้ว มีบางกระบวนการที่สอดคล้องกับผลการวิจัยในการวิจัยนี้ แต่การศึกษาของ สุภิษา มีนิต (2558) เสนอไว้เพียงเป็นพฤติกรรมเป็นรายประเด็นเท่านั้น ไม่มีการขยายความและไม่มีการละเอียดของกระบวนการดังกล่าว เช่น 4) **หาข้อมูลประกอบ** การศึกษาของ สุภิษา มีนิต ไม่ได้เสนอให้เห็นว่าข้อมูลประกอบนั้น มีรายละเอียดจำแนกอย่างไร ซึ่งเป็นข้อแตกต่างระหว่างงานวิจัยชิ้นนี้

ความรู้จากการสัมมนาและห้องเรียนผู้สูงอายุ ถูกนำมาใช้ตรวจสอบและเป็นปัจจัยในการริเริ่มพฤติกรรมการตรวจสอบ

โดยภาพรวม ความรู้ที่ผู้สูงอายุนำมาใช้มีกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงแบบในตัวผู้สูงอายุ (Self) ในรูปแบบของประสบการณ์และความรู้ มีที่มาจากกรอบสัมมนาและการเรียนรู้เพิ่มเติมจากห้องเรียนผู้สูงอายุ โดยเป็นความรู้ด้านสุขภาพและการปฏิบัติตน ความรู้ด้านการใช้สื่อ ซึ่งนอกจากจะเป็นชุดข้อมูลที่ผู้สูงอายุใช้ในการประเมินข้อมูลแล้ว การเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุตระหนักและเริ่มต้นพฤติกรรมตรวจสอบข้อมูลของตนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พนม คลีฉายา (2559) ที่พบว่า การอบรมและเรียนใช้งานอินเทอร์เน็ตของนักเรียนมัธยม มีส่วนทำให้นักเรียนมีความรู้เท่าทันสื่อที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการได้รับความรู้จากการเรียนในลักษณะเดียวกันนี้ อาจทำให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการตรวจสอบข้อมูลที่ตนได้รับมา ตระหนักถึงผลกระทบของข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จ ซึ่งอาจได้แนวคิดจากการอบรมด้านสุขภาพที่จากการสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุสังเกตได้ว่า ส่วนใหญ่การอบรมสัมมนาที่เข้าร่วมนั้นเป็นเรื่องสุขภาพเสียมาก ซึ่งผนวกกับข้อมูลข่าวสารที่ได้รับส่วนมากก็เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกันได้

การตรวจสอบเกิดจากความตั้งใจไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ

โดยภาพรวมพบว่า กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลจากภายนอกผู้สูงอายุ (External) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยตั้งใจ รู้ตัว (Intentional) ผู้สูงอายุเป็นคนที่กระทำพฤติกรรมตรวจสอบนั้นอย่างตั้งใจ ซึ่งเป็นผลที่ไม่สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Tandoc Jr (2018) ที่พบว่า กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงในแบบภายนอกผู้สูงอายุ (External) สามารถเกิดการตรวจสอบในลักษณะบังเอิญได้ (Incidental) ซึ่งเป็น การพบเห็นการหักล้างข้อมูลเท็จ (Debunking) ของผู้ใช้งานคนอื่นโดยบังเอิญ เช่น การเห็นเพื่อน คอมเมนต์ว่าไม่จริง เป็นต้น นั่นอาจหมายความว่า ลักษณะของการตั้งคำถามสัมภาษณ์ของผู้วิจัยซึ่งเป็นลักษณะคำถามถึงกระบวนการตรวจสอบ อาจทำให้ได้ผลลัพธ์ในรูปของคำถามเชิงตั้งใจกระทำ หรืออาจเกิดจากบริบทของสื่อสังคมออนไลน์ที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้สูงอายุไม่ค่อยจะแสดงความคิดเห็นต่อ ข้อความของผู้สูงอายุด้วยกันมากนักภายในกลุ่มสังคมออนไลน์ ด้วยเหตุผลเพราะอาจทำให้เกิดความ อับอาย ทำร้ายความรู้สึกได้ เช่น ผู้สูงอายุมักไม่แสดงความคิดเห็นต่อ ข้อความของเพื่อนในกลุ่มโดยตรง แม้ว่าข้อความที่บุคคลอื่นส่งมา อาจเป็นข้อมูลเท็จก็ตาม เป็นต้น ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ ทำให้ความ คิดเห็นที่ผู้สูงอายุจะบังเอิญเปิดรับไม่เกิดขึ้น เป็นผลให้ผลการวิจัยไม่สอดคล้องกับ Tandoc Jr (2018) ในประเด็นนี้

การสื่อสารแบบกลุ่ม (Group Communication) สมาชิกที่คุ้นเคยและการตรวจสอบ ภายในกลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลผ่านกลุ่มบุคคล (Social group source) โดยเป็นลักษณะกลุ่มทางสังคมออนไลน์ เช่น กลุ่มไลน์ (Line group) ซึ่งสมาชิกมีหลาย ประเภท เช่น กลุ่มสำหรับสมาชิกครอบครัว กลุ่มสำหรับเพื่อนสนิท กลุ่มสำหรับผู้ร่วมงาน กลุ่ม สำหรับห้องเรียนผู้สูงอายุ โดยการสร้างกลุ่มเพื่อสื่อสารเฉพาะกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยกลุ่ม บุคคลที่ผู้สูงอายุมีความคุ้นเคย และผู้สูงอายุที่มีกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารผ่านกลุ่ม ลักษณะนี้อยู่ ด้วยการส่งต่อข้อมูลที่ได้รับไปยังกลุ่มดังกล่าว ซึ่งเหตุผลของการส่งข้อมูลเข้าไป ตรวจสอบนั้น เพราะความคุ้นเคยซึ่งนำไปสู่ความไว้วางใจ รวมถึงความเชื่อถือในประสบการณ์ของสมาชิก ในกลุ่มนั้น

ผู้สูงอายุต้นตัวในเรื่องการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารและรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล

จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งถูกคัดเลือกมาจากแนวคิดการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในเบื้องต้นนั้น เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความตื่นตัวต่อประเด็นข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ มีระดับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy) ในระดับหนึ่ง ซึ่งแสดงออกถึงพฤติกรรมการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร โดยสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูล และมีทักษะในการใช้งานอุปกรณ์ ซึ่ง พนม คลีฉายา (2558) ได้เสนอไว้ว่า การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล สามารถวัดได้จากความสามารถด้านต่างๆ คือ ด้านที่ 1 ความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัล ด้านที่ 2 ความสามารถในการทำความเข้าใจเนื้อหาสื่อดิจิทัล ด้านที่ 3 ความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินเนื้อหาในสื่อดิจิทัล และด้านที่ 4 การมีปฏิสัมพันธ์อย่างปลอดภัยต่อเนื้อหาสื่อดิจิทัล ซึ่งจากความสามารถด้านต่างๆ ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลในระดับที่สูง คือสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้ สามารถวิเคราะห์และประเมิน ซึ่งเป็นประเด็นหลักในการศึกษาของการวิจัยชิ้นนี้ และสุดท้ายคือผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างมีความระมัดระวังต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาดิจิทัล โดยเฉพาะเนื้อหาประเภทข่าวสาร ลักษณะดังกล่าว

United Nations Economic Commission for Europe: UNECE (2013) ได้เสนอว่า ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ มีลักษณะ 4 ด้าน คือ การมีงานทำ การมีส่วนร่วมในสังคม การพึ่งพิงและความมั่นคงในชีวิต และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการมีศักยภาพ ซึ่งการวิจัยชิ้นนี้พบว่า ผู้สูงอายุมีลักษณะดังกล่าว เช่น มีการเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร ห้องเรียนผู้สูงอายุ มีกิจกรรมให้ทำอย่างสม่ำเสมอ และเป็นชนชั้นกลางที่มีการศึกษาและความมั่นคงในชีวิตในระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยชิ้นนี้ เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Aging) ตามแนวคิดข้างต้น หรือเป็นผู้สูงอายุที่ค่อนข้างตื่นตัวกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ส่งผลให้การเรียนรู้และส่งเสริมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ด้านดิจิทัลสามารถทำได้ง่ายในกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้

นอกจากนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความสามารถ ทักษะ ในเชิงการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร ไม่ว่าจะในสื่อสังคมออนไลน์หรือสื่ออื่น ๆ เป็นกลไกหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพ เป็นผู้สูงอายุที่มีความตื่นรู้และตื่นตัว เนื่องจากดัชนีชี้วัดการมีศักยภาพ ของ United Nations Economic Commission for Europe: UNECE (2013) ได้เสนอว่า ในองค์ประกอบเรื่องการพึ่งพิง สุขภาพ และการอยู่อาศัยอย่างมั่นคง ความปลอดภัยทางกายภาพ และ การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นตัวชี้วัดที่ส่งผลต่อสภาวะความเป็นอยู่ และความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ซึ่งในส่วนดังกล่าวนี้ การมีทักษะในการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดต่อร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุได้ นำไปสู่การสร้าง ความมั่นคง ความปลอดภัยของผู้สูงอายุ ตามตัวชี้วัดดังกล่าว และในประเด็นสุดท้าย

คือ การส่งเสริมให้เกิดการฝึกฝน ทักษะใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่ๆ เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life long learning) ได้ ซึ่งก็เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดการมีคุณภาพของผู้สูงอายุเช่นกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยพบว่า การวิจัยหลายชิ้นเสนอว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อสังคมออนไลน์น้อย และเป็นกลุ่มเสี่ยงในการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์อย่างไม่ปลอดภัย ถูกหลอกง่าย มีความรู้ที่น้อย แต่จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีผู้สูงอายุที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ มีกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่มีประสิทธิภาพ เช่น การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลมากกว่า 1 แหล่ง การตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้รับตั้งแต่แรก เป็นต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในปัจจุบันอาจไม่ได้มีภาพในเชิงลบในประเด็นการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลแบบที่สาธารณะเข้าใจ

5.2.2 อภิปรายผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้เรื่องกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์สำหรับผู้สูงอายุ

การใช้สื่อบุคคลในการส่งเสริมความรู้ด้านกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง

ผลการวิจัยพบว่า สื่อบุคคล เป็นประเภทสื่อที่ผู้เชี่ยวชาญโดยรวมเสนอว่าเป็นสื่อที่เข้าถึงและมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลในผู้สูงอายุ ด้วยเหตุผลว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ได้ เมื่อผู้สูงอายุมีข้อสงสัยสามารถถามได้ เมื่อผู้สูงอายุต้องการใช้ซ้ำเร็วก็สามารถปรับเปลี่ยนตามความต้องการได้ โดยสื่อบุคคลที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีด้วยกัน 2 ลักษณะคือ **1. ผู้เชี่ยวชาญ** เป็นผู้เชี่ยวชาญที่รู้จักในเรื่องที่สอน หรืออบรม ด้วยเหตุผลคือ ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเชื่อถือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ เช่น แพทย์ เกษตรกร อาจารย์มหาวิทยาลัย เป็นต้น **2. บุคคลใกล้ชิด (Peer group)** ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะว่าบุคคลใกล้ชิด เช่น เพื่อนสนิท ลูกหลาน สามารถสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เกิดการเรียนรู้ในผู้สูงอายุได้ ซึ่ง วิศปต์ย์ ชัยช่วย (2559) ได้กล่าวไว้ว่า เหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุปรับตัวเข้ามาใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยมีเหตุผลหนึ่งคือ ติดต่อสื่อสารกับกลุ่มคนใกล้ชิดได้ง่ายขึ้น และทำให้ตัวเองมีตัวตน จากการปรับโครงสร้างทางสังคม เมื่อบุตรหลานและคนในครอบครัวเปลี่ยนพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ไปยังสื่อเสมือนจริง (Virtual space) อย่างสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า การให้ความรู้และ/หรือการอาศัยบุคคลใกล้ชิดเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะบุคคลที่ผู้สูงอายุต้องการจะมีปฏิสัมพันธ์ด้วย อย่างเช่น บุตรหลาน เพื่อนสนิทที่ไว้เนื้อเชื่อใจ จะเป็นโอกาสที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุเกิดรับความรู้และปรับใช้ทักษะในการส่งเสริมกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารของตนเอง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบข้อเสนอแนะที่น่าสนใจจากผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นการพัฒนาบุคคลใกล้ชิด เพื่อให้ความรู้ ต่อผู้สูงอายุ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า ให้ฝึกผู้สูงอายุที่มีความตื่นตัวและสนใจในการเรียนรู้ ตลอดชีวิต เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุด้วยกัน ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเล็งเห็นว่า ความเข้าใจในตัว ผู้สูงอายุอย่างลึกซึ้งเป็นสิ่งที่สำคัญ และผู้สูงอายุในวัยเดียวกันจะสามารถสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือให้ความรู้ในประเด็นนี้ได้อย่างเข้าใจและลึกซึ้ง

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การอบรม การสร้างห้องเรียนฝึกทักษะ

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะให้ใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลางในการสอดแทรก ความรู้ส่งเสริมผู้สูงอายุให้ตรวจสอบข้อเท็จจริง เพราะเล็งเห็นว่า กิจกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ ซึ่ง พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล (สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2562) กล่าวว่า เวลาเป็นทรัพยากรที่ผู้สูงอายุมีมาก เมื่อผู้สูงอายุมีเวลาว่างมาก ไม่มีกิจกรรมทำ ผู้สูงอายุก็จะเปิดรับข้อมูลใน สื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น นั่นเป็นโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงข่าวสารเท็จได้ ดังนั้นจากประเด็นดังกล่าว นอกจากกิจกรรมจะทำให้ผู้สูงอายุใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้กระบวนการตรวจสอบ ข้อมูลแล้ว กิจกรรมยังเป็นสิ่งที่เพิ่มบทบาทและปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับสังคม สอดคล้องกับ ข้อเสนอของ ทฤษฎีกิจกรรม (Active theory) ที่ สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2554) ได้เสนอไว้ว่า กิจกรรม เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้สูงอายุ กิจกรรมจะเข้ามาเป็นสิ่งสำคัญในการคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่าง สังคมและคนรอบๆตัว ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยพบว่า สอดคล้องกับผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เช่นกัน เพราะพบว่าความรู้ที่ใช้ในการ ประเมินข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ มีที่มาจากกิจกรรมการเรียนรู้และการอบรมสัมมนาหลายครั้ง ซึ่ง หากเป็นสื่อการเรียนประเภทอื่น เช่น วิทยุทัศน์ ผู้สูงอายุจะมีข้อจำกัดในเรื่องของสายตาที่อาจทำให้ไม่ สะดวกในการรับชม หรือ สื่ออินโฟกราฟฟิก ที่อาจไม่ได้เข้าใจง่ายสำหรับผู้สูงอายุจริง ๆ เพราะมีการ ใช้ภาพและสัญลักษณ์ประกอบซึ่งต้องใช้ทักษะการตีความในระดับหนึ่ง ท้ายที่สุดจึงสรุปได้ว่า การจัด กิจกรรม การอบรม หรือสร้างห้องเรียน เป็นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องกระบวนการ ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารสำหรับผู้สูงอายุนั้น ที่เหมาะสม

การส่งเสริมด้วยเนื้อหาที่ไม่จริงจัง ไม่ตอกย้ำภาพปัญหาของผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการออกแบบเนื้อหาสาระ สำหรับใช้ส่งเสริมความรู้แก่ ผู้สูงอายุในการวิจัยครั้งนี้ โดยภาพรวม เสนอให้เนื้อหาจากความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ต้อง เป็นเนื้อหาที่ไม่ตอกย้ำปัญหาของผู้สูงอายุ แต่เสนอแนะให้นำเสนอเนื้อหาไปในแนวทางสร้างกำลังใจ สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้สูงอายุ แสดงออกให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ที่สังคมใส่ใจ โดยผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า สิ่งสำคัญที่ต้องทำควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้ คือ การลดทัศนคติที่เป็นลบ

ต่อผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะผ่านการกระทำของคนวัยอื่น หรือการออกแบบสื่อเพื่อส่งเสริมในประเด็นปัญหา ด้านการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร สอดคล้องกับ สุชาติ ทวีสิทธิ์ (2553) เสนอกระบวนการทัศนกร ประกอบสร้างทางสังคม (Social Constructionist gerontologist) เป็นกระบวนการทัศนกร ในการทำ ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ ซึ่งเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงผู้สูงอายุให้เป็นอย่างไร การเสนอ ภาพและเนื้อหาที่แสดงออกในสื่อ มีผลทำให้สังคมมองผู้สูงอายุเป็นด้านนั้น ๆ และเชื่อว่าการเสนอ ภาพผู้สูงอายุในด้านบวก เช่น ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ดูแลคนรอบข้าง จะสามารถรู้ อดทนภาพของผู้สูงอายุด้านลบได้ และจะเป็นวิธีที่จะพัฒนาผู้สูงอายุไปในทางที่ดีกว่า นอกจากนี้แล้ว ผลการวิจัยดังกล่าวยังสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์การวิจัยประเด็นด้านผู้สูงอายุและสังคมสูงอายุ (2560) ที่เสนอว่าหัวข้อในการวิจัยและพัฒนา คือประเด็นหัวข้อการลบภาพอคติด้านลบที่เกี่ยวกับ ผู้สูงอายุ

ดูแลและปรับปรุงเนื้อหาในสื่อสังคมออนไลน์ให้เหมาะสม

ในด้านการดูแลข้อมูลและการส่งเสริมให้สิ่งแวดล้อมในสื่อสังคมออนไลน์เป็นมิตรกับ ผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะถึงแนวทางที่น่าสนใจในการดูแลและปรับปรุง ข้อมูลที่กระจายอยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้สูงอายุใช้งาน เช่น การปรับปรุงข้อมูลใน LINE TODAY ของประเทศไทย ซึ่งเป็นช่องทางการเผยแพร่ข่าวสารของแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) เพราะเมื่อข้อมูล ข่าวสารที่อยู่ภายในสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้สูงอายุใช้เป็นประจำสามารถสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ได้ ก็มีแนวโน้มที่ผู้สูงอายุจะลดการเปิดรับข่าวสารจากภายนอกที่จำเป็นต้องตรวจสอบก่อน นอกจากนั้น ด้วยพฤติกรรมการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารในลักษณะเปรียบเทียบชุดข้อมูลที่ได้รับมา กับชุดข้อมูลภายนอกของผู้สูงอายุ การมีแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถืออยู่ในสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งสามารถ เข้าถึงได้ง่ายและสะดวก สามารถช่วยให้ผู้สูงอายุตรวจสอบเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารได้สะดวกมาก ขึ้น อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งกลุ่ม ตัวอย่างทั้งหมด เป็นกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุรอบกรุงเทพมหานคร เพราะ ผู้สูงอายุในชมรมเหล่านี้มีความตื่นตัวและมีความสามารถในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แต่การเลือกกลุ่ม ตัวอย่างเช่นนี้ก็ทำให้เกิดข้อจำกัดและขาดความหลากหลายด้านลักษณะทางประชากรของกลุ่ม ตัวอย่าง ประกอบกับงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยจึงไม่สามารถอ้างอิงประชากร ส่วนใหญ่ในประเทศได้

2. การเก็บข้อมูลการวิจัยด้วยการสังเกตการณ์ออนไลน์ ในเบื้องต้นผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงกระบวนการตรวจสอบข้อมูลจากผู้สูงอายุที่ได้รับและส่งผ่านสื่อสังคมออนไลน์ แต่การเลือกวิธีวิจัยดังกล่าว ไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงกระบวนการตรวจสอบของสมาชิกในกลุ่มสังคมออนไลน์ดังกล่าวได้ ผู้วิจัยจึงใช้การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ในการเก็บข้อมูลประเด็นดังกล่าวแทน ซึ่งการศึกษาถึงกระบวนการด้วยการสังเกตจึงเป็นข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ โดยมีขอบเขตการศึกษาคือผู้สูงอายุ และแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) หากมีการศึกษาวิจัยในอนาคตเพื่อศึกษากระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร อาจเพิ่มการศึกษาวิเคราะห์ในกลุ่มประชากรอื่น เช่น กลุ่มประชากร Gen Z หรือ ศึกษาวิจัยในโดยเปลี่ยนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อทำการศึกษา เช่น สื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ ซึ่งปัจจุบันมีการใช้งานกันหลากหลายช่องทาง แล้วนำผลการวิจัยมาเปรียบเทียบเพื่อหาความเชื่อมโยงกับงานวิจัยนี้เพื่อหาข้อสรุป

2. การศึกษาชิ้นนี้ ให้ความสำคัญกับการศึกษากระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการรู้เท่าทันสื่อของบุคคล ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในประเด็นดังกล่าว อีกทั้งไม่ได้มีการวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป อาจมีการวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มประชากรก่อน เพื่อให้มุมมองเชิงลึกมากขึ้น และสามารถทำให้เห็นความเชื่อมโยงของสองประเด็นดังกล่าว หรือทำการวิจัยเชิงทดลองเพื่อวัดผลแบบปริมาณก็เป็นทางเลือกที่น่าสนใจ

3. ผู้วิจัยและผู้ผลิตสื่อสำหรับผู้สูงอายุในประเด็นเกี่ยวกับการรณรงค์ สามารถนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยชิ้นนี้ไปใช้ได้ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบเนื้อหาสำหรับส่งเสริมความรู้และสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อผู้สูงอายุ ซึ่งอาจเป็นมุมมองที่ลึกซึ้งและพัฒนาผู้สูงอายุได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

ผลการวิจัยยังคงสนับสนุนให้มีการส่งเสริมและให้ความรู้ผู้สูงอายุในอนาคตอย่างต่อเนื่อง แม้ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุบางกลุ่มมีกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่ตนได้รับ แต่เพราะกลุ่มประชากรของการวิจัยในครั้งนี้ได้ถูกคัดกรองและเลือกประชากรแบบเฉพาะเจาะจง ทำให้ไม่สามารถบอกได้ว่าผู้สูงอายุทั้งหมดจะมีการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารตามกระบวนการที่การวิจัยชิ้นนี้

เสนอ ดังนั้นผลการวิจัยนี้จึงเป็นการเสนอบทเรียนและข้อเสนอในรายละเอียดของผู้สูงอายุ เพื่อสามารถนำไปพัฒนาเพื่อผลิตเป็นสื่อหรือกิจกรรมในการส่งเสริมผู้สูงอายุต่อไป

นอกจากนี้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการส่งเสริมผู้สูงอายุในประเด็นนี้สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบทั้งภาครัฐ เอกชน หรือภาคประชาสังคม สามารถนำไปปรับใช้ ได้แก่

1. การส่งเสริมทักษะในกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง ควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์ ว่าเป็นข้อคิดเห็น ที่ตรวจสอบไม่ได้ หรือเป็นข้อเท็จจริงที่ควรจะต้องตรวจสอบ

2. การศึกษาพบว่า ความสามารถในการใช้สื่อสังคมออนไลน์และความเข้าใจในสื่อดิจิทัล เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีทักษะในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบมากขึ้น ดังนั้น จึงเสนอว่า การเสริมสร้างความรู้ในเรื่องสื่อสังคมออนไลน์จะช่วยพัฒนากระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารได้

3. เนื้อหาในสื่อรณรงค์ในประเด็นนี้ ควรเสนอภาพไปในทางบวก เพื่อสร้างกำลังใจให้ผู้สูงอายุในขั้นต้น

4. สำหรับภาครัฐ ควรมีนโยบายในการสร้างฐานข้อมูลที่ปลอดภัยและน่าเชื่อถือสำหรับเป็นแหล่งข้อมูลในการใช้ประกอบการประเมินข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสารที่ผู้สูงอายุได้รับ อาจอยู่ในรูปแบบของสายด่วน หรือเว็บไซต์ที่มีผู้เชี่ยวชาญเป็นองค์ประกอบ

บรรณานุกรม

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2559). แผนงานบูรณาการสร้างเสริมสุขภาพเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561.
- กันตพล บันทัดทอง. (2558). พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์และความพึงพอใจของกลุ่มคนผู้สูงอายุ ในเขตกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าอิสระ (นศ.ม.)--สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552. สืบค้นเมื่อ 23 มีนาคม 2562, จาก [http://www.oppo.opp.go.th/info/OlderPlan2\(Re52\)_TH.pdf](http://www.oppo.opp.go.th/info/OlderPlan2(Re52)_TH.pdf)
- กาญจนา แก้วเทพ. (2554). ผู้คนที่หลากหลายในการสื่อสาร : เด็ก สตรี และผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- คณะกรรมการปฏิรูประบบรองรับการเข้าสู่สังคมสูงอายุของประเทศไทย. (2559). รายงานการปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัย.
- เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล. (2561). Fake news : fake news problems, challenge and policy action วารสารวิชาการ กสทช., 2, 173-192.
- นันทิยา ดวงภุมเมศ. (2562) การพูดในงาน International Conference on Fake News เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2542). ผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ: สภาผู้สูงอายุ
- ปิยวัฒน์ เกตุวงศา, และศุทธิตา ชนวนัน. (2558). ใครเป็นใครบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ : ความหลากหลายทางคุณลักษณะและพฤติกรรม. ใน อารี จำปากลาย, ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, และกาญจนา ตั้งชลทิพย์ (บรรณาธิการ), ประชากรและสังคม 2558 : ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี 2558 (น.15-28). นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล
- พีรพล อนุตรโสตร์ และ เจษฎา ศาลาทอง. (2562). คู่มือภาคปฏิบัติ นักตรวจสอบข้อเท็จจริง. กรุงเทพมหานคร.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2559). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2558.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559.
- ระวี สัจจโสภณ. (2556). แนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพลัดพรกในผู้สูงอายุ. วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม), 34, 471-490.

- ระวีวรรณ ทรัพย์อินทร์. (2560). สื่อกับผู้สูงอายุในประเทศไทย. วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์, 11(2), 367-388.
- วิภาณันท์ ม่วงสกุล. (2558). การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังด้วยแนวคิดพัฒนาพลัง. วารสาร วิจัยสังคม, 38(2), 93-112.
- ศรีประภา ชัยสินธพ. (2558). สภาพจิตใจของผู้สูงอายุ. 2 มกราคม 2558. www.ramamental.com
- สุภางค์ จันทวานิช. 2554. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. (2544). หลักสำคัญของเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักข่าวอิศรา. (2559). คุณหรือใครแพร่กระจาย "ข่าวลือ" ในทวิตเตอร์ ?. แหล่งที่มา www.isranews.org/thaireform/thaireform-documentary/52666-tweeterrumour.html
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). ETDA เผยผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตคนไทย ปี 2559 Thailand Internet User Profile 2016. สืบค้น 14 ตุลาคม 2562 จาก <https://www.it57hrs.com/2016etda-thailand-internet-user-profile-2016/>
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2545). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564). คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร. (2559). ข้อมูลชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ 50 เขตของกรุงเทพมหานคร. สืบค้นออนไลน์จาก <http://www.bangkok.go.th/social/> สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2562
- อนันต์ อนันตกุล. (2560). สังคมสูงวัย...ความท้าทายประเทศไทย. สืบค้น 16 มิถุนายน 2562, จาก <http://www.royin.go.th/wpcontent/uploads/2017/12/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%87%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A23.pdf>
- อุษา บิ๊กกินส์. (2554). โครงการ “การจัดทาหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศสำหรับครู.” รายงานจาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แหล่งเรียนรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร

- Eugene Kiely and Lori Robertson. (2016). How to Spot Fake News สืบค้น 14 ตุลาคม 2562 จาก <https://www.factcheck.org/2016/11/how-to-spot-fake-news/>
- Hall, E.T. (1976, 1981). *Beyond Culture*. New York: Doubleday.
- Kvale, S. (2007). *Doing interviews*. Great Britain: Sage Publication
- Lindlof, T. R. (1999). *Qualitative communication research methods*. London: Sage Publication
- Pew Research Center. (2015). *Social Media Usage: 2005-2015*
<http://www.pewinternet.org/2015/10/08/social-networking-usage-2005-2015/>
- Tandoc, E., Ling, R., Westlund, O., Duffy, A., Goh, D., & Zheng Wei, L. (2017). Audiences' acts of authentication in the age of fake news: A conceptual framework. *New Media & Society*, 20(8), 2745-2763.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2015). *World Population Prospects: The 2015 Revision*, DVD Edition.
- Vanwynsberghe, Boudry., & Verdegem (2011). Mapping Social Media Literacy Towards a Conceptual Framework. *User Empowerment in a Social Media Culture*, p. 28-60
- World Health Organization. (2001). *Definition of an older person. Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS project*, Kowal P, Dowd JE. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (2002). *Active Ageing: A Policy Framework*. Geneva: World Health Organization.
- Zaidi, A., & Stanton, D. (2015). *Active Ageing Index 2014: Analytical Report*. Available on http://www.southampton.ac.uk/assets/sharepoint/groupsite/Administration/SitePublications/document-store/Documents/aai_report.pdf (Accessed: 23 aug 2019). Comparative analysis of national and regional models.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายสุทธิมนัส ชินอัครพงศ์
วัน เดือน ปี เกิด	6 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2536
สถานที่เกิด	จังหวัดสงขลา
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2559 ศิลปศาสตรบัณฑิต (การสื่อสารมวลชน) คณะกรรมการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่อยู่ปัจจุบัน	135/46 หมู่ 8 ต.หัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก 65000



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY